

*Навчально-методичні
матеріали*

ГЕЙНЦ РУСЛАНА МИКОЛАЇВНА

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

**методичні вказівки для підготовки до семінарських занять
студентів 2-го курсу денної форми навчання
спеціальності «Право»
(осінній семестр)**

Івано-Франківськ-2021

ББК 67.9 (4УКР)304

Г29

Затверджено на засіданні кафедри цивільного права Навчально-наукового юридичного інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (протокол № 1 від 31 серпня 2021 р.)

Схвалено Науково-методичною радою Навчально-наукового юридичного інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (протокол № 1 від 01 жовтня 2021 р.)

Рекомендовано до друку Вченою радою Навчально-наукового юридичного інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (протокол № 4 від 16 грудня 2021 р.)

Рецензенти:

Васильєва Валентина Антонівна доктор юридичних наук, професор, директор Навчально-наукового юридичного інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Банасевич Ірина Іванівна кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Г29 Гейнц Р. М. Цивільне право України: методичні вказівки для підготовки до семінарських занять студентів 2-го курсу денної форми навчання спеціальності «Право» (осінньо-зимовий семестр). Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2021. 88 с.

Методичні вказівки розроблені на основі навчального плану підготовки бакалавра спеціальності 081 «Право» ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника», відповідно до тематики навчальної програми дисципліни «Цивільне право України», яку студенти 2-го курсу опрацьовують в осінньому семестрі.

В посібнику викладені короткі методичні рекомендації для підготовки студента до семінарського заняття, переліки питань, які виносяться до обговорення на занятті, практичні завдання та задачі для закріплення теоретичного матеріалу. До кожної теми наводиться перелік основної та додаткової рекомендованої літератури, що включає нормативно-правові акти, судову практику, навчальні посібники та наукові праці.

Методичні вказівки призначені для студентів, науково-педагогічних працівників.

© Гейнц Р. М., 2021

© ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ	5
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ (МОДУЛЬ 1)	7
СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ (МОДУЛЬ 1)	13
ТЕМАТИКА ТА ЗМІСТ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	14
Семінарське заняття № 1. Поняття та система цивільного права України	14
Семінарське заняття № 2. Джерела цивільного права України	17
Семінарське заняття № 3. Цивільні правовідносини	20
Семінарське заняття № 4. Здійснення та захист цивільних прав. Виконання цивільних обов'язків.....	24
Семінарське заняття № 5-6. Судові способи захисту цивільних прав та інтересів. Цивільно-правова відповідальність	30
Семінарське заняття № 7-8-9. Фізична особа як суб'єкт цивільних правовідносин.....	36
Семінарське заняття № 10-11. Юридична особа: поняття, ознаки, порядок створення та припинення діяльності	45
Семінарське заняття № 12. Загальна характеристика підприємницьких юридичних осіб	52
Семінарське заняття № 13. Характеристика непідприємницьких юридичних осіб. Участь держави і територіальних громад у цивільних правовідносинах	56
Семінарське заняття № 14-15. Об'єкти цивільних правовідносин.....	59
Семінарське заняття № 16. Правочини: поняття, види, умови дійсності	65
Семінарське заняття № 17. Недійсність правочинів	69
Семінарське заняття № 18. Представництво. Довіреність	74
Семінарське заняття № 19. Строки в цивільному праві	79
ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ	83
ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ЗАДАЧ	86
ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ	89

ПЕРЕДМОВА

*Вчитель лише відкриває двері –
далі Ви йдете самі.*

Навчальна дисципліна «Цивільне право України», передбачена навчальним планом підготовки бакалавра права для вивчення студентами на 2-му і 3-му курсах, входить до циклу дисциплін професійної підготовки, є обов'язковою.

Метою викладання навчальної дисципліни «Цивільне право України» є формування у студентів системи знань з правового регулювання цивільних відносин в Україні, основних інститутів цивільного права, системи цивільного законодавства, понятійного апарату цивільного права, його функцій та принципів, набуття практичних навичок роботи з нормативними документами та розв'язання цивільно-правових проблем за чинним законодавством України.

Вивчення навчальної дисципліни «Цивільне право України» розпочинається із з'ясування сутності цивільного права як права приватного, визначення предмета та методу, принципів та функцій цивільного права, його системи і передбачає засвоєння студентом у цьому семестрі змісту цивільно-правових норм, цивільно-правових інститутів, основних термінів та категорій загальної частини цивільного права (інститут представництва, поняття цивільної відповідальності тощо), що базується на Книзі першій «Загальні положення» Цивільного кодексу України. Норми та інститути Загальної частини поширюються на всі суспільні відносини, що регулюються цивільним законодавством. За своїм змістом Загальна частина, насамперед, є загальною теорією цивільного права, оскільки всі норми та інститути цієї частини є базовими.

В результаті вивчення дисципліни студенти повинні:

засвоїти:

- основні категорії цивільного права;
- коло суспільних відносин, що регулюються цивільним правом;
- систему цивільного законодавства;
- інститути цивільного права;
- порядок здійснення суб'єктивних цивільних прав;
- порядок виконання суб'єктивних цивільних обов'язків;
- способи захисту цивільних прав;
- особливості цивільно-правової відповідальності;
- поняття та види особистих немайнових прав фізичної особи;
- види недійсних правочинів;
- види строків позовної давності.

набути навички:

- правильно тлумачити та застосовувати норми цивільного права;
- грамотно проводити юридичний аналіз обставин, що склалися у конкретних відносинах;
- аналізувати норми законодавства, що регулюють цивільні правовідносини;
- використовувати здобутки науки цивільного права для вирішення казусів;
- обґрунтовано і мотивовано приймати рішення по завданнях та належно їх оформлювати.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Підготовка фахівця у сфері приватного права забезпечується такими складовим:

1). теоретичні знання, які забезпечують орієнтацію фахівця у юридичній природі та специфіці правового регулювання цивільно-правових відносин, розмежування правового механізму їх регулювання;

2). практичні навички, які полягають у вмінні вирішувати практичні завдання: надавати кваліфікацію відповідним видам цивільних правовідносинам, аналізувати специфіку їх елементів, передбачати можливі варіативні ситуації та модулювати їх наслідки в залежності від наданих доказів та їх недоліків.

Невід'ємним елементом модульної системи викладання, який забезпечує зворотній зв'язок між викладачем та студентом є практичні заняття з цивільного права. В їх процесі перевіряється ступінь засвоєння теоретичного матеріалу, логічність мислення, здатність самостійно мислити та опрацювати значні обсяги навчального матеріалу, проводити аналіз практичної ситуації. Зазвичай ці заняття передбачають активність тих хто навчається, але за наперед заданими завданнями. Тут можлива демонстрація рівня засвоєння лекційного матеріалу та тих знань, котрі були набуті студентами при самостійному опрацюванні навчально-наукової та періодичної літератури, актів цивільного та іншого законодавства, судової практики й інших джерел.

Структурно практичне заняття залежить від теми та її практичного спрямування і передбачає: перевірку самостійної роботи що здійснюється на формальному рівні – перевірка зошитів для самостійної роботи, підготовка рефератів за темою чи її питанням, старанності та самостійності виконання практичних занять, вміння відтворити базові поняття та розуміння їх сутності, вміння висловлювати заперечення та знаходити правильні рішення. Центральним елементом практичних занять є розв'язання цивільних справ за наперед визначеними фабулами.

Оцінці підлягає рівень і глибина засвоєння навчального матеріалу; наявність навичок самостійного пошуку та використання нормативних актів, що регулюють цивільно-правові відносини; вміння складати цивільно-процесуальні документи; розуміння змісту актів цивільного законодавства та вміння застосовувати набуті теоретичні знання для розв'язання конкретних життєвих ситуацій.

В групі практичні заняття проводяться за експрес методами та презумпції того, що правильна відповідь одного із членів групи адекватно сприймається та оцінюється іншими. Пасивна участь не підлягає оцінці.

Пропущені практичні заняття студенти мають самостійно відпрацювати викладачу, який веде практичні заняття. Відпрацювання можливе у разі наявності письмового виконання заданих завдань у робочому зошиті.

Для правильного і повного виконання завдань студенти повинні:

- добре ознайомитися з методичними вказівками до кожної теми;
- вивчити положення рекомендованих та інших нормативних актів та літератури;

- опанувати тему за питаннями для самоконтролю;
- ознайомитися із практикою вирішення рішень за окремими категоріями цивільних справ, що розміщена в Єдиному державному реєстрі судових рішень (<https://reyestr.court.gov.ua>);

Наступним етапом підготовки до заняття є розв'язування задач, що включає:

- детальний аналіз умов завдання;
- з'ясування юридичного значення кожного наведеного у завданні факту;
- правовий аналіз взаємовідносин сторін, позиції суду, прокурора або адвоката (за їх наявності чи обов'язковості участі);
- обґрунтування відповідей на поставлені запитання;
- моделювання контраргументів;
- викладення їх у рекомендованому порядку чи у процесуальній формі відповідного документу суду (постанова, рішення).

Вирішення задачі (завдання) студенти повинні записати у спеціально відведеному для цього конспекті (робочому зошиті) письмово. Деякі із завдань передбачають наявність двох і більше рішень шляхом самостійного внесення змін і доповнень у фактичні обставини справи.

Письмовий варіант вирішення практичного завдання повинен відповідати вимогам зрозумілості, повноти, ясності, чіткості, та процесуальної формалізації. Слід уникати зайвої деталізації, яка не має правового значення у даній справі і не заснована на фактах, які викладені у фабулі завдання.

Студенти вправі за своєю ініціативою з метою більш повного аналізу умов завдання та для захисту прав і охоронюваних законом інтересів фізичних і юридичних осіб, про яких йдеться в фабулі завдання, вийти за межі умов завдання та поставлених до завдання запитань.

Не зараховуються варіанти вирішення завдань, якщо 1) у розв'язку зазначені статті, але відсутній аналіз та відповідні висновки; 2) у розв'язку відсутні посилання на норми позитивного права; 3) має місце текстуальне співпадіння вирішеного завдання у двох та більше студентів. В останньому випадку бал не зараховується як тому хто списав, так і тому у кого списано.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

МОДУЛЬ 1

Змістовий модуль 1. Загальні положення цивільного права

Тема 1. Цивільне право України як галузь права

Цивільне право як приватне право. Зміст і особливості приватноправового регулювання. Приватне право в Україні.

Поняття та ознаки цивільного права як галузі права. Співвідношення цивільного права з іншими суміжними галузями права.

Предмет цивільного права України. Поняття та види майнових відносин, регульованих цивільним правом. Поняття та види немайнових відносин, регульованих цивільним правом.

Метод цивільно-правового регулювання. Засади цивільного права. Функції цивільного права. Структура (система) цивільного права.

Система принципів цивільного права.

Зміст принципів справедливості, добросовісності й розумності в цивільному праві. Принцип свободи в цивільному праві України.

Принцип неприпустимості зловживання правом. Принцип моральності в цивільному праві.

Тема 2. Цивільне право як наука та навчальна дисципліна

Поняття цивілістики, її місце в правознавстві. Предмет і завдання науки цивільного права. Методологія науки цивільного права.

Розвиток науки цивільного права. Сучасна українська наука цивільного права. Наука цивільного права та інші юридичні науки. Взаємодія науки цивільного права з іншими науками.

Поняття та система цивільного права як навчальної дисципліни. Мета та завдання навчальної дисципліни цивільного права.

Тема 3. Джерела цивільного права України

Поняття та види джерел.

Поняття та структура цивільного законодавства. Роль і місце Конституції в структурі цивільного законодавства. Цивільний кодекс як основне джерело цивільного права. Структурна побудова Цивільного кодексу України та його норм. Співвідношення імперативних і диспозитивних норм у цивільно-правовому регулюванні.

Інші кодекси та закони України як джерела цивільного права. Міжнародні договори, колізійні норми та звичаї як джерела цивільного права. Співвідношення звичаїв ділового обороту, звичаїв і заведеного порядку взаємин учасників майнового обороту.

Відомчі нормативні акти, що містять норми цивільного права, і умови їхньої дієвості.

Дія цивільного законодавства в часі. Офіційне опублікування і вступ нормативного акта в силу. Зворотна сила цивільного закону. Дія цивільного законодавства в просторі та за колом осіб.

Прогалини цивільного права (законодавства) та способи їхнього подолання. Аналогія закону й аналогія права в цивільно-правових відносинах.

Роль судової практики в удосконаленні, тлумаченні та застосуванні цивільного законодавства. Тлумачення норм цивільного законодавства.

Тема 4. Цивільне (приватне) право зарубіжних країн

Загальна характеристика приватного права зарубіжних країн.

Основні цивільно-правові системи сучасності. Романо-германська (континентальна) система. Англосаксонська система. Загальна характеристика інших цивільно-правових систем.

Джерела цивільного і торгового права зарубіжних країн.

Змістовий модуль 2. Цивільні правовідносини. Здійснення та захист цивільних прав.

Тема 5. Поняття, види та зміст цивільних правовідносин

Поняття та особливості цивільних правовідносин.

Елементи цивільних правовідносин. Суб'єкти цивільних правовідносин: поняття та види. Об'єкти цивільних правовідносин: поняття та види. Зміст цивільного правовідношення. Поняття, зміст і види суб'єктивних цивільних прав. Поняття, зміст і види суб'єктивних цивільних обов'язків. Структура цивільного правовідношення.

Види цивільних правовідносин. Речові, зобов'язальні, корпоративні і виключні правовідносини. Немайнові цивільні правовідносини.

Підстави виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин. Поняття юридичного факту. Юридична сукупність. Класифікація юридичних фактів.

Тема 6. Здійснення цивільних прав та виконання цивільних обов'язків

Поняття цивільного права, цивільного інтересу та цивільного обов'язку.

Поняття здійснення суб'єктивного цивільного права. Суб'єктивні та об'єктивні умови здійснення суб'єктивного цивільного обов'язку. Принципи, гарантії та способи здійснення суб'єктивних цивільних прав. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав. Поняття та форми зловживання правом.

Порядок виконання суб'єктивного цивільного обов'язку.

Взаємозв'язок здійснення цивільних прав та виконання цивільних обов'язків.

Тема 7. Захист цивільних прав та інтересів

Поняття та зміст суб'єктивного права на захист. Підстави виникнення права на захист. Юрисдикційна та неюрисдикційна форми захисту.

Система державних органів, які здійснюють захист цивільних прав та інтересів.

Захист цивільних прав та інтересів в адміністративному порядку. Захист цивільних прав та інтересів нотаріусом.

Неюрисдикційна форма захисту. Самозахист цивільних прав. Необхідна оборона та дії в умовах крайньої необхідності як способи самозахисту цивільних прав.

Заходи оперативного впливу на порушника цивільних прав, їхні основні особливості і види.

Захист цивільних прав судом. Способи захисту цивільних прав та охоронюваних законом інтересів судом.

Тема 8. Цивільно-правова відповідальність

Поняття цивільно-правової відповідальності. Особливості та функції цивільно-правової відповідальності.

Форми цивільно-правової відповідальності. Поняття збитків та їх складові. Відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди. Неустойка та її види, співвідношення неустойки і збитків. Відшкодування моральної шкоди.

Види цивільно-правової відповідальності. Договірна та недоговірна відповідальність. Часткова, солідарна та субсидіарна відповідальність. Відповідальність в порядку регресу.

Розмір цивільно-правової відповідальності. Принцип повноти цивільно-правової відповідальності. Повна, обмежена та підвищена відповідальність. Зміна розміру цивільно-правової відповідальності. Межі цивільно-правової відповідальності.

Підстави й умови цивільно-правової відповідальності. Поняття і склад цивільного правопорушення. Протиправна поведінка як умова цивільно-правової відповідальності. Причинний зв'язок між протиправною поведінкою і шкідливим результатом, що наступив. Вина правопорушника як умова цивільно-правової відповідальності. Поняття і форми вини в цивільному праві, їхнє значення. Відповідальність, що не залежить від вини правопорушника. Поняття випадку і непереборної сили, їх цивільно-правове значення. Цивільно-правова відповідальність за дії третіх осіб.

Підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності.

Змістовий модуль 3. Суб'єкти та об'єкти цивільних правовідносин

Тема 9. Фізичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин

Поняття фізичної особи. Індивідуалізація фізичної особи. Ім'я, місце проживання, вік та інші ознаки, що індивідуалізують правовий статус фізичної особи. Їх цивільно-правове значення.

Поняття цивільної правосуб'єктності та її складові. Цивільна правоздатність фізичної особи. Зміст (обсяг) правоздатності фізичної особи. Правоздатність та суб'єктивні цивільні права.

Поняття цивільної дієздатності фізичної особи та її види. Зміст окремих різновидів цивільної дієздатності.

Підстави та порядок обмеження цивільної дієздатності фізичної особи. Підстави та правові наслідки визнання фізичної особи недієздатною.

Підстави, порядок та правові наслідки визнання фізичної особи безвісно відсутньою. Підстави, порядок та правові наслідки оголошення фізичної особи померлою.

Поняття, види і цивільно-правове значення актів цивільного стану.

Фізична особа-підприємець. Особливості цивільної правосуб'єктності підприємців. Банкрутство фізичної особи-підприємця.

Встановлення та припинення опіки. Права та обов'язки опікуна. Встановлення та припинення піклування. Права та обов'язки піклувальника.

Тема 10. Юридичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин

Сутність юридичної особи. Розвиток вчення про юридичних осіб у науці цивільного права. Теорії походження юридичної особи.

Поняття та основні ознаки юридичної особи.

Види юридичних осіб, їх класифікація та її цивільно-правове значення. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права. Комерційні і некомерційні організації. Інші види юридичних осіб. Організаційно-правові форми юридичних осіб за Господарським кодексом України.

Порядок створення та державна реєстрація юридичних осіб. Установчі документи

Цивільна правоздатність та цивільна дієздатність юридичної особи. Управління юридичною особою. Органи юридичної особи та їх компетенція. Відокремлені підрозділи (філії та представництва) юридичної особи.

Припинення діяльності юридичної особи. Порядок ліквідації юридичної особи. Поняття та форми реорганізації юридичних осіб. Неплатоспроможність (банкрутство) юридичних осіб.

Загальна характеристика господарських товариств: поняття, види, права та обов'язки учасників.

Поняття та порядок створення товариства з обмеженою відповідальністю, його статут. Управління товариством з обмеженою відповідальністю, припинення участі у ньому. Поняття та правовий статус товариства з додатковою відповідальністю.

Законодавство про акціонерні товариства, їх правові ознаки та порядок створення. Майно акціонерного товариства. Управління акціонерним товариством.

Поняття повного товариства та правовий статус його учасників. Поняття та створення командитного товариства. Правовий статус учасників командитного товариства.

Поняття, юридичні ознаки та порядок створення виробничого кооперативу. Членство у виробничому кооперативі. Майно виробничого кооперативу. Управління виробничим кооперативом.

Правове становище непідприємницьких товариств за законодавством України. Споживчі кооперативи. Громадські і релігійні організації (об'єднання). Благодійні й інші фонди.

Створення непідприємницьких товариств. Учасники непідприємницьких товариств. Установчі документи та органи управління непідприємницьких товариств. Власність непідприємницьких товариств.

Загальний порядок припинення діяльності непідприємницьких товариств. Особливості розпорядженням майном непідприємницьких товариств.

Тема 11. Участь держави, АРК, територіальних громад у цивільних правовідносинах

Загальні положення участі держави, АРК та територіальних громад в цивільних правовідносинах.

Цивільна правоздатність держави, АРК та територіальних громад у цивільних правовідносинах.

Реалізація цивільної дієздатності держави, АРК та територіальних громад у цивільних правовідносинах. Органи державної влади, територіальних громад як органи публічно-правових утворень.

Відповідальність за зобов'язаннями держави, АРК, територіальних громад.

Тема 12. Об'єкти цивільних правовідносин

Поняття та класифікація об'єктів цивільних прав (правовідносин). Матеріальні і нематеріальні блага як об'єкти цивільних правовідносин.

Речі як об'єкти цивільних прав (правовідносин). Обороздатність речей. Рухомі і нерухомі речі. Інші види речей. Майно як основний об'єкт цивільного (майнового) обороту. Майнові комплекси як об'єкти цивільного обороту. Підприємство як єдиний майновий комплекс.

Гроші як об'єкти цивільних правовідносин. Особливості цивільно-правового режиму валютних цінностей.

Цінні папери як об'єкти цивільних правовідносин. Основні ознаки цінних паперів. Цінні папери на пред'явника, ордерні та іменні цінні папери. Інші класифікації цінних паперів. Особливості цивільно-правового режиму фондових (емісійних) цінних паперів. Бездокументарні цінні папери.

Результати робіт і послуги як об'єкти цивільних прав (правовідносин). Результати інтелектуальної, творчої діяльності як об'єкти цивільних правовідносин.

Інформація як об'єкт цивільних прав. Особисті немайнові блага як об'єкти цивільних прав. Інші об'єкти цивільних прав.

Змістовий модуль 4. Правочини та строки в цивільному праві

Тема 13. Загальні положення про правочини. Недійсні правочини

Поняття та правова природа правочину. Види правочинів. Умови дійсності правочинів. Зміст правочину. Сторони правочину. Воля і волевиявлення в правочині. Форми правочинів. Державна реєстрація деяких видів правочинів та її цивільно-правове значення. Тлумачення змісту правочину. Відмова від правочину.

Поняття недійсного правочину. Підстави недійсності правочину. Нікчемні та оспорювані (заперечні) правочини. Правові наслідки недійсності правочину. Недійсність частини правочину.

Окремі види недійсних правочинів. Правочини з недоліками у формуванні волі. Правочини з дефектами у суб'єктному складі. Правочини з дефектами форми. Правочини з дефектами змісту та порядку укладення.

Тема 14. Представництво. Довіреність

Поняття та юридична природа представництва. Значення представництва. Підстави виникнення та види представництва. Склад правовідносин представництва. Передоручення. Вчинення правочинів з перевищенням повноважень. Особливості комерційного представництва.

Представництво за довіреністю. Поняття та види довіреності. Форма довіреності. Припинення представництва за довіреністю. Скасування довіреності.

Представництво без повноважень і його цивільно-правові наслідки.

Інші форми встановлення та реалізації прав та обов'язків через інших осіб: комісія, посередництво, договір на користь третьої особи, порука.

Тема 15. Строки в цивільному праві. Позовна давність

Поняття та значення строків та термінів у цивільному праві. Види цивільно-правових строків. Строки виникнення та здійснення цивільних прав. Строки виконання цивільно-правових обов'язків. Строки захисту цивільних прав. Обчислення строків у цивільному праві. Початок і закінчення спливу строків.

Поняття, значення та види строків позовної давності. Обчислення позовної давності. Початок перебігу та закінчення позовної давності. Зупинення, переривання та поновлення строку позовної давності. Наслідки спливу строку позовної давності. Вимоги, на які позовна давність не поширюється.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ (МОДУЛЬ1)

Таблиця 1. Розподіл обсягу годин за темами дисципліни на осінній семестр

№ з/п	Найменування розділів і тем	Усього	Кількість годин		
			лек.	сем.	с/р
Змістовий модуль 1. Загальні положення цивільного права					
1.	Цивільне право України як галузь права	12	2	2	8
2.	Цивільне право як наука та навчальна дисципліна	8	–	–	8
3.	Джерела цивільного права	10	2	2	6
4.	Цивільне (приватне) право зарубіжних країн	8	–	–	8
Разом за змістовим модулем 1		38	4	4	30
Змістовий модуль 2. Цивільні правовідносини. Здійснення та захист цивільних прав					
5.	Поняття, види та зміст цивільних правовідносин	10	2	2	6
6.	Здійснення цивільних прав і виконання цивільних обов'язків	8	–	1	7
7.	Захист цивільних прав та інтересів	12	–	2	10
8.	Цивільно-правова відповідальність	10	2	3	5
Разом за змістовим модулем 2		38	4	8	26
Змістовий модуль 3. Суб'єкти та об'єкти цивільних правовідносин					
9.	Фізичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин	18	4	6	8
10.	Юридичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин	24	4	6	14
11.	Участь держави, АРК, територіальних громад у цивільних правовідносинах	6	–	2	4
12.	Об'єкти цивільних правовідносин	14	–	4	10
Разом за змістовим модулем 3		62	8	18	36
Змістовий модуль 4. Правочини та строки в цивільному праві					
13.	Загальні положення про правочини	10	1	2	7
14.	Недійсні правочини	12	1	2	9
15.	Представництво. Довіреність	8	2	2	4
16.	Строки в цивільному праві. Позовна давність	10	2	2	6
Разом за змістовим модулем 4		40	6	8	26
Усього годин за 1-й семестр:		180	22	38	120

ТЕМАТИКА ТА ЗМІСТ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття №1 (2 год.)

ПОНЯТТЯ ТА СИСТЕМА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

📖 **Методичні рекомендації:** Вивчення теми дає можливість отримати знання про місце цивільного права в системі права України, його предмет та метод, функції, систему та принципи цивільного права, розуміння цивільного права як галузі права, науки та навчальної дисципліни. При вивченні теми слід звернути увагу на співвідношення понять «приватне право» та «цивільне право», становлення та розвиток науки цивільного права, предмет цивільного права як навчальної дисципліни. Особливу увагу слід зосередити на вивченні кола відносин, що складають предмет цивільного права, основні засади цивільного права, які визначені в ст. 3 ЦК України, особливості системи цивільного права. Відповідно до ч.1 ст. 1 ЦК України цивільне право регулює особисті немайнові та майнові відносини, засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленню та майновій самостійності їх учасників. Система цивільного права включає Загальну і Особливу частини. Окрему увагу слід приділити співвідношенню цивільного права і суміжними галузями, зокрема, господарським, сімейним, трудовим, трудовим, земельним.

Цивільне право регулює відносини, які виникають між юридично рівним суб'єктами, тобто учасниками, що не підпорядковані один одному. Предметом цивільного права є особисті немайнові та майнові відносини. На сьогодні, хоча закон і безпосередньо не визначає, предметом цивільного права охоплюються корпоративні правовідносини та ведеться дискусія щодо організаційних відносин.

Метод цивільного права - це комплекс засобів і прийомів, за допомогою яких здійснюється юридичний вплив (регулювання та охорона) на поведінку учасників цивільних правовідносин. Цивільному праву властивий диспозитивний метод.

⇒ **Питання для обговорення:**

1. Предмет і метод цивільного права як галузі права.
2. Функції цивільного права.
3. Загальна характеристика принципів цивільного права.
4. Система цивільного права.
5. Цивільне право як наука та навчальна дисципліна.

☑ **Ключові поняття і терміни:** цивільне право як галузь права, приватне право, особисті немайнові відносини, майнові відносини, принцип цивільного права, метод цивільного права, функції цивільного права, система цивільного права.

◆ **Питання для самоконтролю**

1. Які відносини складають предмет цивільного права?
2. Що означає юридична рівність як ознака цивільних відносин?
3. Що означає вільне волевиявлення як ознака цивільних відносин?
4. Що означає майнова самостійність як ознака цивільних відносин?
5. Дайте визначення корпоративних правовідносин.
6. Дайте визначення цивільного права як галузі права.
7. Яке місце цивільного права в системі галузей права?
8. Які інститути складають Загальну частину цивільного права, а які можна умовно віднести до «Особливої частини»?
9. Які основні особливості цивільно-правового методу регулювання суспільних відносин?
10. У чому полягає диспозитивність методу цивільного права?
11. Які функції цивільного права?

12. Які функції загального характеру, що властиві всім галузям права, виконує цивільне право як регулятор суспільних відносин?
13. У чому полягає зміст принципів добросовісності, розумності та справедливості?
14. Які цивілістичні школи України Вам відомі?
15. Що є предметом цивільного права як навчальної дисципліни?
16. Яка роль судової практики в удосконаленні, тлумаченні та застосуванні норм цивільного права?

Практичні завдання:

Завдання 1. Проаналізуйте співвідношення понять «приватне право» і «цивільне право». Порівняйте визначення цивільних відносин у ст. 1 Цивільного кодексу України та приватно - правових відносин у Законі України «Про міжнародне приватне право».

Задача 1. О., керуючи належним йому на праві власності автомобілем, допустив порушення Правил дорожнього руху – рухався в населеному пункті зі швидкістю 95 км/год. За вказане правопорушення О. сплатив штраф у розмірі 360 гривень. Проаналізуйте вказані відносини щодо їх належності до предмета цивільного права.

Задача 2. С. придбав в магазині техніки телевізор, сплативши за нього 8 тис. грн. Коли С. спробував вдома увімкнути телевізор, він почав диміти і загорівся. С. звернувся до магазину про повернення йому сплачених за телевізор коштів та відшкодування завданої шкоди.

Дайте обґрунтовану відповідь стосовно того, чи будуть зазначені відносини регулювання нормами цивільного права.

Тематика рефератів:

1. Цивільне право в системі права України.
2. Цивільне право і суміжні галузі права України.
3. Становлення та розвиток української цивілістики.
4. Основні цивільно-правові системи сучасності.

Рекомендована література

Основна:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Дата оновлення: 14.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 25.08.2021).
2. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV. Дата оновлення: 14.08.2021. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15> (дата звернення: 25.08.2021).
3. Заїка Ю. О. Українське цивільне право: навч. посібник. 2-ге вид. змін і доп. К.: Правова єдність, 2008. 368 с.
4. Майданик Р. А. Цивільне право: Загальна частина. Том 1. Вступ в цивільне право. К.: Алерта, 2012. 472 с.
5. Цивільне право: підручник у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.) Л. М. Баранова, Т. І. Бетова та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х. Право. 2012. Т. 1. 656 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/r56.pdf>
6. Цивільне право України. Загальна частина / За ред. проф. І. А. Бірюкова і Ю. О. Заїки. К.: Алерта, 2014. 510 с.
7. Цивільне право України. Загальна частина: підручник. За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. 3-тє вид., переробл. і допов. К. Юрінком Інтер, 2010. с. 7-90, 120-130.
8. Цивільне право України (у запитаннях та відповідях) : Навчальний посібник : Практикум / За ред. В. К. Матвійчука, І. С. Тімуша. К.: ВНЗ «Національна академія управління», 2013. 348 с. URL: <https://www.nam.kiev.ua/files/publications/978-966-8406-62-1-pos.pdf>

9. Яновицька Г.Б., Кучер В.О. та ін. Цивільне право України: підручник Текст: в 2 т. Т. 1 / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 444 с. <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/452/1/КУЧЕР%20Цивільне%20Право%20ПІДРУЧНИК%20ТОМ%201.pdf>

10. Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України / за заг. ред. д.ю.н. О.О. Харитонова. 4-е вид., доп. і перер. Х. Одісей, 2008. 1200 с.

11. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2-х т. 5-те вид., перероб. і допов. / За ред. О.В. Дзери (кер авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2013. Т.1. с.11-16

12. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар. Т.1. Загальні положення. Особи / За ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харків. ЕКУС. 2020. 928 с.

Додаткова:

13. Васильєв В.В. Диспозитивність та імперативність у цивільно-правовому регулюванні суспільних відносин: прояви та співвідношення. Правова позиція. 2018. № 2(21). С. 102-107. URL: <http://legalposition.umsf.in.ua/archive/2018/2/16.pdf>

14. Сивий Р.Б. Приватне і публічне право: метод правового регулювання як критерій їх розмежування. *Українське право*. 2005. №1. С. 22-40.

15. Ромовська З.В. Загальні засади цивільного права. *Вісник Академії адвокатури України*. 2005. Вип. 4. С. 10–21.

16. Сивий Р.Б. Приватне право в юридичних системах деяких європейських держав: сучасні погляди зарубіжних цивілістів. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 2. С. 53-55.

17. Майданик Р.А. Українська цивілістика: дореволюційний і радянський періоди. *Юридична Україна*. 2009. № 1. С. 49-55.

18. Харитонов Є.О. Одеська цивілістика XIX ст.: сукупність особистостей чи наукова школа. Актуальні проблеми держави і права. 2011. Вип. 59. С. 163-171. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2011_59_21

19. Харитонов Є.О. До визначення поняття та системи цивілістики (науки цивільного права). Актуальні проблеми держави і права. 2009. Вип. 51. С. 7-13. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2009_51_2.

20. Бондарук Т.І. Наукознавчі категорії «школа», «напрямок», «концепція», «течія» в юридичній науці. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 4. С. 15–20

ДЖЕРЕЛА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

☞ Методичні рекомендації: При вивченні теми слід звернути увагу на структуру цивільного законодавства, особливості складових системи джерел цивільного права, роль і місце у ній Конституції України, цивільно-правового договору, моральних засад суспільства та судової практики, а також дію цивільного законодавства в часі, просторі та за колом осіб. Особливу увагу слід звернути на питання саморегулювання цивільних відносин, погляди українських науковців на роль і місце в системі правового регулювання цивільних відносин судової практики, цивільно-правового договору, звичаю. Застосування практики Європейського суду з прав людини судами України як джерела права є обов'язковим згідно зі ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини».

Запам'ятайте найбільш важливі правила застосування актів цивільного законодавства:

1) *ієрархія актів цивільного законодавства за юридичною силою*: за наявності двох актів цивільного законодавства різної юридичної сили, кожен з яких регулює одні й ті самі цивільні відносини, правила, встановлені нормативно-правовим актом нижчої юридичної сили, застосовуються лише остільки, оскільки вони не суперечать правилам нормативно-правового акта вищої юридичної сили; 2) *новий закон скасовує попередній закон*: за наявності двох актів цивільного законодавства однакової юридичної сили, один з яких суперечить іншому, застосуванню підлягає акт, прийнятий пізніше; 3) *спеціальна норма заміняє норму загальну*: загальні норми, які розраховані на невизначене коло випадків, застосовуються субсидіарно – лише остільки, оскільки вони не замінені спеціальними нормами (тобто нормами, розрахованими на вужче коло випадків); 4) за відсутності норм цивільного законодавства, які врегульовують відносини між учасниками конкретної ситуації, за наявності визначених у законі підстав може бути застосована *аналогія цивільного закону* (ч. 1 ст. 8 ЦК) або *аналогія цивільного права* (ч. 2 ст. 8 ЦК).

⇒ Питання для обговорення:

1. Поняття та система джерел цивільного права України. Структура цивільного законодавства.
2. Характеристика цивільного законодавства України. Роль та місце Конституції України в системі цивільного законодавства.
3. Цивільний кодекс України – основний акт цивільного законодавства.
4. Дія цивільного законодавства в часі, просторі та за колом осіб.
5. Застосування цивільного законодавства за аналогією.
6. Звичай, цивільно-правовий договір та інші джерела цивільного права. Значення судової практики у формуванні цивільного законодавства.

☑ Ключові поняття і терміни: цивільне законодавство, прогалина в праві, аналогія закону, аналогія права, джерела цивільного права, цивільне законодавство, звичай, міжнародний договір, нормативно-правовий акт, кодекс.

◆ Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняття «джерело цивільного права».
2. Назвіть складові системи цивільного законодавства.
3. Яка структура Цивільного кодексу України?
4. Що таке саморегулювання цивільних відносин?
5. Який порядок офіційного оприлюднення актів цивільного законодавства?

6. Які існують способи подолання прогалин в цивільному праві?
7. Як співвідносяться загальні і спеціальні норми цивільного законодавства?
8. Яке юридичне значення мають Постанови Пленуму Верховного Суду, судова практика?
9. Яке правове значення норм моралі?
10. Дайте характеристику міжнародному договору як джерела цивільного права.
11. Визначте коло суб'єктів, на яких поширюється дія актів цивільного законодавства.
12. В яких випадках акти цивільного законодавства мають зворотну дію в часі?
13. За яких умов допускається застосування аналогії цивільного закону?
14. Яка роль судової практики в удосконаленні, тлумаченні та застосуванні норм цивільного права?

✍ Практичні завдання:

Завдання 1. Визначте і занотуйте у зошит норми Конституції України, що безпосередньо регулюють цивільні відносини.

Завдання 2. Проаналізуйте ст. 8 ЦК України. Визначте перелік підстав та умов застосування а) аналогії цивільного закону; б) аналогії цивільного права.

Задача 1. 1 червня 2003 р. помер М., після якого відкрилася спадщина - право власності на квартиру. Спадкоємцями були його діти Микола та Оксана. Микола впродовж 6-ти місяців після смерті батька здійснював догляд за квартирою, відремонтував її, сплачував комунальні платежі (ці дії свідчать про прийняття ним спадщини внаслідок фактичного вступу у володіння і управління нею за ст. 549 ЦК УРСР 1963 р, який був чинним на момент відкриття спадщини) і звернувся до нотаріальної контори для оформлення Свідоцтва про право на спадщину 1 вересня 2005 року. Натомість Оксана оформила Свідоцтво про право на спадщину на свою частку у праві власності на квартиру 15 грудня 2003 року. Нотаріус, до якого звернувся Микола, відмовив йому у видачі Свідоцтва, зазначивши, що Микола порушив вимоги ст.ст. 1297, 1270 ЦК України 2003 р.

Проаналізуйте Прикінцеві та Перехідні положення ЦК України та вирішіть спір.

📖 Тематика рефератів:

1. Роль судової практики і доктрини права в удосконаленні цивільного законодавства України.
2. Кодифікація та інкорпорація як способи систематизації цивільного законодавства.
3. Цивільно-правовий договір як джерело цивільного права.
4. Презумпції в цивільному праві.
5. Прогалини в цивільному праві та способи їх подолання.

📖 Рекомендована література

Основна:

1. Конституція України від 26 червня 1996 р. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%8>
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Дата оновлення: 14.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 25.08.2021).
3. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV. Дата оновлення: 14.08.2021. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15> (дата звернення: 25.08.2021).
4. Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР: Постанова Верховної Ради України від 12.09.1991 року. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1545-12>
5. Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності: Указ Президента України від 10.06.1997 року № 503/97. Дата оновлення: 23.01.2007р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/503/97>

6. Про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади: Указ Президента України від 03.10.1992 року №493/92. Дата оновлення: 21.05.1998 р. URL <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/493/92>
 7. Про затвердження положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади: Постанова КМУ № 731 від 28.12.1992 р. Дата оновлення: 01.04.2021р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/731-92-%D0%BF>
 8. Заїка Ю. О. Українське цивільне право: навч. посібник / Ю. О. Заїка. 2-ге вид. змін і доп. К. : Правова єдність, 2008. 368 с.
 9. Майданик Р. А. Цивільне право: Загальна частина. Том 1. Вступ в цивільне право. К.: Алерта, 2012. 472 с.
 10. Цивільне право України. Загальна частина: підручник. За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. 3-ге вид., переробл. і допов. К. : Юрінком Інтер, 2010. с. 91-119
 11. Цивільне право: підручник у 2 т. / В. І. Борисова (кер.авт. кол.) Л.М. Баранова, Т.І. Бетова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х. Право. 2012. Т. 1. 656 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/r56.pdf>
 12. Цивільне право України (у запитаннях та відповідях) : Навчальний посібник : Практикум / За ред. В. К. Матвійчука, І. С. Тимуша. К.: ВНЗ «Національна академія управління», 2013. 348 с. URL: <https://www.nam.kiev.ua/files/publications/978-966-8406-62-1-pos.pdf>
 13. Харитонов Є.О. Цивільне право України: Підручник. Харитонов Є.О., Харитонова О.І., Старцев О.В. Вид. 3, перероб. і доп. К.: Істина, 2011. 808 с.
 14. Яновицька Г.Б., Кучер В.О. та ін. Цивільне право України: підручник Текст: в 2 т. Т. 1 / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 444 с. <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/452/1/КУЧЕР%20Цивільне%20Право%20ПІДРУЧНИК%20ТОМ%201.pdf>
 15. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2-х т. 5-ге вид., перероб. і допов. / за ред. О. В. Дзери (кер авт. кол.), Н. С. кузнецової, В. В. Луця.– К.: Юрінком Інтер, 2013. Т.1. с.16-27
 16. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар. Т.1. Загальні положення. Особи / За ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харків. ЕКУС. 2020. 928 с.
- Додаткова:**
17. Харитонов Є.О. Вступ до цивільного права: Навч. посібник К: Істина, 2006. 288 с.
 18. Первомайський О. До питання про джерела цивільного права. Право України. 2001. № 2.
 19. Погрібний С. Цивільний кодекс як основний акт цивільного законодавства України // Право України. 2005. № 1. С. 86–91.
 20. Прилуцький Р. Поняття джерел цивільного права України: потрібні нові підходи. Право України. 2008. № 12. С.66–71.
 21. Алексашина Ю. Види цивільно-правових договорів як регуляторів цивільних правовідносин. Юридична Україна. 2012. № 12. с. 68-74
 22. Майданик Р. Вчення про джерела цивільного права. *Право України*. 2017. № 53-63. URL:https://rd.ua/storage/attachments/Майданик_2017_Вчення%20про%20джерела%20цивільного%20права%20України.pdf

ЦИВІЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ

☞ **Методичні рекомендації:** тема присвячена вивченню поняття, ознак та видів цивільних правовідносин, підстав їх виникнення, зміни та припинення. При вивченні теми слід звернути увагу на співвідношення понять «цивільні відносини» та «цивільні правовідносини», а також на те, що поняття «елементи цивільного правовідношення» та «структура цивільного правовідношення» не є синонімами. З дисципліни «Теорія держави та права» слід пригадати загальні положення про правовідносини, поняття та види юридичних фактів. Особливу увагу слід звернути на питання класифікації цивільних правовідносин, підстав виникнення цивільних правовідносин в контексті ст. 11 ЦК України.

Цивільне правовідношення – це результат правового регулювання відносин між його учасниками нормами цивільного права. Ініціатива щодо виникнення цивільних відносин, визначення їх правового статусу та захисту визначається самими учасниками. Держава також може виступати носієм приватних прав (наприклад, у зобов'язальних чи спадкових відносинах). Як суб'єкт публічного права держава стоїть над приватними особами, але як носій цивільних прав держава – це рівноправний суб'єкт. Правовідношення виступає юридичною формою та одночасно результатом правового регулювання суспільних відносин нормою права, а норма права є вихідною матеріальною передумовою виникнення правовідношення.

Для виникнення правовідносин, окрім норми права, потрібні ще й інші формально-юридичні підстави: правосуб'єктність їх учасників та юридичні факти. При цьому, правові норми і правосуб'єктність самі по собі не породжують (не змінюють і не припиняють) цивільних правовідносин як динамічних явищ. В якості звужуючого ланцюжка між правовою нормою і цивільними правовідносинами виступають юридичні факти (або їх сукупність – юридичні склади. Наука цивільного права виділяє елементи цивільних правовідносин: суб'єкт, об'єкт та зміст.

Цивільні правовідносини можуть бути класифіковані за такими критеріями: 1) підставами виникнення правовідносин (регулятивні та охоронні); 2) кола зобов'язаних осіб та ступеня конкретизації відносин (абсолютні і відносні); 3) об'єкта правовідношення (майнові та особисті немайнові); 4) поведінки зобов'язаної сторони (речові та зобов'язальні).

⇒ **Питання для обговорення:**

1. Поняття та особливості цивільних правовідносин.
2. Елементи цивільних правовідносин: суб'єкти, об'єкти та зміст.
3. Види (класифікація) цивільних правовідносин.
4. Підстави виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин:
 - a) поняття юридичних фактів. Юридичний склад;
 - b) класифікація юридичних фактів;
 - c) підстави виникнення цивільних правовідносини відповідно до ст. 11 ЦК України.

☑ **Ключові поняття і терміни:** цивільні правовідносини; суб'єкти цивільних правовідносин, об'єкти цивільних правовідносин, зміст цивільних правовідносин; суб'єктивне цивільне право, суб'єктивний цивільний обов'язок; майнові правовідносини, особисті немайнові правовідносини, зобов'язальні правовідносини, речові правовідносини, абсолютні правовідносини, відносні правовідносини, юридичні факти в цивільному праві, корпоративні правовідносини, виключні правовідносини.

❖ **Питання для самоконтролю**

1. Дайте визначення цивільних правовідносин.
2. Які особливості притаманні цивільним правовідносинам?
3. Які існують види цивільно-правових відносин і за яким критерієм здійснюється їх поділ на види?
4. Які види майнових відносин регулює цивільне право?
5. Які види особистих немайнових відносин регулює цивільне право?
6. Назвіть учасників цивільно-правових відносин.
7. Які існують види об'єктів цивільно-правових відносин?
8. Чи можуть недієздатні та обмежено дієздатні особи бути суб'єктами цивільно-правових відносин?
9. Які елементи складають зміст суб'єктивного цивільного права?
10. Які існують види суб'єктивних цивільних обов'язків?
11. Яке правове значення мають юридичні факти в цивільному праві?
12. Які види юридичних фактів закріплено в Цивільному кодексі України?
13. Що розуміють під юридичними вчинками?
14. Які дії визнаються неправомірними?
15. Що розуміють під подіями?

✍ **Практичні завдання:**

Задача 1. У результаті удару блискавки під час грози згоріла дача, яка належала І. та була ним застрахована.

Які юридичні факти наявні в цій ситуації?

Які юридичні наслідки вони породжують?

Задача 2. Фермер С. систематично випускав корів і гусей, що знаходилися в його господарстві, за його межі без здійснення за ними належного догляду. Внаслідок цього тварини псували обладнання та з'їдали врожай на сусідніх земельних ділянках.

Проаналізуйте вказану ситуацію і вкажіть, які правовідносини в даному випадку виникли між С. і його сусідами. Дайте характеристику елементам цих відносин.

Задача 3. Під час руху по вул. Коновальця у м. Івано-Франківську водій М., попередньо не переконавшись, що його виїзд буде безпечним для інших учасників руху, порушив Правила дорожнього руху і здійснив наїзд на велосипедиста Н. Внаслідок зіткнення з автомобілем велосипедист отримав тілесні ушкодження середньої тяжкості.

Проаналізуйте правовідносини, що виникли внаслідок описаних обставин.

Якими нормами права регулюються ці правовідносини? Які юридичні факти виступають підставами їх виникнення? Хто є їх учасниками, що є об'єктом і змістом цих правовідносин?

Завдання 1. Визначте і обґрунтуйте чи мають місце цивільно-правові відносини у наступних випадках?

а) відносини між фізичною особою В. і фізичною-особою - підприємцем Івченко щодо виготовлення останнім меблів за договором підряду;

б) відносини між приватним підприємством і працівником І. щодо виготовлення останнім меблів за трудовим договором;

в) відносини між Івано-Франківським відділенням Львівської залізниці та установою з виконання покарань щодо перевезення засуджених і вантажів;

г) відносини між працівником акціонерного товариства, який володіє акціями цього акціонерного товариства, та акціонерним товариством з приводу його звільнення і виходу зі складу акціонерів;

д) відносини щодо сплати фізичною особою штрафу за порушення правил дорожнього руху;

е) відносини щодо сплати фізичною особою штрафу за невиконання умов договору перед кредитором;

ж) відносини між Міністерством і приватним підприємством щодо придбання обладнання для приміщень Міністерства за договором купівлі-продажу;

з) відносини між Івано-Франківським відділом поліції та Івано-Франківською обласною державною адміністрацією щодо оренди гаража;

и) відносини між державною службою охорони і К. щодо укладення договору про охорону квартири;

к) відносини між Івано-Франківським відділом поліції і Т., якому при затриманні співробітником поліції були заподіяні легкі тілесні ушкодження, що призвели до короткочасної втрати працездатності;

л) відносини між управлінням Державної пенітенціарної служби України в Івано-Франківській області і мережею супермаркетів щодо постачання товарів для Управління за договором поставки;

м) відносини між управлінням Державної фіскальної служби в Івано-Франківській області і особою у зв'язку із сплатою останньою податку з доходів фізичних осіб;

н) відносини між видавництвом і співробітником поліції щодо підготовки ним для видання серії нарисів про роботу співробітників карного розшуку.

Тематика рефератів:

1. Сучасні тенденції класифікації цивільних правовідносин.
2. Договори та інші правочини як підстава виникнення цивільних правовідносин.
3. Цивільні відносини та цивільні правовідносини: проблеми співвідношення.

Рекомендована література

Основна:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Дата оновлення: 14.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 25.08.2021)

2. Цивільне право України. Загальна частина: підручник / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. 3-тє вид., переробл. і допов. К. : Юрінком Інтер, 2010. с. 143-159, 494-501

3. Заїка Ю. О. Українське цивільне право: навч. посібник / 2-ге вид. змін і доп. К. : Правова єдність, 2008. 368 с.

4. Майданик Р. А. Цивільне право: Загальна частина. Том 1. Вступ в цивільне право. К.: Алерта, 2012. 472 с.

5. Цивільне право: підручник у 2 т. / В І. Борисова (кер.авт. кол.) Л.М. Баранова, Т.І. Бетова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х. Право. 2012. Т. 1. 656 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/r56.pdf>

6. Цивільне право України (у запитаннях та відповідях): Навчальний посібник : Практикум / За ред. В. К. Матвійчука, І. С. Тімуша. К.: ВНЗ «Національна академія управління», 2013. 348 с. URL: <https://www.nam.kiev.ua/files/publications/978-966-8406-62-1-pos.pdf>

7. Харитонов Є.О. Цивільне право України: Підручник. Харитонов Є.О., Харитонova О.І., Старцев О.В. Вид. 3, перероб. і доп. К.: Істина, 2011. 808 с.

8. Яновицька Г.Б., Кучер В.О. та ін. Цивільне право України: підручник Текст: в 2 т. Т. 1 / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 444 с. <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/452/1/КУЧЕР%20Цивільне%20Право%20ПІДРУЧНИК%20ТОМ%201.pdf>

9. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2-х т. 5-те вид., перероб. і допов. / за ред. О. В. Дзери (кер авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2013. Т.1. с. 12-13, 27-29, 311-313
10. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар. Т.1. Загальні положення. Особи / За ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харків. ЕКУС. 2020. 928 с.

Додаткова:

11. Жилінкова В.І. Цивільні правовідносини. Цивільне право України: Підручник у двох томах / За заг. ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. Т.1. К: Юрінком інтер, 2004. С. 81–91.
12. Завальний А. Юридичні факти: історичні та сучасні аспекти розуміння. *Право України*. 2006. № 1. С. 113–116.
13. Яворська О. Цивільні відносини: нові підходи у правовому регулюванні // Підприємництво, господарство і право. 2002. №3.
14. Деякі питання визначення цивільних правовідносин як різновиду правовідносин // <http://www.realllook.com.ua/4758/deyaki-pitannya-viznachennya-civilnix-pravovidnosin-yak-riznovidu-pravovidnosin/>
15. Дмитренко В. Видові ознаки правовідносин (цивільно-правовий аспект). *Юридичний вісник України*. 2004. № 39. С. 29–34.
16. Кочергіна В. Правові акти як підстави виникнення цивільних прав та обов'язків: поняття, природа, класифікація. *Підприємництво, господарство і право*. 2009.- №6
17. Коструба А. Правоприпиняюча властивість юридичних фактів у цивільному праві України (в аспекті поділу на дії та події). *Право України*. 2011. № 6.
18. Ромащенко І. Деякі аспекти зміни та припинення цивільних правовідносин. *Підприємництво, господарство, право*, 2011. № 3
19. Коструба А. Ознаки правоприпиняючих юридичних фактів. *Підприємництво, господарство, право*. 2011. № 2
20. Жилінкова І. Комплексні цивільні правовідносини: поняття, структура, ознаки. *Право України*. 2010. № 12. С. 11-17
21. Васильєва В.В. Договір як особливий юридичний факт *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2012. Випуск 19. Том 2. с.28-30
22. Васильєва В.В. Договір як підстава виникнення цивільно-правового зобов'язання: автореф. дис. ... к.ю.н.:12.00.03. К.: НДППіП 2013. 20 с.
23. Яроцька М.В. Юридичний склад як підстава виникнення майнових цивільних правовідносин: автореф. дис. ... к.ю.н.:12.00.03. Науково-досл. ін-т прив. права і підпр. імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України. К.: 2018.16 с.
24. Надьон В.В. Суб'єктивний обов'язок як елемент змісту цивільних правовідносин: автореф. дис. ... д.ю.н.:12.00.03. Національний юбюридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків. 2018 39 с.

ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТ СУБ'ЄКТИВНИХ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ. ВИКОНАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ОBOB'ЯЗКІВ

☞ **Методичні рекомендації:** При вивченні питання *«Поняття, способи та межі здійснення цивільних прав. Зловживання правом»* слід звернути увагу на юридичні та фактичні способи здійснення суб'єктивних цивільних прав, межі їх здійснення (ст. 13 ЦК), які визначаються законом або договором.

Необхідною передумовою здійснення суб'єктивного цивільного права є його наявність в особи, тобто наявність в останньої індивідуальних правових можливостей. Якщо суб'єктивне цивільне право – це гарантована можливість певної поведінки, що визначається законом /договором, то здійснення суб'єктивного цивільного права – це реалізація уповноваженим суб'єктом цих можливостей для задоволення потреб та інтересів. В основі суб'єктивного цивільного права цілий комплекс можливостей, що надаються уповноваженій особі (володільцеві права) правовою нормою. Обрання того чи іншого варіанту поведінки залежить від характеру правової норми та від мети, досягнення якої ставить перед собою уповноважений суб'єкт.

Здійснення суб'єктивного цивільного права є вольовою поведінкою - свідомою цілеспрямованою діяльністю з метою задоволення потреб і, якщо суб'єкт не здатний розуміти значення своїх дій або керувати ними, така свідомо вольова діяльність виключається. Не допускається також примушування носія суб'єктивного цивільного права до здійснення права. Ініціатива здійснення належить виключно уповноваженому суб'єкту. ЦК України допускає можливість відмови (ч. 3 ст. 12 ЦК України) чи передачі (ч. 4 ст. 12 ЦК України) від майнового права. При цьому «відмова від майнового права» та «передача майнового права» - це нетотожні поняття.

Водночас, здійснення суб'єктивного цивільного права не є безмежним. Межі здійснення цивільних прав можуть закріплюватися на трьох рівнях: на рівні договору, на рівні законодавства та на рівні принципів здійснення цивільних прав. Зауважте, що зловживання правом - це особливе цивільне правопорушення, специфіка якого полягає в тому, що дії порушника впливають з належних йому прав, але при цьому порушуються права та охоронювані законом інтереси інших осіб. Уповноважена особа може зловживати правом як з наміром завдання шкоди іншій особі (шкани), так і без такого наміру. Зловживання правом є самостійною підставою для відмови судом у захисті порушеного права.

Опрацьовуючи питання *«Поняття виконання суб'єктивного цивільного обов'язку та порядок його виконання»* (ст. 14 ЦК України), зверніть увагу та відмінність обов'язку активного типу (обов'язок вчинити певні дії) від обов'язку пасивного типу (обов'язок утриматися від вчинення певних, визначених дій), підстави звільнення від виконання цивільних обов'язків. Юридичний обов'язок – це необхідність певної поведінки, що спрямована на здійснення суб'єктивного права. Відмінність між здійсненням права і виконанням обов'язків у том, що у першому випадку йдеться про дії в межах можливого, а в другому – у межах належного.

Вивчення питання *«Поняття цивільно-правового захисту. Підстави виникнення права на захист цивільних прав та інтересів. Форма та спосіб захисту»* передбачає ґрунтовне опрацювання коментаря ст. 15 ЦК України в якій як підстави для захисту суб'єктивного цивільного права називається його порушення, невизнання та оспорювання. **Порушення права** – це протиправна дія (бездіяльність) особи, що має наслідком припинення в особи суб'єктивного цивільного права або створення перешкод у процесі його здійснення як повністю, так і частково. Порушенням

суб'єктивного цивільного права слід вважати не тільки перепону на шляху його реалізації, а й протиправне спонукання особи до реалізації належного їй права. Приклади: поширення про особу недостовірної інформації (ст. 277 ЦК України), піддані фізичної особи катуванню тощо (ст. 289 ЦК України), протиправному позбавленні права власності чи його обмеженні (ст. 321 ЦК України), невиконанні чи неналежному виконанні зобов'язання (ст. 610 ЦК України). Оспорювання права полягає в запереченні належності або обсягу цього права без ознак його порушення. Оспорювання права відображає такий стан правовідносин, коли є інша особа, яка в активній чи пасивній формі претендує на право, належне іншій особі, тим самим заперечуючи його. Активна форма претендування – це заперечення суб'єктивного цивільного права в юрисдикційному органі. Якщо таким органом є суд, то особа, чие право оспорується, може вимагати його визнання шляхом звернення із зустрічним позовом. Невизнання права – дія або бездіяльність особи, яка за змістом становить заперечення існування суб'єктивного цивільного права іншої особи, але не має ознак порушення права. Особа, яка суб'єктивно цивільне право не визнає, сама на нього не претендує. Невизнання полягає в пасивному запереченні наявності в особи права (наприклад, права власності), яке безпосередньо не спричиняє шкоду цьому праву, але створює невизначеність у правовому статусі його носія. Приклад: відмова нотаріуса видати свідоцтво про право на спадщину.

Спосіб захисту цивільного права чи інтересу – це дії, які спрямовані на попередження порушення або на відновлення порушеного, невизнаного чи оспорюваного цивільного права чи інтересу. Спосіб захисту цивільного права чи інтересу бути доступним та ефективним. Способи захисту цивільного права чи інтересу можуть бути судові (ст. 16 ЦК України) та позасудові (ст. 17-19 ЦК України).

Відповідно до ч2 ст.15 ЦК України кожна особа має право на захист свого права чи інтересу. Чинним законодавством перебачено випадки захисту суб'єктивних прав не самим суб'єктом, права (інтереси) якого порушуються, а іншими особами чи органами, яким відповідно до закону чи договору надано таке право. До них можна віднести батьків, усиновлювачів, опікунів.

При розгляді питання «Поняття юрисдикційного захисту...», аналізуючи судовий порядок захисту, слід пригадати систему судів України та їх компетенцію. Підстави та умови звернення за захистом цивільних прав та інтересів до третейського суду визначені у ст.ст. 1, 5 Закону України «Про третейські суди». Керуючись ст. 18 ЦК України та гл. 14 Закону України «Про нотаріат» слід з'ясувати в яких випадках захист цивільних прав здійснюється нотаріусом. Згідно з резолюцією Європейського парламенту від 18.01.1994 р. «Нотаріат у Європейському співтоваристві» нотаріат визначається як орган превентивного правосуддя. Захист прав нотаріусом здійснюється, шляхом вчинення останнім виконавчого напису, і є альтернативним (більш складному за змістом процесу судового захисту) позасудовим способом захисту цивільних прав, а виконавчий напис нотаріуса – самостійною підставою для задоволення вимог кредитора шляхом стягнення грошових сум або витребування майна від боржника за цим виконавчим документом, якщо вимога є безспірною.

Ознаки правозахисного спрямування мають і такі нотаріальні дії, як накладання заборони на відчуження нерухомого майна, прийняття у депозит грошових сум та цінних паперів, посвідчення окремих фактів, наприклад, що особа є живою в ситуації, коли людині припинили виплати пенсії тощо. Цей перелік не є вичерпним.

Зверніть увагу, що способи захисту, визначені ст. 16 ЦК України не лише прямо регулюють захист порушених цивільних прав у суді, але поширюються і щодо захисту прав в іншому порядку (ст. 17-19 ЦК України).

При вивченні питання «Неюрисдикційна форма захисту...» необхідно звернутися до

ст. 19 ЦК України, якою визначаються поняття, суб'єкти, предмет самозахисту та умови виникнення права на самозахист, на ст. 1169 та 1171 ЦК України, а також на ст. 672, 678, 872 ЦК України в яких йдеться про види заходів оперативного впливу (оперативні санкції) як заходи самозахисту. Зверніть увагу, що здебільшого судами визнається, що самозахист цілком припустимий, якщо дії порушника не тільки є протиправними, а й взагалі не мають і не можуть мати будь-якої правової підстави. Натомість, якщо між сторонами цивільного правовідношення існує чи потенційно можливий спір про право (правову підставу дій порушника), то самозахист не допускається. Способи самозахисту поділяються на: 1) встановлені актами цивільного законодавства; 2) встановлені договором; 3) самостійно визначені («сконструйовані») особою, яка захищається.

☞ **Питання для обговорення:**

1. Поняття, способи та межі здійснення суб'єктивних цивільних прав. Зловживання правом.
2. Поняття виконання суб'єктивного цивільного обов'язку та порядок його виконання.
3. Поняття цивільно-правового захисту. Підстави виникнення права на захист цивільних прав та інтересів. Форма та спосіб захисту.
4. Поняття юрисдикційного захисту. Система державних органів, які здійснюють захист цивільних прав та інтересів.
5. Неюрисдикційна форма захисту. Поняття та умови застосування самозахисту цивільних прав.

☑ **Ключові поняття і терміни:** здійснення суб'єктивних цивільних прав, фактичні способи здійснення суб'єктивних цивільних прав, юридичні способи здійснення суб'єктивних цивільних прав, добровільне виконання обов'язків, примусове виконання обов'язків, принципи здійснення цивільних прав, межі здійснення цивільних прав, зловживання правом, шикана; цивільно-правовий захист, охорона; правозгідний (охоронюваний правом) інтерес; право на захист; юрисдикційна та неюрисдикційна форми захисту цивільних прав; самозахист, необхідна оборона, крайня необхідність; способи захисту.

☞ **Питання для самоконтролю:**

1. Що таке здійснення суб'єктивних цивільних прав?
2. Які існують способи здійснення суб'єктивних цивільних прав?
3. Які існують способи виконання суб'єктивних цивільних обов'язків?
4. У чому полягають особливості здійснення майнових; особистих немайнових; речових; зобов'язальних прав та обов'язків?
5. Який принцип діє при виконанні обов'язків в порядку правонаступництва?
6. Які принципи здійснення суб'єктивних цивільних прав виокремлюються в цивілістиці? В чому полягає їхній зміст та значення?
7. Що таке межі здійснення цивільних прав?
8. Які існують форми зловживання правом? Що таке шикана?
9. Що таке цивільно-правовий захист?
10. У чому полягає відмінність цивільно-правового захисту від охорони?
11. Хто може виступати суб'єктами цивільно-правового захисту?
12. Що є об'єктом цивільно-правового захисту?
13. Що таке охоронюваний правом інтерес?
14. Що розуміють під правом на захист цивільних прав та інтересів? Які елементи складають його зміст?
15. В яких випадках і за яких умов захист цивільних прав здійснюється судами?
16. Як розмежовується компетенція загальних, господарських, та адміністративних судів?

17. В яких випадках і за яких умов захист цивільних прав здійснюється третейськими судами?
18. Що таке самозахист цивільних прав? Які існують види заходів самозахисту?
19. Що таке заходи оперативного характеру (впливу)? Які існують види вказаних заходів?
20. Що таке спосіб захисту цивільних прав?

✍ Практичні завдання:

Завдання 1. Випишіть із чинних нормативно-правових актів норми, в яких містяться заборони зловживання цивільними правами у тих чи інших правовідносинах.

Завдання 2. Складіть схему «Юрисдикційні форми захисту цивільних прав», відобразивши в ній усі види органів, уповноважених захищати суб'єктивні цивільні права за законодавством України.

Задача 1. Після смерті Т. відкрилася спадщина до складу якої входила квартира у м. Львові, на яку за законом претендувати його дружина, дві його доньки та син, який мешкав в іншій державі. Через три місяці після смерті чоловіка дружина звернулася до нотаріальної контори з заявою про прийняття спадщини. Доньки відмовилися від своєї частки на користь матері. Від сина ніяких заяв до нотаріальної контори не надходило.

Які існують способи здійснення суб'єктивних цивільних прав? За допомогою яких дій і в який строк може відбуватися здійснення цивільних прав у спадкових правовідносинах при прийнятті спадщини?

Задача 2. 15 річний М. одержав у спадщину після смерті свого діда автомобіль, гараж, квартиру та колекцію старовинних грошей. М. вирішив колекцію старовинних грошей продати своєму однокласнику.

Проаналізуйте ситуацію і визначте чи може М. вчинити таку дію? Яким чином М. здійснюватиме свої права на інше успадковане майно?

Задача 3. П. та М., виламавши двері квартири відомого колекціонера К., проникли до неї з метою викрадення антикварних речей та валютних цінностей. В той час, коли грабіжники, не поспішаючи, пакували в сумки викрадене, К., який забув у домашньому сейфі необхідні документи, і його охоронець повернулись до квартири. У відповідь на слова К.: «Хто ви? Що ви тут робите?» – П. та М. відкрили хаотичну стрілянину з пістолетів. В результаті пострілів у відповідь, вчинених охоронцем, П. та М. були вбиті.

Яку форму захисту цивільних прав було використано в даному випадку? Чи дотримано охоронцем К. умов правозгідності способів самозахисту?

Задача 4. Підприємство уклало договір з будівельною організацією на будівництво складського приміщення.

Після завершення робіт та проведення приймання об'єкта було виявлено, що роботи виконані неякісно – має місце протікання даху, нерівність підлоги тощо.

Яким чином підприємство може захистити свої порушені права? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 5. Художник М., винаймав велику майстерню за договором найму з об'єднанням художників. Після смерті М. у січні 2015 р. його дочка попросила

об'єднання художників про відстрочку у звільненні майстерні на три місяці впродовж яких вона хоче перебрати документи, ескізи, полотна та інші предмети, котрі зберігались у майстерні померлого. У серпні 2015 р. об'єднання художників передало майстерню в оренду художнику Л. У вересні 2015 р. Л. попросив дочку М. передати йому ключі від майстерні. На це прохання дочка М. відповіла відмовою, повідомивши, що майстерню звільняти не буде, оскільки вважає, що право оренди перейшло до неї в порядку спадкування. Г. звернувся до суду з вимогою про усунення перешкод у здійсненні його права оренди, а саме: примусове виселення М. з майстерні.

Кому належить право на оренду майстерні? Яким способом можна захистити порушене право на оренду майстерні? Яке рішення повинен прийняти суд? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 6. Б. з подругами прийшла до магазину у день розпродажу і придбала пальто. Повернувшись додому і примірявши пальто ще раз, вирішила, що придбана річ їй не підходить за кольором. Через десять днів Б. завітала до магазину і попросила продавця обміняти пальто на аналогічне, але іншого кольору, або прийняти від неї пальто і повернути їй сплачену за нього грошову суму. Продавець заявив жінці, що її прохання задовольняти не буде з наступних підстав. По-перше йому відомо, що Б. є приватним підприємцем, а значить, правила, встановлені Законом України «Про захист прав споживачів», до неї не можуть бути застосовані. По-друге, пальто було придбано на розпродажі великою знижкою. По-третє, у Б. загублений чек. По-четверте, вона з'явилася через 10-ть днів, а на обмін товару в магазині встановлено строк – один тиждень. По-п'яте, пальта цієї моделі, але іншого кольору, вже розпродані.

Чи правомірні аргументи, надані продавцем? Дайте правову оцінку кожному аргументу окремо.

Тематика рефератів:

1. Межі здійснення цивільних прав у сфері підприємницької діяльності.
2. Охоронюваний інтерес як предмет цивільно-правового захисту.
3. Оперативні санкції як заходи цивільно-правового захисту.
4. Співвідношення понять «забезпечення», «охорона», «захист» цивільних прав.

Рекомендована література

Основна

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Дата оновлення: 14.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 25.08.2021)
2. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. Дата оновлення: 05.08.2021. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12> (дата звернення: 15.08.2021)
3. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджений наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 року № 296/5. Дата оновлення: 03.07.2021. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12>
4. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 р. в редакції Закону від 01.12.2005 р. Дата оновлення: 01.08.2021. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>
5. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 р. (ст. 12, 13.) Дата оновлення: 21.07.2021 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>
6. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 р. (Глави 1–4). Дата оновлення: 16.10.2020. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80>
7. Цивільне право України. Загальна частина: підручник. За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. 3-тє вид., переробл. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2010. с. 160-187.

8. Цивільне право: підручник у 2 т. / В. І. Борисова (кер.авт. кол.) Л.М. Баранова, Т.І. Бетова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х. Право. 2012. Т. 1. 656 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/r56.pdf>
9. Цивільне право України (у запитаннях та відповідях): Навчальний посібник : Практикум / За ред. В. К. Матвійчука, І. С. Тімуша. К.: ВНЗ «Національна академія управління», 2013. 348 с. URL: <https://www.nam.kiev.ua/files/publications/978-966-8406-62-1-pos.pdf>
10. Цивільне право: загальна частина. Практикум: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / кол. авт. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. 232 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/4967/1/ЦП%20%28ПРАКТИКУМ%29.pdf>
11. Харитонов Є.О. Цивільне право України: Підручник. Харитонов Є.О., Харитонova О.І., Старцев О.В. Вид. 3, перероб. і доп. К.: Істина, 2011. 808 с.
12. Яновицька Г.Б., Кучер В.О. та ін. Цивільне право України: підручник Текст: в 2 т. Т. 1 / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 444 с. <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/452/1/КУЧЕР%20Цивільне%20Право%20ПІДРУЧНИК%20ТОМ%201.pdf>
13. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2-х т. 5-те вид., перероб. і допов. / за ред. О. В. Дзери (кер авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2013. Т.1. С. 32-59
14. Цивільне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах / За заг. ред. Я. М. Шевченко. К.: «Ін ЮРЕ», 2003.
15. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар. Т.1. Загальні положення. Особи / За ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харків. ЕКУС. 2020. 928 с.

Додаткова

16. Бондар Т. Добросовісність, розумність та справедливість як принципи виконання договірної зобов'язання. *Юридична Україна*. 2005. № 3. С. 39–46.
17. Онищенко Г. Проблема встановлення межі здійснення суб'єктивного цивільного права. *Юридичний журнал*. 2006. № 5. С. 24–26.
18. Стефанчук М. О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав. автореф. дис. ... к. ю. н. за спеціальністю 12.00.03. Київ, 2006. 20 с.
19. Ярчук А. Право (правомочність) на захист: поняття та правова природа. *Підприємництво, господарство, право*. 2009. № 3
20. Павленко Д. Г. Принцип добросовісності в договірних зобов'язаннях: автореф. дис. ... к. ю. н. за спеціальністю 12.00.03. Київ: НДПРiПАПрНУ, 2009. 20 с.
21. Полянський Т. Зловживання правом (загальнотеоретичний аналіз). *Право України*. 2010. № 1. С. 128-133
22. Венедіктова І. *Форми захисту охоронюваних законом інтересів. Підприємництво, господарство, право*. 2011. № 10
23. Підлубна Т. *Визнання права як спосіб захисту суб'єктивних цивільних прав та інтересів. Підприємництво, господарство, право*. 2009. №4
24. Ромашенко І. *Засоби та способи захисту цивільних прав: співвідношення понять. Підприємництво, господарство, право*. 2010. № 6
25. Венедіктова І. *Форми захисту охоронюваних законом інтересів. Підприємництво, господарство, право*. 2011. № 10
26. Жилінкова, І. Особливості здійснення суб'єктивних цивільних прав. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 1. С. 100107.
27. Кот, О. Проблема зловживання суб'єктивним правом у цивільному праві України *Вісник Національної Академії правових наук України*. 2013. № 4. С. 133-141.
28. Литовченко Л. *Право на захист цивільних прав та інтересів. Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 5. С. 20-24
29. Венедіктова І. *Охоронювані законом інтереси у правовідносинах власності. Право України*. 2013. № 1-2. С. 324-331

СУДОВІ СПОСОБИ ЗАХИСТУ СУБ'ЄКТИВНИХ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ. ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

☞ **Методичні рекомендації:** Зверніть увагу: право на захист як матеріальне право і право звернутися до суду за захистом, яке за своєю юридичною природою є процесуальним правом, тісно взаємопов'язані. Відповідно, захист цивільних прав є міжгалузевим – матеріально-процесуальним інститутом: захист забезпечується застосуванням конкретного способу захисту (матеріальний бік захисту) і знаходить свій зовнішній вираз у певній діяльності юрисдикційних органів (процесуальний аспект захисту). Обрання способу захисту – це прерогатива позивача. Ключовим для надання судового захисту и відмови у ньому є визнання обраного позивачем способу захисту належним та ефективним в контексті обставин відповідної справи. Належним способом захисту є такий, що відповідає змісту порушеного права, способу (характеру) його порушення, наслідкам, які спричинило порушення, правовій меті, якої прагне суб'єкт захисту. Ефективним є такий спосіб захисту, який будучи належним, приводить до реального поновлення порушеного права (забезпечує припинення його невизнання чи оспорювання) або припиняє неможливість здійснення інтересу чи забезпечує можливість отримання відповідного відшкодування. Якщо невідповідність способу захисту критеріям належності та ефективності призводить до відмови в задоволенні позивних вимог, то у разі посилення відповідача на неправильні (невідповідні предмету позову) законодавчі положення суд має застосувати відповідну законодавчу норму самостійно. Така помилка позивача не може бути підставою для відмови в позові. Однак у випадку, коли заявлена позовна вимога (наприклад, стягнення коштів) сформульована правильно, але неправильно визначено спосіб захисту та правову підставу позову (наприклад, стягнення грошових коштів як безпідставного збагачення замість стягнення на підставі договору), суд має відмовляти у задоволенні позову за неналежністю.

Спосіб захисту права/інтересу, який застосовується в судовому порядку, може встановлюватися: 1) в договорі; 2) в законі; 3) судом у визначених законом випадках. Такими законами є процесуальні кодекси – ЦПК, ГПК, КАС.

При підготовці питання **«Поняття та види судових способів захисту цивільних прав та інтересів»** слід звернути увагу, що такі способи поділяються на 1) універсальні (загальні), закріплені у ст. 16 ЦК та 2) спеціальні, які встановлюються договором або спеціальним законодавством. Наприклад, для захисту права власності чи іншого речового права може використовуватися позов про визнання права власності, негативний чи віндикаційний позови.

При підготовці питання **«Загальна характеристика судових способів захисту цивільних прав та інтересів»** доцільно звернути увагу на їх класифікацію за таким критерієм як «результат наслідків їх застосування для відновлення порушеного права». За цим критерієм виокремлюють 3 групи, а саме: 1) способи захисту, застосування яких дозволяє підтвердити право, що захищається, або припинити чи змінити обов'язок (визнання права; примусове виконання обов'язку в натурі; зміна правовідношення; припинення правовідношення обов'язок); 2) способи захисту, застосування яких дозволяє попередити або припинити порушення права (припинення дії, яка порушує право; визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування); 3) способи захисту цивільних прав, застосування яких має за мету

відновити порушене право і (або) компенсувати втрати, понесені у зв'язку з його порушенням (відновлення становища, що існувало до порушення права; визнання правочину недійсним; відшкодування збитків; компенсації моральної шкоди).

За допомогою способу захисту «визнання права» може бути захищене як право, яке не визнається або оспорується, так і інтерес особи у набутті права. У першому випадку рішенням суду про визнання права встановлюється визначеність у відповідних правовідносинах (ст. 392 ЦК України). У разі визнання права при захисті інтересу встановлюється цивільне право особи, яке до цього не існувало, а виникає тільки з моменту набрання рішенням суду про визнання права законної сили (ч. 3,5 ст. 376, ч. 4 ст. 1224, ст. 1341 ЦК України). Спосіб захисту «припинення дії, яка порушує право» застосовується щодо триваючого правопорушення, вчиненого іншою особою, чим створюються перешкоди у здійсненні суб'єктивного права (ст. 391, статті 424 і 432 ЦК України).

При підготовці питання **«Поняття цивільно-правової відповідальності, її ознаки та функції»** необхідно пригадати тему «Юридична відповідальність» з курсу «Теорії держави і права», з'ясувати зміст кожної із загальних та специфічних ознак відповідальності у цивільному праві. Розглядаючи форми цивільно-правової відповідальності необхідно врахувати, що вони поділяються на загальні, передбачені ст.22, 23 ЦК та спеціальні, правове регулювання яких здійснюється ст. 549-552 (неустойка) та ст. 570-571 ЦК (втрата завдатку). При вивченні питання «Види цивільно-правової відповідальності» зверніть увагу на те, що норми, які регулюють окремі види цивільно-правової відповідальності містяться в главах 48, 49, 51, 82 книги п'ятої ЦК.

Аналізуючи наявність шкоди як умову цивільно-правової відповідальності, необхідно розрізняти договірну та недоговірну, майнову та немайнову шкоду. Умови та порядок відшкодування моральної шкоди врегульовано ст. 23, 1197 ЦК. Крім того, необхідно проаналізувати положення постанови Пленуму ВСУ «Про судову практику у справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» від 31 березня 1995 р. та роз'яснення Вищого арбітражного суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з відшкодуванням моральної шкоди» від 29 лютого 1996 р.

На протиправність поведінки як на умову цивільно-правової відповідальності вказують ст. 607, 1166, 1169 ЦК. Визначення поняття вини рекомендується наводити на основі ст. 614. Студенти повинні вміти навести кілька прикладів цивільно-правової відповідальності за відсутності вини, а також випадки, в яких юридично значимою стає форма вини (умисел або необережність) правопорушника чи потерпілої особи (зокрема, можна вказати на ст. 950, 614 ЦК). Зверніть увагу на те, що причинний зв'язок є умовою цивільно-правової відповідальності лише тоді, коли наявні збитки (шкода).

При вивченні підстав звільнення від цивільно-правової відповідальності необхідно звернути увагу на відмінність понять «Непереборна сила» та «Випадок (казус)».

☞ **Питання для обговорення:**

перше заняття

1. Поняття та види судових способів захисту цивільних прав та інтересів.
2. Загальна характеристика судових способів захисту цивільних прав та інтересів:
3. Поняття цивільно-правової відповідальності, її ознаки та функції.
4. Форми цивільно-правової відповідальності:
 - відшкодування збитків та моральної шкоди;
 - стягнення (сплата) неустойки та інші.

5. Види цивільно-правової відповідальності:
 - договірна та недоговірна;
 - повна, обмежена та підвищена;
 - часткова, солідарна та субсидіарна відповідальність, відповідальність в порядку регресу.
6. Підстави й умови цивільно-правової відповідальності:
 - наявність шкоди (збитків) як умова цивільно-правової відповідальності. Співвідношення понять «шкода» та «збитки»;
 - вина як умова цивільно-правової відповідальності;
 - причинний зв'язок як умова відповідальності.
7. Підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності

☑ Ключові поняття і терміни:

цивільно-правова відповідальність; договірна та недоговірна відповідальність; часткова, солідарна та субсидіарна відповідальність; повна, обмежена і підвищена цивільна відповідальність; шкода, збитки, реальні збитки, упущена вигода; моральна шкода; неустойка, протиправність, вина, причинний зв'язок, випадок, непереборна сила.

❖ Питання для самоконтролю:

1. Які існують універсальні та спеціальні способи захисту цивільних прав?
2. Які особливості захисту цивільних прав у сімейних правовідносинах?
3. Що таке цивільно-правова відповідальність і які її особливості?
4. Які основні функції цивільно-правової відповідальності?
5. Як співвідносяться поняття «санкція» і «відповідальність»?
6. Які існують види цивільно-правової відповідальності?
7. Коли застосовується обмежена відповідальність?
8. Яка відмінність між частковою і солідарною і субсидіарною відповідальністю?
9. Розкрийте сутність субсидіарної відповідальності.
10. Хто і за якими правилами несе відповідальність у порядку регресу?
11. За якими правилами визначається розмір неустойки і збитків?
12. Що розуміють під підставою та умовами цивільної відповідальності?
13. Що слід вважати виною порушника цивільних прав?
14. Які форми вини виокремлюються в цивільному праві?
15. Які підстави для звільнення від цивільно-правової відповідальності?
16. В чому відмінність випадку від непереборної сили?

✍ Практичні завдання:

Завдання 1. Назвіть статті ЦК України, в яких передбачено застосування часткової, солідарної і субсидіарної відповідальності.

- Завдання 2.** Визначте, який вид відповідальності наступить у разі
- заподіяння шкоди малолітньою особою (ст. 1178);
 - заподіяння шкоди спільними діями кількох осіб (ст. 1190 ЦК);
 - заподіяння шкоди неповнолітньою особою (ст. 1179);
 - відшкодування шкоди двома поручителями за одного боржника.

Задача 1. За усною домовленістю між Р. та С. 20 серпня 2017 року Р. передав у безоплатне користування для дочки С. флейту для навчання музиці. Згодом Р. переїхав на постійне місце проживання в інше місто. 2 січня 2019 року Р. звернувся до С. з проханням повернути музичний інструмент, оскільки він потрібен йому

самому. Проте С. інструмент не повернув. Р. ще декілька разів телефонував до С. з проханням повернути його річ. С. кожного разу обіцяв повернути інструмент, але так і не повернув його. 07 лютого 2021 року Р. звернувся до суду з вимогою до С. про повернення флейти.

Чи підлягає захисту право Р.? Яке рішення повинен прийняти суд? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 2. М. пред'явив позов до І. про стягнення 2 тис. грн. - вартості лікування та 10 тис. грн. - компенсації моральної шкоди (ст.1168 ЦК України), посилаючись на те, що в результаті ДТП йому були спричинені тілесні ушкодження і він два місяці знаходився на лікуванні. В судовому засіданні встановлено, що ДТП сталася внаслідок дій самого М., який, не звернувши уваги на червоний сигнал світлофора та рух автотранспорту, переходив перехрестя, де й мало місце зіткнення. Було встановлено, що в ДТП вина водія І. повністю відсутня.

Чи підлягає позов Д. задоволенню? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 3. Співробітник поліції С., пізно ввечері повертався додому з чергування. В цей час на нього був вчинений розбійний напад п'ятьох осіб. Для захисту свого здоров'я, життя і майна С. змушений був застосувати зброю, внаслідок чого він: 1) вбив одного нападника; 2) заподіяв тілесні ушкодження двом нападникам, що спричинили їх інвалідність II та III груп; 3) розбив вітрину одного із магазинів, внаслідок чого з магазину невідомими були викрадені товари на суму 20 тис. грн.; 4) поранив випадкового перехожого, що спричинило у останнього тимчасовий розлад працездатності, внаслідок чого він був звільнений з роботи через фізичну неспроможність її виконувати.

Вдова вбитого нападника подала позов до суду про відшкодування шкоди у зв'язку з втратою годувальника.

Дайте юридичну оцінку діям С. Чи мають право на захист вказані особи, яким С. завдав шкоду? Якщо так, то якими способами вони можуть захистити свої права? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 4. Харківське відділення акціонерної страхової компанії «Оранта» звернулося до суду з позовом до батьків Сашка (16 років) і Сергія (13 років) про стягнення збитків. Позивач посилався на те, що внаслідок дій вказаних дітей, які розпалили вогонь у будівельному вагончику і спричинили пожежу, було пошкоджено і знищено майно осіб, які мешкають поруч. За договорами страхування потерпілим було виплачено по 5 000 грн. У зв'язку з цим позивач просив зазначену суму стягнути з відповідачів. Рішенням суду з батьків Сашка та Сергія на користь позивача була стягнена зазначена сума позову.

Чи правильне рішення прийняв суд? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 5. О. звернувся до суду з позовом про відшкодування Львівською залізницею шкоди, завданої каліцтвом, яке він одержав через те, що під час руху швидкого поїзда кинутий невідомою особою камінь потрапив у вікно і розбив скло, уламки якого завдали шкоди обличчю О.. Залізниця вважає, що позов задоволенню не підлягає, тому що шкоди завдано дією непереборної сили. Адвокат О. заявив, що дії тих, хто кидає камінь в потяги, що проїжджають, не можна розцінювати як непереборну силу, а слід оцінювати як випадок і залізниця, як власник джерела підвищеної небезпеки, повинна нести відповідальність.

Яке рішення повинен винести суд? Відповідь обґрунтуйте.

Тематика рефератів:

1. Вина в цивільному праві.
2. Склад цивільного правопорушення.

друге заняття

Завдання 1. Знайдіть у ЦК України норми, відповідно до яких допускається відшкодування шкоди незалежно від вини особи, яка її завдала.

Завдання 2. Знайдіть у цивільному законодавстві норми, в яких допускається відшкодування шкоди особою, яка спричинила її правомірною поведінкою.

Задача 1. Йдучи біля магазину, К. знепритомніла. Падаючи, вона сумкою розбила вітрину. Магазин вимагав відшкодувати завдану шкоду, вартість вітрини, а також збитки, які зазнав магазин, не працюючи впродовж 3-х годин.

Чи є підстави для настання цивільно-правової відповідальності? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 2. В. мав у власності мотоцикл. Дорогою на роботу, на перехресті вулиць Галицька та Мазепи, порушивши правила дорожнього руху, на пішохідному переході він збив велосипедиста Р. У результаті дорожньої пригоди велосипедист одержав тяжкі ушкодження та перелом правої руки. Окрім цього, велосипед був пошкоджений і не придатний до подальшого використання. Р. був доставлений у лікарню, де впродовж 10-ти днів отримував медичну допомогу в стаціонарі, а потім ще місяць лікувався вдома і, відповідно, будучи непрацездатним, не міг виконувати трудові обов'язки.

Р. подав позов до суду про відшкодування шкоди за розбитий велосипед, а також затрат на відновлення здоров'я (посилене харчування, догляд, придбання ліків). Суд позов задовольнив. Відповідач оскаржив рішення суду.

Чи правильно вирішив суд? Які збитки належить стягнути з відповідача?

Задача 3. Вчитель відпустив з уроків учня М. на прохання його батьків. Дорогою додому М. заподіяв шкоду автомобілю сусіда К. Останній звернувся з вимогою до батьків про відшкодування збитків.

Батьки відмовилися, стверджуючи, що відповідати має школа, так як їхній син повинен був перебувати на уроках і за це відповідає адміністрація

Директор заперечував дану претензію, так як це учитель відпустив учня на власний розсуд. Вчитель відмовився, стверджуючи, що відповідати повинні батьки, так як він відпустив учня з уроків на особисте прохання батьків.

Проаналізуйте ситуацію.

Задача 4. До 14-річного В. звернувся 17-річний О. з проханням дати відеокамеру для проведення відеозапису одного із шкільних заходів. В. погодився і дав власну відеокамеру в користування на 6 годин. Шкільний захід закінчився пізніше ніж планувалося і О. прийшлося повертатися додому пізно ввечері. Тому він залишив річ у класному кабінеті в школі. Вночі відеокамера була викрадена.

Проаналізуйте ситуацію.

Задача 5. За договором перевезення залізниця зобов'язана була доставити товариству з обмеженою відповідальністю «Одяг» (далі – ТОВ) три контейнери трикотажних виробів на суму 4 тис. грн. Через аварію частина вантажу вартістю 2

тис. грн. стала непридатною до використання, а решта - забрудненою. Внаслідок знижки вартість трикотажу складала 1 тис. грн. Залізниця претензію ТОВ у сумі 3000 грн. задовольнила, а частину стягнення неодержаного прибутку в сумі 2 тис. грн. відхилила. У зв'язку з цим ТОВ, посилаючись на ст. 22 ЦК України та ст. 110 Статуту залізниць України, просило господарський суд стягнути з залізниці 2 тис. грн.

Чи належить задоволенню позов ТОВ? Визначте, в якому розмірі несе відповідальність залізниця за втрату, нестачу, псування та пошкодження вантажу.

Тематика рефератів:

1. Випадок та непереборна сила як обставини, що звільняють від цивільної відповідальності.

Рекомендована література:

Основна

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Дата оновлення: 14.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 25.08.2021).
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року. Дата оновлення: 14.08.2021. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 20.08.2021).
3. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: постанова Пленуму ВСУ від 31.03.1995 р. Дата оновлення: 27.02.2009. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95>
4. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з відшкодуванням моральної шкоди: роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 29 лютого 1996 р. Дата оновлення: 01.02.2005. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v5_95800-96
5. Аналіз практики застосування судами ст. 16 ЦК України. URL: https://zib.com.ua/ua/print/88249-analiz_praktiki_zastosuvannya_sudami_st16_civilnogo_kodeksu.html
6. Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань: Закон України від 22.11.96 р. Дата оновлення: 11.07.2013. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/543/96-%D0%B2%D1%80>
7. Цивільне право України. Загальна частина: підручник / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. 3-тє вид. К.: Юрінком Інтер, 2010. С. 198-218
8. Цивільне право: підручник у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.) Л. М. Баранова, Т. І. Бетова та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х. Право. 2012. Т. 1. 656 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/r56.pdf>
9. Цивільне право України (у запитаннях та відповідях): Навчальний посібник : Практикум / За ред. В. К. Матвійчука, І. С. Тімуша. К.: ВНЗ «Національна академія управління», 2013. 348 с. URL: <https://www.nam.kiev.ua/files/publications/978-966-8406-62-1-pos.pdf>.
10. Цивільне право: загальна частина. Практикум: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / кол. авт. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. 232 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/4967/1/ЦП%20%28ПРАКТИКУМ%29.pdf>
11. Яновицька Г. Б., Кучер В. О. та ін. Цивільне право України: підручник Текст: в 2 т. Т. 1 / кол. авторів; за ред. Г. Б. Яновицької, В. О. Кучера. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 444 с. <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/452/1/КУЧЕР%20Цивільне%20Право%20ПІДРУЧНИК%20ТОМ%201.pdf>
12. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2-х т. 5-тє вид., перероб. і допов. / за ред. О. В. Дзери (кер авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2013. Т. 1. С. 47-59
13. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар. Т. 1. Загальні положення. Особи / За ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків. ЕКУС. 2020. 928 с.

Додаткова

14. Коваленко І. А. Цивільно-правова відповідальність осіб з вадами волі: монографія. Київ: ФОП Маслаков, 2018. 180 с. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/15984/1/20200930_301.pdf
15. Відшкодування моральної та матеріальної шкоди: Навчальний посібник / За ред. М.К. Галянтича. К.: Юрінком Інтер, 2011. 624 с.
16. Примак В.Д. Непереборна сила у контексті цивільно-правової відповідальності. *Вісник господарського судочинства*. 2001. № 4.
17. Примак В.Д. Ризик і питання безвинної відповідальності в цивільному праві. *Вісник господарського судочинства*. 2002. № 4. С. 200–206;
18. Примак В.Д. Окремі аспекти відповідальності учасників цивільних правовідносин за дії контрольованих ними юридичних осіб. *Вісник господарського судочинства*. 2003. № 2. С. 156–164;
19. Примак В. Функції цивільно-правової відповідальності юридичних осіб. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 7. С. 115–117.
20. Примак В. Непідприємницькі юридичні особи як суб'єкти цивільно-правової відповідальності. *Юридична Україна*. 2005. № 3. С. 50–53.
21. Примак В.Д. Визначення вини як умови цивільно-правової відповідальності. *Право України*. 2002. № 10.
22. Зелена О. Поняття юридичної відповідальності: окремі проблеми. *Право України*. 2002. № 11.
23. Шаповалова О.І. Юридичні умови застосування неустойки, процентів як мір цивільно-правової відповідальності. *Вісник господарського судочинства*. 2004. № 3.
24. Рим Т. Проблеми визначення розміру збитків у цивільному законодавстві України. *Підприємництво, господарство, право*. 2008. № 6.
25. Міхно О. Деякі загальні положення про цивільно-правову відповідальність. *Підприємництво, господарство, право*. 2009. № 7.
26. Янчук А. До питання про універсальність відшкодування збитків за Цивільним кодексом України. *Підприємництво, господарство, право*. 2010. № 1
27. Янчук А. Проблеми співвідношення категорій «збитки» та «шкода» за Цивільним кодексом України. *Підприємництво, господарство, право*. 2010. № 2
28. Жернебной І. Особливості розгляду справ про відшкодування неповнолітніми особами матеріальної та моральної (немайнової) шкоди. *Підприємництво, господарство, право*. 2010. № 12. С. 43-46
29. Єфремова І. Визначення поняття та змісту моральної шкоди. *Підприємництво, господарство, право*. 2011. № 11
30. Петрицин Н. До питання про особливості цивільної відповідальності за порушення грошових зобов'язань. *Підприємництво, господарство, право*. 2012. № 4. С. 21-23
31. Рибак О. До питання про визначення поняття «моральна (немайнова) шкода». *Підприємництво, господарство, право*. 2012. № 11. С. 29-32
32. Рибак О. Критерії визначення розміру компенсації моральної (немайнової) шкоди. *Підприємництво, господарство, право*. 2012. № 10. С. 24-27
33. Кучер В. О., Поляк С. П. Визначення розміру відшкодування моральної шкоди. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 1. С. 120-132
34. Шиян О. До питання встановлення вини у справах з відшкодування шкоди, завданої джерелами підвищеної небезпеки. *Право України*. 2010. № 11. С. 208-213

ФІЗИЧНА ОСОБА ЯК СУБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

☞ **Методичні рекомендації:** При вивченні питання «*Фізична особа як учасник цивільних правовідносин: поняття, засоби індивідуалізації, цивільна правосуб'єктність*» зверніть увагу на зміст понять «людина», «фізична особа», «громадянин», а також проаналізуйте статті 28, 29, 43, 46, 294-296, 532, 1221 ЦК України та статті 160, 161 СК України.

Опрацьовуючи питання «*Поняття цивільної правоздатності фізичної особи та її зміст (обсяг). Відмінність між правоздатністю та суб'єктивним цивільним правом*» зверніть увагу на те, що правоздатність – це необхідна умова для правоволодіння, передумова для виникнення в особи суб'єктивного права. Наприклад, будь-яка фізична особа може бути власником декількох квартир, будинків, автомобілів, оскільки така можливість надана їй Конституцією України і ЦК України, однак у силу обставин далеко не кожний може здійснити таку можливість, втілити її в реальність. Правоздатність виникає з народження. Закон охороняє інтереси ненародженої дитини. Правоздатність однакова для всіх фізичних осіб, оскільки право надає всім без винятку фізичним особам рівні стартові можливості в набутті конкретних цивільних прав та обов'язків. Не слід змішувати рівність правоздатності для фізичних осіб із обмеженнями і заборонами, встановленими законом для всіх осіб. Так, зміст правоздатності включає право особи вільно визначати своє місце проживання. Однак, це не означає, що кожен з нас може оселятися там, де йому заманеться, тому що існують території, де діє особливий режим (прикордонна зона тощо).

При вивченні питання «*Поняття цивільної дієздатності фізичної особи та її види. Зміст окремих різновидів цивільної дієздатності*» проаналізуйте зміст таких елементів цивільної дієздатності як правочинопдатність і деліктоздатність, з'ясуйте відмінність між *набуттям* (ст. 34 ЦК України) та *наданням* повної цивільної дієздатності (емансипацією) та порядком надання повної цивільної дієздатності, передбаченим для особи, яка бажає займатись підприємницькою діяльністю та інших випадків, передбачених у ст. 35 ЦК України. Керуючись відповідними нормами ЦК України, необхідно з'ясувати, можливість вчинення яких саме видів правочинів складає обсяг відповідного виду дієздатності. На основі ст. 36–42 ЦК України, потрібно вміти розрізняти підстави та правові наслідки обмеження цивільної дієздатності фізичної особи та визнання фізичної особи недієздатною (з урахуванням ст. 248 та 1008 ЦК України).

При вивченні питання «*Підстави, порядок та правові наслідки визнання фізичної особи безвісно відсутньою*» слід звернути увагу на те, що, окрім тих правових наслідків визнання особи безвісно відсутньою та оголошення її померлою, які визначені в ст. 44 та 47 ЦК України, законодавство передбачає також низку інших правових наслідків (ст. 248, 1008, 1220 ЦК та ст. 104, 107 СК України).

При підготовці питань, які торкаються правового регулювання опіки та піклування необхідно керуватися нормами Глави 6 ЦК України та Глави 19 СК України. Важливе значення мають відмінності між *опікою* та *піклуванням*, які стосуються, зокрема, підстав встановлення та припинення змісту повноважень опікуна та піклувальника. Зверніть увагу на норми ст. 68, 70, 71 ЦК України, які обмежують опікуна неможливістю вчиняти низку правочинів від імені підопічного, а піклувальника – у можливості давати згоду на вчинення таких правочинів. Керуючись ст. 75–77 ЦК України, потрібно вміти розрізняти підстави звільнення опікуна та піклувальника від

їх повноважень, а також підстави припинення опіки та піклування, відрізнити правовий статус опікуна та піклувальника від статусу помічника фізичної особи.

⇒ Питання для обговорення:

перше заняття

1. Фізична особа як учасник цивільних правовідносин: поняття, засоби індивідуалізації, цивільна правосуб'єктність.
2. Поняття цивільної правоздатності фізичної особи та її зміст (обсяг). Відмінність між правоздатністю та суб'єктивним цивільним правом.
3. Поняття цивільної дієздатності фізичної особи та її види. Зміст окремих різновидів цивільної дієздатності.
4. Підстави, порядок та правові наслідки обмеження дієздатності фізичної особи.
5. Підстави, порядок та правові наслідки визнання фізичної особи недієздатною.

друге заняття

6. Підстави, порядок та правові наслідки визнання фізичної особи безвісно відсутньою.
7. Підстави, порядок та правові наслідки оголошення фізичної особи померлою.
8. Поняття, види та цивільно-правове значення актів цивільного стану.
9. Цивільно-правовий статус фізичної особи-підприємця.
10. Опіка як інститут цивільного права. Встановлення та припинення опіки. Права та обов'язки опікуна.

третє заняття

11. Піклування як інститут цивільного права. Встановлення та припинення піклування. Права та обов'язки піклувальника.

Виконання контрольної роботи.

☑ **Ключові поняття і терміни:** *фізична особа; цивільна правоздатність, цивільна дієздатність, деліктоздатність; правочиноздатність; повна, неповна, часткова дієздатність; емансипація; ім'я фізичної особи, місце проживання фізичної особи; опіка, піклування; фізична особа - підприємець.*

◆ **Питання для самоконтролю**

1. Яке правове значення мають відмінності між поняттями «людина», «фізична особа», «громадянин»?
2. У чому полягають відмінності між цивільною правоздатністю та суб'єктивним цивільним правом?
3. Які юридичні можливості складають зміст цивільної правоздатності фізичної особи?
4. У чому полягають відмінності між цивільною дієздатністю і правоздатністю фізичної особи?
5. Що таке «дрібний побутовий правочин»?
6. Що розуміють під правочиноздатністю?
7. Що розуміють під тестаментоздатністю?
8. Що розуміють під трансдієздатністю?
9. В яких випадках можливе обмеження цивільної дієздатності фізичної особи?
10. У чому полягає відмінність між набуттям та наданням повної цивільної дієздатності?
11. Які підстави визнання фізичної особи недієздатною?

12. Які підстави визнання фізичної особи обмежено дієздатною?
13. Хто несе відповідальність за дії, вчинені особою, яка визнана недієздатною?
14. Що таке емансипація?
15. Які функції опікунів та піклувальників?
16. В яких випадках встановлюється опіка, а в яких – піклування?
17. Які підстави припинення піклування?
18. Назвіть функції опікунів та піклувальників.
19. В якому порядку встановлюється опіка і піклування?
20. Що таке «акти цивільного стану»?
21. Яке юридичне значення має місце проживання у цивільному праві?
22. За яких умов фізична особа набуває статусу підприємця?

✍ Практичні завдання:

перше заняття

Завдання 1. Перелічіть випадки, коли ЦК України надає юридичного значення місцю проживання фізичної особи.

Задача 1. Саша (8 років) і Олег (10 років) розвели на вулиці багаття від якого спалахнув будинок, що знаходився неподалік. Власник будинку звернувся до суду з позовом про відшкодування батьками Саші та Олега завданих збитків.

Батьки заперечували проти позову, посилаючись на те, що діти не є деліктоздатними і, відповідно, відповідальність за вчинену шкоду не несуть, а вони (батьки) на момент завдання шкоди були на роботі, і тому також не можуть нести відповідальність.

Вирішіть справу. Відповідь аргументуйте.

Задача 2. П. одружився із К., яка має дитину – Максима 8 років. У хлопчика склалися гарні відносини із новим чоловіком мами і він став називати його «батьком». П. відповідав взаємністю та брав активну участь у житті дитини. Коли Максиму виповнилося 14 років, він вирішив придбати за оголошенням старий гірський велосипед. Для вчинення договору продавець зажадав згоди одного із батьків, обґрунтовуючи це тим, що Максим є неповнолітнім, і пізніше батьки зможуть оскаржити договір купівлі-продажу як недійсний. Максим звернувся до П. з проханням надати таку згоду, отримав її та придбав велосипед.

Проаналізуйте ситуацію. Дайте правову оцінку. Відповідь аргументуйте.

Задача 3. Ф. купив у свого знайомого Д. фотоапарат за 1000 грн. Наступного дня до Д. звернулась дружина Ф., яка вимагала забрати фотоапарат назад і повернути сплачені за нього гроші, пояснивши, що її чоловік у судовому порядку обмежений у дієздатності. У зв'язку з цим він не має права самостійно укладати правочини, а вона як його піклувальник не давала згоди на купівлю фотоапарата. Д. відповів, що, за словами Ф., останній виграв 1000 грн. у лотерею, отримавши тим самим випадковий додатковий дохід, розпорядження яким не зачіпає матеріальних інтересів сім'ї. На цій підставі Д. вважав, що такою сумою Ф. міг би розпоряджатися самостійно без згоди піклувальника.

Вирішіть справу. Відповідь обґрунтуйте.

Задача 4. Директор автотранспортного підприємства видав наказ, яким заборонив бухгалтерії виплачувати слюсарю С. належну йому заробітну плату і дав розпорядження видавати зарплату його дружині. Прийняття таких заходів у наказі було мотивоване тим, що С. зловживав спиртними напоями.

Дайте юридичну оцінку наказу директора.

Задача 5. П., визнаний у встановленому законом порядку недієздатним, впродовж декількох місяців купував по одній авторучці в день в одному і тому ж магазині. Призначена його опікуном дружина, принесла у магазин всі придбані ним авторучки і вимагала від директора магазину повернути сплачені за них гроші.

Директор магазину відмовився виконати вимогу дружини П., посилаючись на те, що П. здійснював дрібні побутові правочини, які будь-яка фізична особа має право вчиняти самостійно.

Вирішіть спір.

Задача 6. 17 річний Петро, який працював у майстерні з ремонту мобільних телефонів, побачивши у дворі велосипед, взяв його і поїхав кататись. Пізніше з'ясувалося, що Петро мав намір недовго покататися і поставити велосипед на місце, де він його взяв.

З'їжджаючи з пагорба, Петро налетів на дерево, зламав велосипед, а сам із травмами і забоями був доставлений у лікарню. Було встановлено, що велосипед належить К., який вимагає відшкодування завданих йому збитків від батьків Петра. Батьки відмовили, посилаючись на те, що вони не в змозі здійснювати контроль за сином. К. звернувся до суду з позовом до батьків Петра про відшкодування нанесеної йому шкоди.

Вирішіть спір. Відповідь обґрунтуйте.

Задача 7. 16-річній А. було дозволено вступити в шлюб із Ф. до досягнення повноліття. Після реєстрації шлюбу, А. мала намір переїхати до чоловіка, що проживав в іншому селищі і прийняла рішення продати будинок, що перейшов до неї за заповітом. Оскільки ніхто з її односельчан не виявив бажання придбати будинок для постійного проживання, вона домовилась з Н. про продаж йому будинку під знесення за 1000 доларів США.

Батьки А. були проти такої домовленості. На їх думку, будинок взагалі не варто продавати під знесення, оскільки він в доброму стані і вони знайшли покупця, який бажає придбати будинок для постійного проживання за значно більшу суму.

А. відповіла, що договір з Н. уже укладено і змінювати чи розривати його вона не має наміру. Батьки звернулися з позовом в суд про визнання укладеного договору недійсним, як такий що укладений їх неповнолітньою дочкою без їх згоди.

Вирішіть справу.

Задача 8. Сусіди К. звернулися до суду із заявою про визнання К. обмежено дієздатним. У заяві зазначалося, що самотній К., проживаючи в кімнаті комунальної квартири, зловживає спиртними напоями, порушує спокій сусідів чим створює перешкоди для їхнього проживання. До заяви була додана довідка із психоневрологічного диспансеру, в якій йшлося про те, що К. хворіє на хронічний алкоголізм і потребує обмеження дієздатності. Суд прийняв рішення про визнання К. обмежено дієздатним.

Чи правильне рішення суду? Відповідь обґрунтуйте.

📖 **Тематика рефератів:**

1. Цивільна правосуб'єктність та правовий статус фізичної особи: порівняльна характеристика.
2. Цивільна правосуб'єктність неповнолітньої особи.
3. Цивільна правосуб'єктність малолітньої особи.

Завдання 1. Складіть порівняльну таблицю «Правові наслідки визнання фізичної особи безвісно відсутньою та оголошення її померлою».

Завдання 2. Проаналізуйте ст. 47, 48 ЦК України. Складіть схему: «Обставини, від яких залежить вирішення питання про повернення майна особі, оголошеній померлою, у випадку її появи».

Завдання 3. Складіть таблицю «Порівняльна характеристика опіки та піклування».

Задача 1. Т., який страждав на психічне захворювання, був визнаний судом недієздатним. Опікуном Т. було призначено його сестру Ольгу.

За відсутності Ольги Т. продав килим і магнітофон Б., з яким познайомився у магазині.

Дізнавшись про це, Ольга пред'явила позов до Б. про визнання договору купівлі-продажу недійсним і повернення проданих речей. Б. проти позову заперечував, посилаючись на те, що він не знав про недієздатність Т.

Чи підлягає позов Ольги задоволенню? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 2. Д. звернулася до нотаріуса з проханням посвідчити від імені її сина, якому 10 років, договір купівлі-продажу будинку, отриманого ним в порядку спадкування після смерті дідуся. Нотаріус посвідчив договір. Після цього Д. продала й інші речі, які були власністю сина (килим, посуд, радіоприймач). Орган опіки та піклування, дізнавшись про ці договори, пред'явив позов про визнання їх недійсними.

Ознайомтесь із ст. 68, 70, 71 ЦК України. Дайте правовий аналіз ситуації.

Задача 3. Після смерті обох батьків піклувальником неповнолітньої Олени було призначено його тітку. Отримавши відповідний дозвіл про зниження шлюбного віку, 17-ти річна Олена одружилася з 20-річним Микитою. У зв'язку з переїздом до чоловіка, Олена вирішила продати будинок. Нотаріус відмовив у посвідчнні договору на тій підставі, що Олена неповнолітня. Остання оскаржила відмову нотаріуса до суду. **Дайте правову оцінку.**

Задача 4. 1 квітня 2018 р. Лариса звернулася в нотаріальну контору з проханням посвідчити договір купівлі-продажу житлового будинку, що належав її чоловікові, який рішенням суду від 20 березня 2015р. був визнаний безвісно відсутнім. Нотаріус, враховуючи, що з часу зникнення чоловіка пройшло більше 3-х років, договір посвідчив.

Проведіть правовий аналіз ситуації.

Задача 5. Б. звернулася до суду із заявою про визнання її колишнього чоловіка померлим. У заяві було зазначено, що вже більше 5-ти років вона не отримувала жодних даних про місце його перебування. До цього він ухилявся від сплати аліментів, у зв'язку із чим був оголошений у розшук.

Суд на підставі заяви Б. та довідки з місця останнього проживання чоловіка виніс рішення про визнання його безвісно відсутнім, пояснивши заявнику, що через чотири роки після вступу в силу рішення про визнання чоловіка безвісно відсутнім вона може подати заяву до суду про визнання його померлим.

Чи правильне рішення виніс суд? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 6. Василь пішов у ліс і додому не повернувся. Через 6 років син звернувся до суду із заявою про оголошення батька померлим. Будучи єдиним спадкоємцем, син повинен був успадкувати будинок, який належав його батькові, а також й інше майно. За декілька днів до винесення рішення, син загинув у автомобільній катастрофі. Оскільки інших спадкоємців у батька не було, все його майно через рік перейшло до територіальної громади. За рішенням органу місцевого самоврядування будинок було передано в користування сім'ї Д., решта майна - реалізовано через комісійний магазин.

Через 5 місяців Василь повернувся додому. З'ясувалося, що отримавши в лісі тяжку травму, він втратив свідомість. У такому стані Василь був знайдений лісниками, які доправили його в обласну лікарню. Через відсутність документів і втрату пам'яті місце проживання Василя та його родичів знайти не вдалося. Після тривалого лікування Василь виздоровів і повернувся до свого села.

Довідавшись, що все його майно перейшло до територіальної громади, Василь вимагав повернення будинку та іншого майна, яке йому належало до зникнення. У відповідь отримав роз'яснення, що ані будинок, ані інше майно не можуть бути повернені йому в натурі, і що він може отримати тільки грошову компенсацію.

Чи правильне дане роз'яснення? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 7. С. рибалив на озері. Човен перевернувся і він впав у воду. Все це трапилось на очах чотирьох жителів сусіднього села, які ловили рибу з берега. Тіло С. не знайшли.

Дружина С. через 6 міс. після нещасного випадку звернулася до суду про оголошення С. померлим. Суд виніс рішення про оголошення її чоловіка померлим.

Чи правильне рішення суду? Відповідь обґрунтуйте.

Тематика рефератів:

1. Підстави обмеження дієздатності фізичної особи та визнання її недієздатною.
2. Припинення опіки у цивільному праві України.
3. Фізична особа-підприємець к учасник цивільних правовідносин.

третє заняття

Задача 1. 17-ти річний В. з нагоди закінчення середньої школи отримав у подарунок від бабусі відеокамеру. Через деякий час він запитав бабусю, чи не буде вона заперечувати проти того, щоб він обміняв відеокамеру на фотоапарат, що належить його знайомому Н. Бабуся не заперечувала і письмово оформила свою згоду на вчинення правочину. Обмін відбувся.

Батько В., дізнавшись про цей обмін, зажадав від Н. повернути відеокамеру та взяти назад фотоапарат, оскільки він своєї згоди на обмін не давав. Н. відповів відмовою, пояснивши, що, наскільки йому відомо, відеокамера була подарована В. не батьком, а бабусею, яка дала письмову згоду на здійснення цього правочину. За цих обставин, як вважав Н., неповнолітній В. не потребував згоди батька на укладення договору. **Хто правий у цій суперечці? Чи зміниться рішення, якщо мати В. дасть згоду на обмін на прохання бабусі? Відповідь обґрунтуйте.**

Задача 2. Мачуха малолітнього П., яка була призначена його опікуном, реалізувала майно, отримане ним у спадщину, в тому числі цінні папери на пред'явника, предмети домашньої обстановки та вжитку. Крім того, вона без згоди підопічного користувалася автомобілем, який також був успадкований ним.

Дайте юридичну оцінку діям опікуна. Відповідь обґрунтуйте.

📖 Тематика рефератів:

1. Припинення піклування в цивільному праві України.

📖 Нормативні акти та література

Основна:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Дата оновлення: 14.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 25.08.2021)
2. Сімейний кодекс України: від 10.01.2002 р. Дата оновлення: 19.02.2022. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 25.08.2022)
3. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003р. в редакції Закону від 26.11.2015 р. Дата оновлення: 26.07.2022. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15>
4. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11.12.2003р. Дата оновлення: 31.03.2022. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1382-15>
5. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 р. Дата оновлення: 19.08.2022. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>
6. Про деякі питання декларування і реєстрації місця проживання та ведення реєстрів територіальних громад: Постанова КМУ № 265 від 07.02.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265-2022-%D0%BF#top>
7. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. Дата оновлення: 02.04.2022. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2235-14> (дата звернення: 15.08.2021)
8. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010р. Дата оновлення: 02.04.2022. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2398-17> (дата звернення: 15.08.2022)
9. Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджені наказом Мініюсту України № 52/5 від 18.10.2000 р. Дата оновлення: 04.06.2021. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00> (дата звернення: 15.08.2021)
10. Правила внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання, затверджені наказом Мініюсту України № 96/5 від 12.01.2011 р. Дата оновлення: 23.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0055-11#Text> (дата звернення: 15.08.2022)
11. Заїка Ю. О. Українське цивільне право: навч. посібник. Ю. О. Заїка. 2-ге вид. змін і доп. К. : Правова єдність, 2008. 368 с.
12. Цивільне право України. Загальна частина: підручник. За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, Р. А. Майданика. 3-тє вид., переробл. і допов. К. : Юрінком Інтер, 2010. С. 259-309
13. Цивільне право: підручник у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.) Л. М. Баранова, Т. І. Бетова та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х. Право. 2012. Т. 1. 656 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/r56.pdf>
14. Цивільне право України (у запитаннях та відповідях): Навчальний посібник : Практикум / За ред. В. К. Матвійчука, І. С. Тімуша. К.: ВНЗ «Національна академія управління», 2013. 348 с. URL: <https://www.nam.kiev.ua/files/publications/978-966-8406-62-1-pos.pdf>
15. Цивільне право: загальна частина. Практикум: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / кол. авт. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. 232 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/4967/1/ЦП%20ПРАКТИКУМ%29.pdf>
16. Харитонов Є. О. Цивільне право України: Підручник. Харитонов Є. О., Харитонova О. І., Старцев О. В. Вид. 3, перероб. і доп. К.: Істина, 2011. 808 с.
17. Яновицька Г. Б., Кучер В. О. та ін. Цивільне право України: підручник Текст: в 2 т. Т. 1 / кол. авторів; за ред. Г. Б. Яновицької, В. О. Кучера. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 444 с. <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/452/1/КУЧЕР%20Цивільне%20Право%20ПІДРУЧНИК%20ТОМ%201.pdf>

18. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2-х т. – 5-те вид., перероб. і допов. / за ред. О. В. Дзери (кер авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – Т.1. – С. 60-136

19. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар. Т.1. Загальні положення. Особи / За ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харків. ЕКУС. 2020. 928 с.

Додаткова:

20. Слободян С. Обмеження дієздатності фізичних осіб: цивільно-правові проблеми. Юридичний журнал. 2004. № 1 (19). С. 32–33.

21. Бірюков І. До питання визначення змісту «громадянин» і «фізична особа. Підприємництво, господарство і право. 2001. № 7.

22. Черненко Л. Предмет правового інституту реєстрації актів громадянського (цивільного) стану. Право України. 2010. № 4. С. 321-328

23. Романовська Л. Правоздатність дитини за цивільним законодавством. Право України. 2013. № 1-2. С. 407-412

24. Морозова С.Є. Правове регулювання опіки та піклування за цивільним законодавством України: автореф. дис. ... к.ю.н. за спеціальністю 12.00.03.К.: Інститут держави і права ім. В.М.Корецького, 2013. 20 с.

25. Макаренко О. В. Цивільно-правове регулювання відносин, пов'язаних з наданням дієздатній особі допомоги при здійсненні її прав і виконанні обов'язків: автореф. дис. ... к.ю.н.: 12.00.03. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків. 2016. 20 с.

26. Стефанчук М.О. Теоретичні засади цивільної правосуб'єктності фізичних осіб та особливості її здійснення: автореф. дис. ... д.ю.н.:12.00.03. Науково-досл. ін-т прив. права і підпр. імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України. К.: 2020. 40 с.

27. Гейнц Р. М. Правочиноздатність як елемент цивільної дієздатності неповнолітніх осіб. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України : Збірник наукових статей. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». 2020. Випуск 54. С. 10 – 22.
<https://journals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/article/view/5076/5536>

ЮРИДИЧНА ОСОБА: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, ПОРЯДОК СТВОРЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ

☞ Методичні рекомендації:

До заняття 1: При вивченні питання *«Поняття та ознаки юридичної особи»* необхідно на основі ст. 80 ЦК України та з урахуванням норм Глави 7 ЦК України з'ясувати зміст таких ознак юридичної особи як організаційна єдність, наявність відокремленого майна, виступ в цивільному обороті від свого найменування, здатність нести самостійну цивільну відповідальність. Термін «юридична особа» вживається в ЦК України як родовий для всіх суб'єктів, як підпадають під надане у ст. 80 ЦК України визначення. Зверніть увагу, що законодавець у ЦК України відмовився від терміну «підприємство» в розумінні суб'єкта цивільних відносин – юридичної особи. Підприємство за змістом ЦК України – це об'єкт цивільних правовідносин. В цьому полягає одна із принципових розбіжностей між ЦК України і ГК України, який зберігає підхід до підприємства як суб'єкта правовідносин.

При підготовці питання *«Класифікація юридичних осіб»* слід розглянути легальну класифікацію (ст. 81 ЦК України) та вивчити наукові класифікації юридичних осіб за іншими критеріями. На підставі аналізу ст. 81 ЦК України студенти також повинні вміти виділити характерні ознаки юридичних осіб публічного права та юридичних осіб приватного права. Відповідно до ст. 81 ЦК України за критерієм створення юридичні особи поділяються на осіб приватного права, що створюються на підставі установчих документів та юридичних осіб публічного права, що створюються за розпорядчим актом Президента України, органу державної влади або органу територіальної громади.

Опрацьовуючи питання *«Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права»* потрібно з'ясувати відмінності між товариствами та установами. На основі відповідних норм ЦК України та ГК України, а також рекомендованих нормативно-правових актів знайдіть окремі приклади юридичних осіб приватного права та юридичних осіб публічного права, унітарних та корпоративних юридичних осіб, товариств та установ. Організаційно-правова форма – це закріплена нормами права модель організації, яка визнана юридичною особою.

Розглядаючи питання *«Створення юридичної особи. Установчі документи. Державна реєстрація юридичної особи»* слід визначити відмінності у порядку створення юридичних осіб приватного та публічного права. Зверніть увагу на те, що ЦК України регулюється порядок створення лише юридичних осіб приватного права. Рекомендується також проаналізувати статті 56–58 ГК України та відповідні норми Розділу IV Проведення державної реєстрації Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань». Юридичні особи можуть створюватися первісно або внаслідок реорганізації іншої юридичної особи.

До заняття 2: Вивчення питання *«Цивільна правоздатність та дієздатність юридичної особи. Органи юридичної особи та їх компетенція»* доцільно розпочати з аналізу статті 91 ЦК України, в ч. 1 якої закріплено загальну правоздатність юридичної особи, згідно якої юридична особа здатна мати такі ж цивільні права та обов'язки, як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині. Відмова від спеціальної правоздатності юридичних осіб викликана необхідністю закріпити за ними максимальне коло майнових прав і сприяти розвитку цивільного обороту. З огляду на це, юридична особа, незалежно від того в якій

організаційно-правовій формі створена, має право займатися підприємницькою діяльністю. Однак це правило не є абсолютним. Непідприємницькі товариства та установи мають право здійснювати підприємницьку діяльність, якщо інше не встановлено законом і якщо ця діяльність відповідає меті, для якої вони були створені, та сприяє її досягненню. Юридичні особи можуть мати не лише майнові, а й особисті немайнові права (ст.94 ЦК України).

Опрацьовуючи питання **дієздатності юридичної особи** потрібно звернутися до ст. 92 ЦК України. Структурна побудова органів юридичної особи, порядок їх створення та компетенція встановлюється спеціальними законами. Для кращого засвоєння матеріалу рекомендується з'ясувати склад, компетенцію та порядок створення органів декількох різновидів юридичних осіб (як приклад можна використати ст.ст. 159–161 ЦК України, ст. 101–106 ГК України, ст.28-43 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»

При підготовці до питання **«Відокремлені підрозділи юридичної особи»** зверніть увагу на те, що філії та представництва діють на підставі затвердженого юридичною особою положення, яке встановлює зміст і порядок їх діяльності.

При розгляді питання **«Підстави та форми припинення юридичних осіб»** потрібно керуватися статтями 104–112 ЦК України. Зверніть увагу на те, що у випадках, передбачених ст. 110 ЦК України та відповідними статтями Глави 23 ГК України, юридична особа ліквідується в порядку, встановленому Кодексом України з процедур банкрутства. Формами припинення юридичних осіб є реорганізація та ліквідація. Крім того, слід вміти пояснити, у чому полягають відмінності між окремими різновидами (формами) реорганізації юридичної особи.

Вивчення питання **«Поняття, види та загальні положення про господарські товариства»** базується на положеннях статей 113-118 ЦК України, а також ст. 79-92 ГК України, ст. 1-23 Закону України «Про господарські товариства».

📌 **Питання для обговорення:**

перше заняття

1. Поняття та ознаки юридичної особи. Індивідуалізація юридичної особи.
2. Класифікація юридичних осіб.
3. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права.
4. Створення юридичної особи. Установчі документи. Державна реєстрація юридичної особи.

друге заняття

5. Цивільна правоздатність та дієздатність юридичної особи. Органи юридичної особи та їх компетенція.
6. Відокремлені підрозділи юридичної особи.
7. Підстави та форми припинення діяльності юридичної особи.
8. Поняття, види та загальні положення про господарські товариства.

📌 **Ключові поняття і терміни::** юридична особа; універсальна правоздатність юридичної особи; орган юридичної особи; місцезнаходження юридичної особи; установчі документи; організаційно-правова форма юридичної особи; товариство, установа; господарське товариство, філія, представництво; ліквідація, реорганізація, злиття, приєднання, поділ, перетворення, виділ; банкрутство; санація.

📌 **Питання для самоконтролю**

1. Які ознаки характеризують юридичну особу?

2. У чому полягає відмінність право- та дієздатності юридичних осіб від право- та дієздатності фізичних осіб?
3. Яким чином юридична особа проявляє свою волю?
4. Що таке орган юридичної особи?
5. У чому полягає універсальна правоздатність юридичної особи?
6. У чому полягає спеціальна правоздатність юридичної особи?
7. Які існують види органів юридичної особи?
8. Які установчі документи необхідні для створення юридичної особи?
9. Дайте характеристику дозвільному порядку створення юридичної особи.
10. З якого моменту юридична особа вважається створеною?
11. Який цивільно-правовий статус мають філії та представництва юридичної особи?
12. У чому полягають відмінності між філією та представництвом?
13. У чому полягають відмінності між юридичними особами публічного та приватного права?
14. У чому полягають відмінності між товариствами та установами?
15. Які організаційно-правові форми юридичних осіб передбачені ЦК України, а які ГК України?
16. Які існують види господарських товариств?
17. З якого моменту юридична особа є такою, що припинила свою діяльність?
18. Які ви знаєте форми припинення юридичної особи?
19. Який порядок припинення юридичних осіб?
20. У чому полягає відмінність між ліквідацією та реорганізацією юридичної особи?
21. Який порядок ліквідації юридичної особи?
22. Дайте характеристику нормативно-явочному порядку створення юридичної особи.

✎ Практичні завдання:

перше заняття

Завдання 1. Складіть схему «Органи юридичних осіб за ЦК України».

Завдання 2. Використовуючи ЦК України та ГК України, подане у плані семінару спеціальне законодавство та літературу, письмово скласти таблицю «Організаційно-правові форми юридичних осіб в Україні», відобразивши у ній установчі документи, на підставі яких вони діють.

Задача 1. Державний реєстратор відмовив у реєстрації приватного підприємства «Квант» з мотивів недоцільності його утворення, а також з огляду на те, що в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських об'єднань вже є дані про ТОВ «Квант», зареєстроване 1,5 роки тому.

Дайте правову оцінку такої відмови.

Задача 2. До складу Інституту, який є навчальним закладом, входять декілька факультетів, наукових лабораторій та навчальних центрів. В рамках нової структурної політики керівництво Інституту вирішило надати окремим структурним підрозділам статусу юридичної особи, для того, щоб вони набули фінансової незалежності, перебуваючи у складі Інституту.

Державний реєстратор засумнівався у можливості існування у складі однієї юридичної особи, інших самостійних юридичних осіб і звернувся за роз'ясненнями до юрисконсульта.

Надайте консультацію.

Задача 3. До державного реєстратора звернулася група громадян, які бажали створити кооператив з вилову риби у Дніпрі. Вивчивши подані на реєстрацію документи, державний реєстратор повернув документи заявникам, вказавши на такі помилки:

1) назва юридичної особи - «Виробничий кооператив рибалок «Рейн» - не відповідає законодавству, оскільки Рейн - це німецька, а не українська річка;

2) засновницький договір підписаний головою та секретарем установчих зборів, а не самими членами кооперативу;

3) у статуті не обумовлені загальний розмір складеного капіталу та кількість членів кооперативу, а вказаний лише розмір пайового внеску;

4) у статуті передбачено, що розподіл прибутку між членами виробничого кооперативу та голосування на загальних зборах здійснюються пропорційно їх пайових внесків, причому кожен учасник може за бажанням внести кілька пайових внесків.

5) відповідно до статуту голова кооперативу одночасно є головою його правління, а всі члени правління є членами наглядової ради з правом дорадчого голосу, що також не відповідає закону .

Заявники звернулися зі скаргою до начальника управління юстиції, вважаючи зауваження юриста такими, що не відповідають закону .

Дайте відповідь на скаргу, оцінивши вищевикладені зауваження.

Задача 4. Подружжя вирішило зайнятися сімейним бізнесом і створити для цього сімейне підприємство. Державний реєстратор відмовив у проведенні державної реєстрації вказаного сімейного підприємства, обґрунтовуючи свою позицію тим, що така організаційно-правова форма юридичної особи як сімейне підприємство, не передбачена Цивільним кодексом України. Подружжя, вважаючи таку відмову безпідставною, оскільки законодавство не забороняє створення і діяльність сімейних підприємств і представлений ними статут не суперечить законодавству, оскаржили її до суду.

Проведіть правовий аналіз ситуації. Чи можливе створення юридичних осіб в організаційно-правових формах, не передбачених Цивільним кодексом України? Яке рішення мав би прийняти суд?

📖 **Тематика рефератів:**

1. Розвиток вчення про юридичну особу у науці цивільного права.
2. Співвідношення Цивільного та Господарського кодексів щодо організаційно-правових форм юридичної особи.
3. Поняття та ознаки юридичних осіб в зарубіжних правопорядках.
4. Класифікація юридичних осіб у праві зарубіжних країн.

друге заняття

Задача 1. Статутом Всеукраїнської громадської організації «Союз інвалідів» передбачено, що положення про обласні відділення Союзу затверджуються правлінням. З моменту затвердження положень відділення набувають статусу юридичної особи, установчим документом яких є положення.

Чи відповідає запис чинному законодавству?

Задача 2. Товариство з обмеженою відповідальністю «Явір» (далі – ТОВ), яке було створено в м. Львів (Личаківський р-н) у 2008 році і займалося виробництвом меблів, вирішило створити в м. Івано-Франківську, де в нього були контрагенти, відокремлений підрозділ, який би представляв і захищав його інтереси та здійснював

би всі або певну частину його функцій. На загальних зборах учасників ТОВ рішення стосовно того, що це буде – філія чи представництво, прийнято не було і вирішення цього питання передали генеральному директору ТОВ. Останній розробив Положення про представництво ТОВ, вказавши в ньому, що останнє є відокремленим структурним підрозділом ТОВ, не є юридичною особою і має право виступати в інтересах та від імені ТОВ, вчиняючи правочини та інші юридичні акти на підставі цього Положення. Крім того в Положенні було зазначено, що представництво перед контрагентами несе самостійну відповідальність, позаяк ТОВ передає йому у власність частину свого майна.

Дайте правову оцінку даного Положення.

Задача 3. Товариство однієї особи «Магнос» (далі - ТОВ) звернуло до господарського суду з позовною заявою до акціонерного товариства «Лінос» (далі - АТ) про стягнення неустойки та відшкодування збитків за невиконання зобов'язань за договором переробки сировини нафти, який був укладений з Лісичанським нафтопереробним заводом (далі - НПЗ), який у процесі реорганізації перетворився на АТ. Представники ТОВ вважають, що хоча договір укладався не з АТ, останнє є правонаступником НПЗ. Представники АТ вважають, що АТ не несе відповідальності за вказаним договором, оскільки НПЗ припинив свою діяльність, а ТОВ не зверталось до Правління АТ з вимогою переукласти вказаний договір.

Дайте правову оцінку діям АТ.

Задача 4. ПАТ «Форпост» було реорганізовано шляхом поділу його на дві самостійні юридичні особи: ПрАТ «Старт» і ПрАТ «Пошук». Кредитори товариства не були своєчасно повідомлені про реорганізацію і дізналися про припинення тільки з газет. Договори, укладені ними з АТ, не були виконані товариством, в результаті чого кредитори понесли значні збитки. правонаступники «Форпосту» у відповідь на претензії кредиторів заявили, що на момент реорганізації ніяких боргів АТ перед кредиторами не існувало, тому у розподільному балансі які-небудь зобов'язання перед кредиторами відсутні. Крім того, за пройдений час із складу ПрАТ «Старт» виділилось товариство «Імперіал», яке отримало велику частину активів «Старту». Тому ПрАТ «Старт» не в змозі відшкодувати кредиторам збитки, завдані його право попередником.

У якому порядку повинна проводитись реорганізація юридичної особи? Які наслідки настають, якщо такий порядок порушений? Проведіть правовий аналіз ситуації.

Задача 5. На зборах учасників товариства з обмеженою відповідальністю було прийнято рішення про звільнення директора як «такого, що не відповідає посаді». Директор рішення загальних зборів виконувати відмовився та залишив у себе документацію товариства. Банк, до якого було передано протокол загальних зборів про звільнення директора, й надалі продовжив приймати платіжні документи, підписані директором.

Яким чином змусити директора виконати рішення загальних зборів?

Чи є позиція банку правомірною? Відповідь обґрунтуйте.

📖 Тематика рефератів:

1. Неплатоспроможність (банкрутство) як спосіб припинення юридичних осіб.
2. Управління господарським товариством.

Основна

1. Міністерство юстиції України. Реєстри органів юстиції. <https://minjust.gov.ua/registers>
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Дата оновлення: 01.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 15.08.2022)
3. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року. Дата оновлення: 14.08.2021. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 20.08.2021).
4. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003р. в редакції Закону від 26.11.2015 р. Дата оновлення: 26.07.2022. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15>
5. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. Дата оновлення: 03.07.2020. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>
6. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»: Закон України від 26.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#top>
7. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 р. № 222-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/222-19>
8. Кодекс України з питань банкрутства від 18.10.2018 р. № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>
9. Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин: постанова пленуму ВГУ № 4 від 26.02.2016 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16>
10. Заїка Ю. О. Українське цивільне право: навч. посібник / 2-ге вид. змін і доп. К.: Правова єдність, 2008. 368 с.
11. Цивільне право України: в 2-х томах: підручник / за ред. д-ра юрид. наук, проф. Є. О. Харитонов; канд. юрид. наук Н. Ю. Голубевої. вид. друге. Х.: Одиссей, 2008. Т. 1. 832 с.
12. Цивільне право України. Загальна частина: підручник. За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. 3-тє вид., переробл. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2010. с.310–352
13. Цивільне право: підручник у 2 т. / В. І. Борисова (кер.авт. кол.) Л.М. Баранова, Т.І. Бетова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасиво-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х. Право. 2012. Т. 1. 656 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/r56.pdf>
14. Цивільне право України (у запитаннях та відповідях): Навчальний посібник : Практикум / За ред. В. К. Матвійчука, І. С. Тімуша. К.: ВНЗ «Національна академія управління», 2013. 348 с. URL: <https://www.nam.kiev.ua/files/publications/978-966-8406-62-1-pos.pdf>
15. Цивільне право: загальна частина. Практикум: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / кол. авт. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. 232 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/4967/1/ЦП%20%28ПРАКТИКУМ%29.pdf>
16. Харитонов Є.О. Цивільне право України: Підручник. Харитонов Є.О., Харитонova О.І., Старцев О.В. Вид. 3, перероб. і доп. К.: Істина, 2011. 808 с. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/479-tsvilne-pravo-ukrani-haritonov-o.html>
17. Яновицька Г.Б., Кучер В.О. та ін. Цивільне право України: підручник Текст: в 2 т. Т. 1 / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 444 с. <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/452/1/КУЧЕР%20Цивільне%20Право%20ПІДР УЧНИК%20ТОМ%201.pdf>
18. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар. Т.1. Загальні положення. Особи / За ред. І.В. Спасиво-Фатєєвої. Харків. ЕКУС. 2020. 928 с.

Додаткова

19. Зозуляк О.І. Реалізація правосуб'єктності юридичних осіб у договірній формі: монографія. Івано-Франківськ, Нова зоря. 2012. 216 с.

20. Жигалкін І. Органи установи як юридичної особи приватного права // Підприємництво, господарство і право. 2006. № 8. С. 125-128.
21. Амельченко В. Юридична особа як суб'єкт цивільних правовідносин // Юридичний журнал. –К.:
22. Винар Л. Правовий режим майна юридичних осіб приватного права Підприємництво, господарство і право. 2007. № 8
23. Борисова В. Інститут юридичної особи у праві України. Право України. – 2010. – № 12. – С. 25-30
24. Примак В. Ознаки юридичної особи, її цивільна правосуб'єктність і відповідальність – питання правового зв'язку та взаємної обумовленості. Юридична Україна. 2003. № 9. С. 15-27
25. Черевко П. П. Створення юридичних осіб приватного права: автореф. дис. ... к.ю.н. за спец. 12.00.03 . Інститут держави і права ім. В .М. Корецького. К: 2009. 16 с.
26. Саветчук В.М. Правове регулювання злиття та приєднання юридичних осіб за правом України та Європейського Союзу: автореф. дис. ... к.ю.н. за спец. 12.00.0 ДВНЗ «ПНУ імені Василя Стефаника». Івано-Франківськ. 2018. 19 с.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

☞ **Методичні рекомендації:** Вивчення питання «*Загальна характеристика товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю*» базується на опрацюванні положень Закону України «Про товариство з обмеженою та додатковою відповідальністю». Найменування товариства має містити назву товариства, а також організаційно-правову форму (товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю). Товариство несе відповідальність за своїми зобов'язаннями всім належним йому майном. Створення товариства відбувається за рішенням його засновників. Установчим документом товариства є статут. Товариство може діяти на підставі модельного статуту. Розмір статутного капіталу товариства складається з номінальної вартості часток його учасників, виражених у національній валюті України. Вкладом учасника товариства можуть бути гроші, цінні папери, інше майно, якщо інше не встановлено законом. Органами товариства є загальні збори учасників, наглядова рада (у разі утворення) та виконавчий орган. Учасники товариства з додатковою відповідальністю солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за його зобов'язаннями своїм майном у розмірі, який встановлюється статутом товариства з додатковою відповідальністю і є однаково кратним для всіх учасників до вартості внесеного кожним з них вкладу.

Вивчення питання «*Поняття, майно та управління акціонерним товариством*» базується на статтях 152-162 ЦК України та положеннях Закону України «Про акціонерні товариства». Акціонерне товариство - господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями. Акціонерні товариства за типом поділяються на публічні акціонерні товариства та приватні акціонерні товариства. Засновниками акціонерного товариства визнаються держава в особі органу, уповноваженого управляти державним майном, територіальна громада в особі органу, уповноваженого управляти комунальним майном, а також фізичні та/або юридичні особи, що прийняли рішення про його заснування. Засновниками акціонерного товариства можуть бути одна, дві чи більше осіб. Установчим документом акціонерного товариства є його статут. Мінімальний розмір статутного капіталу акціонерного товариства становить 1250 мінімальних заробітних плат виходячи із ставки мінімальної заробітної плати, що діє на момент створення (реєстрації) акціонерного товариства. Акція товариства посвідчує корпоративні права акціонера щодо цього акціонерного товариства. Усі акції товариства є іменними. Акції товариств існують виключно в бездокументарній формі.

При вивченні питання «*Загальна характеристика повного товариства та командитного товариства*» ознайомитися з коментарем до статей 119-132 ЦК України. Повним є товариство, учасники якого відповідно до укладеного між ними договору здійснюють підприємницьку діяльність від імені товариства і солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за його зобов'язаннями усім майном, що їм належить. Особа може бути учасником тільки одного повного товариства. Повне товариство створюється і діє на підставі засновницького договору. Найменування повного товариства має містити імена (найменування) всіх його учасників, слова «повне товариство» або містити ім'я (найменування) одного чи кількох учасників з доданням слів "і компанія", а також слова «повне товариство». Управління діяльністю повного товариства здійснюється за спільною згодою всіх учасників.

Командитним товариством є товариство, в якому разом з учасниками, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном (повними учасниками), є один чи кілька учасників (вкладників), які несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, у межах сум зроблених ними вкладів та не беруть участі в діяльності товариства. Командитне товариство створюється і діє на підставі засновницького договору. У командитному товаристві є повні учасники і вкладники. Управління діяльністю командитного товариства здійснюється повними учасниками у порядку, встановленому ЦК України для повного товариства. Вкладники не мають права брати участі в управлінні діяльністю командитного товариства та заперечувати проти дій повних учасників щодо управління діяльністю товариства. Вкладники командитного товариства можуть діяти від імені товариства тільки за довіреністю.

При вивченні питання **«Виробничий кооператив: поняття, установчі документи, майно»** ознайомитися з коментарем до статей 163-166 ЦК України. Кооператив - юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, які добровільно об'єдналися на основі членства для ведення спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення своїх економічних, соціальних та інших потреб на засадах самоврядування. Типи кооперативів: виробничий, споживчий та обслуговуючий. За напрямками діяльності кооперативи можуть бути сільськогосподарськими, житлово-будівельними, садово-городніми, гаражними, торговельно-закупівельними, транспортними, освітніми, туристичними, медичними тощо. Чисельність членів кооперативу не може бути меншою ніж три особи. Вступ до кооперативу здійснюється на підставі письмової заяви. Особа, яка подала заяву про вступ до кооперативу, вносить вступний внесок і пай у порядку та розмірах, визначених його статутом.

Зверніть увагу: детальна характеристика підприємницьких юридичних осіб дається у підручнику «Цивільне право України. Загальна частина» за редакцією О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, Р.А. Майданика (с.353-435). Опрацьовуючи матеріал слід звернути увагу на зміни до законодавства, які відбулися після опублікування даного підручника.

☞ **Питання для обговорення:**

1. Загальна характеристика товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю.
2. Поняття, майно та управління акціонерним товариством.
3. Загальна характеристика повного та командитного товариств.
4. Виробничий кооператив: поняття, установчі документи, майно.

☑ **Ключові поняття і терміни:** кооператив, виробничий кооператив, акціонерне товариство, товариство з додатковою відповідальністю.

♦ **Питання для самоконтролю**

1. Які існують види господарських товариств?
2. Дайте визначення «акціонерне товариство».
3. Перелічіть спільні та відмінні риси між товариством з обмеженою та товариством з додатковою відповідальністю.
4. Перелічіть права та обов'язки учасника акціонерного товариства.
5. Хто може бути членом виробничого кооперативу?
6. Назвіть підстави припинення участі у ТОВ.
7. У чому особливість правового статусу повних учасників командитного товариства?
8. Назвіть органи управління акціонерним товариством.
9. Опишіть порядок створення виробничого кооперативу.
10. Назвіть законодавчі вимоги до найменування повного товариства.

11. Перелічіть права учасників-вкладників командитного товариства.
12. Якою є відповідальність учасника повного товариства?
13. Назвіть характерні риси приватного акціонерного товариства.
14. Назвіть характерні риси публічного акціонерного товариства.
15. Що таке дивіденд?

✍ Практичні завдання:

Задача 1. К., Л., М. та С. вирішили зайнятися ремонтом автомобілів і створити з цією метою виробничий кооператив «Автомобіліст». На загальних зборах вони прийняли рішення розробити статут кооперативу і, виходячи з того, що їх сумісних пайових внесків було недостатньо для придбання необхідного обладнання, запросити прийняти участь у роботі кооперативу товариство однієї особи ТОВ «Авто», яке займалося таким же видом діяльності і мало необхідне обладнання. Обговорюючи питання участі у роботі кооперативу, С. та М. погодилися внести лише майнові пайові внески, мотивуючи це тим, що в них немає вільного часу на роботу в кооперативі, адже вони є державними службовцями. Після суперечок вони вирішили звернутися за роз'ясненнями до фахівців.

Вирішіть спір. Чим відрізняється виробничий кооператив від господарського товариства?

Задача 2. К., якому належить 67 % акцій АТ «Івано-Франківськгаз», перебуваючи у відпустці у США, уклав вигідний, на його думку, контракт з фірмою «Libman Corp.» про поставку в Україну товарів широкого вжитку на суму 1 000 000 доларів США.

Голова правління АТ «Івано-Франківськгаз» С. відмовився виконувати контракт, оскільки вважав, що К. не мав права його укласти без згоди правління. К. вважає, що як акціонер, який володіє контрольним пакетом акцій, він мав право не узгоджувати ні з ким це питання.

Проведіть правовий аналіз ситуації. Чи має, на Вашу думку, К. право укласти договори від імені товариства? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 3. О. вирішив особисто створити товариство з обмеженою відповідальністю: підготував його статут, сплатив реєстраційний збір і звернувся до державного реєстратора з проханням про реєстрацію. Державний реєстратор відмовив О. у прийнятті документів з таких причин:

1. Одна особа не може бути засновником ТОВ, має бути щонайменше дві особи, одна з яких - юридична.
2. Крім статуту, має бути подано засновницький договір.
3. Немає документа з банку про формування статутного фонду.
4. Немає заяви з проханням про держреєстрацію ТОВ.

Чи правильною є відмова у прийнятті документів за переліченими підставами? Проаналізуйте ситуацію згідно із законом.

Задача 4. 15 травня 2004 році були підписані установчі документи товариства з обмеженою відповідальністю «Море». Директором товариства в цей же день загальними зборами учасників був призначений І. 26 травня 2004 року І. уклав договір з приватним підприємством «Берег» про оренду складських приміщень. Через 10 днів ПП «Берег» направило до ТОВ «Море» лист, у якому зазначалося, що договір оренди вважається неукладеним, в зв'язку з тим, що ТОВ «Море» було зареєстровано 30 травня, тобто пізніше ніж уклали договір, а відповідно до ст. 87, 91 ЦК України правоздатність юридичної особи виникає; в момент державної реєстрації.

ТОВ «Море» договори, укладені директором від імені товариства до моменту реєстрації, визнає такими, що укладені з товариством, про що свідчить рішення

загальних зборів учасників товариства від 16 червня 2004 року.

Проаналізуйте правові позиції сторін та вирішіть спір.

Задача 5. Під час розлучення подружжя К. дружина вимагала включення до складу спільного сумісного майна, що підлягає поділу, усього майна ТзОВ «Імідж», заснованого її чоловіком під час спільного подружнього життя. Мотивувала вона це тим, що до статутного фонду було внесено 10000 гривень, які в свою чергу були їх спільною сумісною власністю. Чоловік проти цього заперечував, оскільки дружина участі у підприємницькій діяльності не брала, а тому може претендувати лише на половину від внеску до статутного фонду, тобто на 5000 гривень.

Дайте правову оцінку ситуації, що виникла.

📖 Тематика рефератів:

1. Правовий статус виробничого кооперативу.
2. Порівняльна характеристика публічного і приватного акціонерного товариств.

📖 Нормативні акти та література

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Дата оновлення: 14.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 25.08.2021)
 2. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 р. Дата оновлення: 06.10.2021. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/514-17>
 3. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. Дата оновлення: 18.02.2018 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>
 4. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19>
 5. Про кооперацію: Закон України від 10.07.2003 р. Дата оновлення: 16.11.2014 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/1087-15>
 6. Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин: Постанова пленуму ВГУ № 4 від 26.02.2016 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16>
 7. Цивільне право України. Загальна частина: підручник. За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. 3-тє вид., пер. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2010. с.353–435
 8. Цивільне право: підручник у 2 т. / В. І. Борисова (кер.авт. кол.) Л.М. Баранова, Т.І. Бетова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х. Право. 2012. Т. 1. 656 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/r56.pdf>
 9. Цивільне право: загальна частина. Практикум: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / кол. авт. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. 232 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/4967/1/ЦП%20%28ПРАКТИКУМ%29.pdf>
 10. Харитонов Є.О. Цивільне право України: Підручник. Харитонов Є.О., Харитонova О.І., Старцев О.В. Вид. 3, перероб. і доп. К.: Істина, 2011. 808 с. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/479-tsvilne-pravo-ukrani-haritonov-o.html>
 11. Яновицька Г.Б., Кучер В.О. та ін. Цивільне право України: підручник Текст: в 2 т. Т. 1 / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 444 с. <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/452/1/КУЧЕР%20Цивільне%20Право%20ПІДРУЧНИК%20ТОМ%201.pdf>
 12. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар. Т.1. Загальні положення. Особи / За ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харків. ЕКУС. 2020. 928 с.
- Додаткова***
13. Зеліско А. В. Підприємницькі юридичні особи приватного права як суб'єкти цивільних правовідносин: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2016. 445 с.
 14. Медовкіка Л. Щодо створення товариства з єдиним учасником в Україні. *Підприємництво, господарство, право*. 2009. № 9
 15. Зеліско А. Правовий статус фермерських господарств як юридичних осіб приватного права. *Право України*. 2010. № 5. С. 143-148

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ. УЧАСТЬ ДЕРЖАВИ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

☞ Методичні рекомендації:

Для вивчення питання «*Загальна характеристика непідприємницьких товариств*» слід звернутися до підручника Цивільне право України. Загальна частина за редакцією О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика (с.436-453) і ознайомитися зі спеціальним законодавством, що визначає особливості правового статусу окремих видів непідприємницьких товариств, наприклад, закони України «Про кредитні спілки», «Про кооперацію», «Про свободу совісті та релігійні організації» тощо.

Кредитна спілка – це неприбуткова організація, заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки.

Політична партія – це зареєстроване згідно з законом добровільне об'єднання громадян - прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах.

Творча спілка – добровільне об'єднання професійних творчих працівників відповідного фахового напрямку в галузі культури та мистецтва, яке має фіксоване членство і діє на підставі статуту.

ОСББ – юридична особа, створена власниками квартир та/або нежитлових приміщень багатоквартирного будинку для сприяння використанню їхнього власного майна та управління, утримання і використання спільного майна

Питання, які торкаються **участі суб'єктів публічного права в цивільних правовідносинах** висвітлені в усіх підручниках з Цивільного права України. З'ясовуючи форми участі держави в цивільному обороті необхідно користуватися ст. 167, 170 ЦК та звернути увагу на те, що держава опосередковано бере участь у цивільному обороті через юридичних осіб публічного права. У зв'язку з цим проаналізувати ст. 75, 77 ЦК. Вивчення безпосередньої участі держави в цивільному обороті потребує звернення до спеціального законодавства, що регулює діяльність органів державної влади. Вивчаючи участь територіальної громади в цивільних правовідносинах необхідно звернутися до ст. 169, 171, 175 ЦК, розділ IX Конституції України, ст. 1, 2, 7, 8, 10-12, 14, 60 Закону України «Про місцеве самоврядування». При цьому слід розмежовувати безпосередню та опосередковану участь територіальної громади у цивільних правовідносинах. Зверніть увагу на те, що перелік таких публічних утворень як територіальні громади, ґрунтується на системі адміністративно-територіального устрою України (ст. 133 Конституції України).

☞ Питання для обговорення:

1. Загальна характеристика непідприємницьких юридичних осіб:
 - поняття та види непідприємницьких товариств;
 - установчі документи та органи управління непідприємницьких юридичних осіб;
 - створення та припинення діяльності непідприємницьких юридичних осіб.
2. Участь держави в цивільних правовідносинах.
3. Участь територіальних громад в цивільних правовідносинах.

☑ **Ключові поняття і терміни:** установа; цільовий характер правоздатності держави; пряма та опосередкована участь держави у цивільному обороті; розподілене державне майно; нерозподілене державне майно.

❖ **Питання для самоконтролю**

1. Назвіть установчі документи непідприємницьких юридичних осіб.
2. У чому полягають відмінності між товариством та установою?
3. Дайте визначення споживчого кооперативу.
4. Назвіть органи управління ОСББ,
5. У чому проявляються особливості членства непідприємницькому товаристві?
6. Які органи управління створюються в окремих видах непідприємницьких товариств?
7. Назвіть джерела формування майна непідприємницьких товариств.
8. Назвіть підстави припинення діяльності підприємницьких товариств.
9. Які форми участі держави у цивільних відносинах?
10. Назвіть форми участі територіальної громади у цивільних відносинах.

☞ **Практичні завдання:**

Завдання 1. Перелічіть органи, які виступають в цивільному обігу від імені держави Україна. Встановіть їх компетенцію.

Задача 1. З'їзд політичної партії вирішив реорганізувати партію у масовий суспільно-політичний рух «Всеукраїнський народний фронт «Вперед». Установчими документами суспільного руху передбачалось, що він є некомерційною організацією і не має права юридичної особи. Членами руху, які мають право обирати і бути обраними у його керівні органи, можуть бути тільки фізичні особи, які внесли визначений грошовий внесок. Вони ж несуть субсидіарну майнову відповідальність за борги громадського руху. Всі інші учасники руху прав членства не мають і за його зобов'язаннями не відповідають.

Оцініть зміст установчих документів руху на відповідність чинному законодавству. Які види громадських об'єднань Вам відомі? У чому полягають їх відмінні особливості?

Задача 2. Громадська організація «Спілка жінок» спільно з ТОВ та підприємцем К. вирішили організувати ломбард.

Чи може громадська організація бути учасником господарського товариства? Який вид товариства вони повинні створити для надання ломбардних послуг? Яке буде повне найменування цього товариства?

Задача 3. Мешканці 48-квартирного будинку приватизували квартири, котрі вони наймали. Потім було створено об'єднання співвласників багатоквартирного будинку.

Чи можуть вони вважатися власниками всього будинку? Яке майно перебуває у спільній сумісній власності співвласників? Чи можливе виділення частки в натурі у спільній сумісній власності при відчуженні приміщення в жилу будинку?

📖 **Тематика рефератів:**

1. Поняття, ознаки та види установ.
2. Територіальні громади як учасники цивільних відносин.
3. Заклад вищої освіти як учасник цивільних правовідносин.
4. Особливості майнової відповідальності держави як суб'єкта цивільних правовідносин.

📖 **Нормативні акти та література**

Основна:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Дата оновлення:

- 14.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 25.08.2021)
2. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003р. в редакції Закону від 26.11.2015 р. Дата оновлення: 14.08.2021. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15>
3. Про кредитні спілки: Закон України від 20.12.2001 р. Дата оновлення: 17.08.2022. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2908-14>
4. Про політичні партії в Україні: Закон України від 05.04.2001 р. Дата оновлення: 12.06.2022 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>
5. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. Дата оновлення: 12.06.2022. № 4572-VI URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>
6. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 № 987-XII. Дата оновлення: 15.03.2022. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/987-12>
7. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15.09.1999 № 1045-XIV. Дата оновлення: 19.08.2022. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1045-14>
8. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 р. URL: Дата оновлення: 16.04.2022. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5073-17>
9. Про професійних творчих працівників та творчі спілки: Закон України від 7.10.1997 р. URL: Дата оновлення: 04.11.2018. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/554/97-%D0%B2%D1%80>
10. Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку: Закон України від 29.11.2001 р. Дата оновлення: 03.08.2022. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2866-14>
11. Про споживчу кооперацію: Закон України від 10.04.1992 р. Дата оновлення: 01.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-12#Text>
12. Цивільне право України. Загальна частина: підручник. За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. 3-тє вид., переробл. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2010. с.436–493
13. Цивільне право: підручник у 2 т. / В. І. Борисова (кер.авт. кол.) Л.М. Баранова, Т.І. Бетова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х. Право. 2012. Т. 1. 656 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/r56.pdf>
14. Цивільне право: загальна частина. Практикум: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / кол. авт. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. 232 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/4967/1/ЦП%20%28ПРАКТИКУМ%29.pdf>
15. Харитонов Є.О. Цивільне право України: Підручник. Харитонов Є.О., Харитонova О.І., Старцев О.В. Вид. 3, перероб. і доп. К.: Істина, 2011. 808 с. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/479-tsvivlne-pravo-ukrani-haritonov-o.html>
16. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар. Т.1. Загальні положення. Особи / За ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харків. ЕКУС. 2020. 928 с.

Додаткова

17. Зозуляк О.І. Непідприємницькі юридичні особи як суб'єкти цивільного права: теоретичний та практичний аспекти: монографія. Тернопіль: Підручники і посібники, 2017. 432с.
18. Жигалкін І. Правоздатність установ приватного права. Підприємництво, господарство і право. 2006. № 9. С. 32—35.
19. Жигалкін І. Про поняття «установа приватного права». Підприємництво, господарство і право. 2007. № 10. С. 71—74.
20. Винар Л. Організаційно-правові форми юридичних осіб, заснованих державою. Підприємництво, господарство, право.– 2005. – №8. – С. 6–10
21. Іванов С. О. Участь юридичних осіб публічного права у цивільних відносинах (на прикладі Міністерства оборони України): автореф. дис. ... к.ю.н. за спец. 12.00.03 /П.П. Черевко. – К: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, 2009. – 20 с.
22. Піддубна В. Релігійні організації як юридичні особи. Право України. 2005. № 4. С. 107-109.

ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

☞ Методичні рекомендації: Вивчення теми потребує повторення положень про об'єкти правовідносин з дисципліни Теорія держави і права, а також відповідного матеріалу з теми «Цивільні правовідносини». Центральним питанням цієї теми є питання про сутність самого поняття об'єкт цивільних правовідносин, яке є найбільш спірним у теорії права взагалі і цивілістиці, зокрема. На сьогодні найпоширенішою є плюралістична концепція, відповідно до якої об'єктами виступають речі, дії, результати творчої інтелектуальної діяльності, немайнові блага тощо. Таке розуміння свідчить про те, що об'єкти правовідносин є такі ж різноманітні, як і відносини, що регулюються цивільним правом, а також на те, що «закони, їх норми впливають не лише на людей, але через них і на об'єкти матеріального світу, соціальні спільноти, державні інститути».

Опрацювання питання *«Поняття та види об'єктів цивільних правовідносин»* передбачає детальний аналіз положень ст. 177 ЦК України та опрацювання матеріалу науково-практичного коментаря до цієї статті.

Вивчення питання *«Речі як об'єкти цивільних прав. Класифікація речей та її правове значення. Поняття майна»*, насамперед, передбачає аналіз статей 179-190 ЦК України. Зверніть увагу, що сьогодні змінюється підхід до розуміння речі лише як предмета матеріального світу і підготовлено проект Закону про доповнення ст. 177 ЦК України таким об'єктом як цифрова річ. Відповідно до ст. 180 ЦК України особливим об'єктом цивільних прав є тварини. Класифікацію речей необхідно проводити, керуючись нормами Глави 13 ЦК України. Особливу увагу слід звернути на практичне значення поділу речей на рухомі та нерухомі, подільні та неподільні, індивідуально визначені та родові, споживні і неспоживчі, що відображається в особливостях їх правового режиму (зادля цього рекомендуємо керуватись, зокрема, нормами ст. 182, 364, 760, 1046 ЦК України). З'ясовуючи поняття та особливості правового режиму нерухомості, потрібно звернутись до ст. 181, 182, а також до ст. 331, 334, 335, 344 ЦК України. Особливими видами об'єктів є майно та майнові права (ст. 190 ЦК). Відповідно до ЦК України підприємство є об'єктом цивільних прав і розглядається як єдиний майновий комплекс.

Розглядаючи питання *«Гроші як різновид речей»*, слід керуватись ст. 99 Конституції України та ст. 192 ЦК України. Крім цього, потрібно ознайомитися із Законом України «Про валюту і валютні операції», яким встановлюється порядок використання іноземної валюти в Україні.

Розгляд питання *«Поняття, групи та види цінних паперів»* необхідно розпочати з аналізу законодавчого визначення поняття цінного паперу (ст. 194 ЦК України) та опрацювати статті 8-30 Розділу II Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки».

Опрацьовуючи питання *«Результати робіт та послуги як об'єкти цивільних правовідносин»* слід звернути увагу на специфіку даних об'єктів. Результати робіт – це матеріалізований результат, що може проявлятися у створенні нової речі (побудова будинку, пошив костюму), відновленні функціонального призначення речі (ремонт), наданні їй нових властивостей (реконструкція), зовнішнього виду і кращих характеристик. Послуга – це нематеріальне благо, що знаходить свій вияв в діях (діяльності) особи, яка їх (її) здійснює. Результат послуги проявляється в корисному ефекті дій послугонадавача. Він залежить як від поведінки послугонадавача (його вмінь, навиків, відповідального ставлення до виконання своїх обов'язків), так і від

споживача послуги. Кожен з них «по-своєму» може впливати на послугу: послугонадавач на якість її надання, споживач – на якість її результату, який має нестійкий характер. Нестійкість результату послуги – це його нетривалість у часі. Вивчення питання «Нематеріальні блага як об'єкти цивільних прав» передбачає з'ясування специфіки таких благ як *результатів інтелектуальної діяльності*, інформації, особистих немайнових благ. Об'єктами цивільних прав виступають також вклади особи у майно господарських товариств, зокрема товариств з обмеженою, додатковою або повною відповідальністю, кооперативів, кредитних спілок тощо. У цих випадках об'єктом права особи є не майно чи гроші в натурі, які були нею передані цим організаціям, а право вимоги відповідної суми за певних умов (наприклад, при виході з числа учасників товариства).

☞ Питання для обговорення:

перше заняття

1. Поняття та види об'єктів цивільних правовідносин.
2. Речі як об'єкти цивільних прав. Класифікація речей та її правове значення. Поняття майна.
3. Гроші як різновид речей. Особливості їх правового режиму.
4. Поняття, групи та види цінних паперів.

друге заняття

5. Характеристика окремих видів цінних паперів (акція, вексель, облігація, казначейські зобов'язання України, інвестиційні сертифікати)
6. Результати робіт та послуги як об'єкти цивільних правовідносин.
7. Нематеріальні блага як об'єкти цивільних прав:
 - а) результати інтелектуальної творчої діяльності;
 - б) інформація;
 - в) особисті немайнові блага.

☑ Основні поняття:

об'єкти цивільних правовідносин, оборотоздатність, річ, речі індивідуально визначені та родові, нерухомі та рухомі, споживні та неспоживчі, головна річ та приналежність, продукція, плоди, доходи, складні речі, складові частини речі; майно; цінний папір; послуга, результат робіт; інформація; особисті немайнові блага, акція, вексель.

☞ Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення об'єкта цивільних правовідносин.
2. Як класифікуються об'єкти цивільних прав за оборотоздатністю?
3. У чому полягає правове значення поділу речей на рухомі та нерухомі?
4. У чому полягає правове значення поділу речей на споживчі і неспоживчі?
5. У чому полягає правове значення поділу речей на індивідуально визначені та родові?
6. У чому полягає специфіка грошей як об'єкта цивільних прав?
7. Що таке майно як об'єкт цивільних правовідносин?
8. Дайте визначення цінного паперу.
9. Що таке оборотоздатність?
10. Які цінні папери відносяться до боргових?
11. У чому полягає відмінність між послугами та результатами робіт як об'єктами цивільних правовідносин?
12. У чому полягає специфіка інформації як об'єкта цивільних прав?
13. Які нематеріальні блага виступають об'єктами цивільних прав?
14. Назвіть відомі Вам види цінних паперів.
15. Дайте визначення акції.
16. У чому полягає специфіка результатів творчої діяльності як об'єкта цивільних прав?
17. Які Ви знаєте групи цінних паперів?

Завдання 1. Виберіть із запропонованого переліку:

- нерухомі і рухомі речі;
- подільні і неподільні;
- прості і складні;
- головну річ і приналежність;
- вилучені з обороту і обмежені в обороті;
- індивідуально-визначені і визначені родовими ознаками;
- майнові права.

Підприємство, земельна ділянка з пшеницею; рушниця; телевізор із пультом дистанційного управління, годинник, прибудова до житлового будинку, квартира, автомобіль, шафа, договір застави, пароплав «Україна», ТОВ, ПАТ, ПрАТ, картина художника К. Малевича «Чорний квадрат», комп'ютерна програма, музей, книга, пшениця, зібрана з вказаної вище земельної ділянки, товарний знак, акція, коносамент, договір міни, замок і ключ.

Завдання 2. Наведіть приклади цінних паперів на пред'явника, іменних та ордерних.

Задача 1. У зв'язку із розірванням шлюбу між подружжям Корнилових виник спір про розподіл спільно нажитого майна. Андрій Корнилів наполягав на тому, щоб все майно, яке складається із меблевого гарнітуру, столового і чайного сервізів, художньої бібліотеки та іншого майна, було розділено порівну з врахуванням їх вартості. Олена Корнилова заперечувала проти такого розподілу, вказуючи на те, що в результаті відбудеться знецінення речей, і запропонувала Корнилову взяти меблевий гарнітур, а їй передати чайний та столовий сервізи. Що стосується книг, то вона згідна поділити їх по збіркам творів авторів. При цьому вона просила тільки із Повного зібрання творів О.С.Пушкіна передати їй останній том, в якому опубліковано його листування.

Яку класифікацію речей необхідно враховувати при вирішенні суперечки, що виникла, і як повинно бути розподілене вказане майно, якщо справа потрапить до суду?

Задача 2. Гр. М. звернувся до ТОВ «Зоря» з проханням надати йому за договором майнового найму 50 кг нефасованого цукру. Юрисконсульт ТОВ «Зоря» заперечив щодо укладення договору майнового найму, оскільки на його думку цукор є річчю, яка визначена родовими ознаками і не може бути предметом договору майнового найму.

Вирішіть спір. Відповідь обґрунтуйте.

Задача 3. Сидорчук прийшов до комісійного магазину купити скрипку. Скрипка разом із смичком була поміщена у футляр, і поруч з ними була проставлена ціна. Сидорчук пішов до каси пробив чек на вказану суму. Продавець подав Сидорчуку скрипку без смичка і футляра. Сидорчук почав вимагати передання йому смичка та футляру. Продавець відповів, що ціна стояла тільки за скрипку.

Вирішіть спір. Відповідь обґрунтуйте.

Задача 4. При відчуженні підприємства між продавцем та покупцем суперечки по визначенню складу майна, яке повинно було бути передано покупцю. Продавець наполягав на тому, щоб в його розпорядженні залишилась ще не реалізована

продукція, а також на тому, щоб за ним залишилися немайнові права: право на фірмове найменування, право на товарний знак.

Покупець, в свою чергу, вимагав виділити із складу підприємства, яке передавалось, його боргів, припускаючи, що він придбав тільки наявне майно з його активами.

Хто правий у даній суперечці?

 Тематика рефератів:

1. Валютні цінності як об'єкти цивільних правовідносин.
2. Тварини як об'єкти цивільних прав.

друге заняття

Задача 1. У договорі Іванова із видавництвом передбачена виплата авторської винагороди у розмірі, еквівалентному 200 доларам США за один авторський лист на момент здійснення виплати. При зверненні автора за отриманням винагороди видавництво повідомило, що на даний час у нього нема грошових засобів, і запропонувало взяти вексель на суму 10 000 грн. Іванов погодився, але коли пред'явив вексель до оплати, видавництво повідомило, що воно готове оплатити вексель, але у сумі 8 000 грн., так як об'єм твору після його скорочення виявився меншим.

Сторони вирішили звернутись до юриста за консультацією по наступним питанням: ***1. У якій валюті вони можуть провести розрахунки за даним договором? 2. Що являє собою вексель як цінний папір? 3. Чи погашений обов'язок видавництва по виплаті винагороди наданням автору векселя?***

Задача 2. Громадянин Білоусов прийшов у Ощадбанк, щоб покласти на один рік свої збереження. Ознайомившись із правилами, він переконався, що найбільший процент він отримає при купівлі сертифікатів на пред'явника Ощадного банку. Бажаючи отримати найбільші процент, Білоусов придбав сертифікати вартістю 1000 грн. – всього на 10 000 грн.

Коли вичерпався термін погашення сертифікатів, Білоусов виявив, що вони у нього пропали. Він звернувся у Ощадбанк із заявою про їх відновлення. У Ощадбанку було виявлено, що дані сертифікати вже погашені невідомою особою. Білоусов вимагав виплатити йому всі суми, посилаючись на те, що працівники Ощадбанку повинні його знати, як частого відвідувача, і без його довіреності не повинні були оплачувати пред'явлені сертифікати.

Яке рішення повинне бути прийняте по даних питаннях?

Задача 3. При продажі на Хрещатику своїх картин один із покупців вибрав картину із зображенням моста через Дніпро. При пакуванні картини художник попередив покупця, що він передає єдиний екземпляр картини і що йому необхідно буде з'явитися до квартири покупця для відтворення картини. Покупець засумнівався у правомірності вимог художника, так як він стає власником картини, а художник втрачає на неї всі права.

Яке пояснення повинне бути дане продавцю і покупцю, якщо вони звернуться до юридичної консультації? У чому полягає відмінність між матеріальними і нематеріальними об'єктами цивільного права? Що являють собою результати інтелектуальної діяльності як об'єкти цивільних прав?

 Тематика рефератів:

1. Документи як об'єкти цивільних прав.
2. Інформація як об'єкт цивільних правовідносин.

Рекомендована література:

Основна

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Дата оновлення: 14.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 25.08.2021).
2. Офіційне тлумачення положень статті 177: Рішення Конституційного Суду № 31-рп/2009 від 10 грудня 2009 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v031p710-09#Text>
3. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01.07.2004 р. № 1952-в редакції Закону від 26.11.2015 р. № 834-VIII. Дата оновлення: 20.08.2021. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1952-15> (дата звернення: 25.08.2021).
4. Про віртуальні активи: Закон України від 08.09.2021 р. № 1719-IX. (не набрав чинності). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 25.08.2022).
5. Про внесення змін до ЦК України, спрямованих на розширення кола об'єктів цивільних прав: проект Закону № 6447 від 17.12.2021 р. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73472
6. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV. Дата оновлення: 05.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#top>
7. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 року в редакції Закону від 13.01.2011 р. Дата оновлення: 15.06.2022. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
8. Про обіг векселів в Україні: Закон України від 05.04.2001р. Дата оновлення: 01.07.2021. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2374-14>
9. Про право власності на окремі види майна: Постанова Верховної Ради України від 17.06.91 р. Дата оновлення 24.05.1995 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2471-12/>
10. Про валюту і валютні операції: Закон України від 31.06.2018 р. Дата оновлення: 01.08.2022. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19>
11. Про іпотечні облигації: Закон України від 22.12.2005 р. Дата оновлення: 05.08.2021. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3273-15>
12. Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України від 21.02.2006 № 3447-IV. Дата оновлення 08.08.2021. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15>
13. Про ідентифікацію та реєстрацію тварин: Закон України від 04.06.2009 р. № 1445-VI. Дата оновлення 09.12.2015 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1445-17>
14. Заїка Ю. О. Українське цивільне право: навч. посібник / 2-ге вид. змін і доп. К. : Правова єдність, 2008. 368 с.
15. Цивільне право України: в 2-х томах: підручник / за ред. д-ра юрид. наук, проф. Є. О. Харитонов; канд. юрид. наук Н. Ю. Голубевої. вид. друге. Х.: Одиссей, 2008. Т. 1. 832 с.
16. Цивільне право України. Загальна частина: підручник. За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. 3-тє вид., переробл. і допов. К. : Юрінком Інтер, 2010. с.218-258.
17. Цивільне право: підручник у 2 т. / В. І. Борисова (кер.авт. кол.) Л. М. Баранова, Т. І. Бетова та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасиво-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х. Право. 2012. Т. 1. 656 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/r56.pdf>
18. Цивільне право України (у запитаннях та відповідях): Навчальний посібник : Практикум / За ред. В. К. Матвійчука, І. С. Тімуша. К.: ВНЗ «Національна академія управління», 2013. 348 с. URL: <https://www.nam.kiev.ua/files/publications/978-966-8406-62-1-pos.pdf>
19. Цивільне право: загальна частина. Практикум: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / кол. авт. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. 232 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/4967/1/ЦП%20%28ПРАКТИКУМ%29.pdf>
20. Харитонов Є.О. Цивільне право України: Підручник. Харитонов Є.О., Харитонova О.І., Старцев О.В. Вид. 3, перероб. і доп. К.: Істина, 2011. 808 с. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/479-tsvilne-pravo-ukrani-haritonov-o.html>
21. Яновицька Г.Б., Кучер В.О. та ін. Цивільне право України: підручник Текст: в 2 т. Т. 1 / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 444 с.

22. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2-х т. 5-те вид., перероб. і допов. / за ред. О. В. Дзери (кер авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2013. Т.1. С. 311-340

Додаткова

23. *Скрипник В. Л.* Теоретичні і методологічні проблеми об'єктів цивільних прав: монографія. Кременчук : Вид. Щербатих О.В. 2020. 380 с.

24. *Майданик Р. А.* Криптовалюта: проблеми правового регулювання. Актуальні проблеми приватного права: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 96-й річниці з дня народж. В. П. Маслова (м. Харків, 14 лют. 2018 р.). Харків: Право, 2018. 11–15.

25. *Спасибо-Фатєєва І.В.* Види об'єктів цивільних прав. *Часопис цивілістики*. 2015. Вип. 18. С. 13-18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2015_18_5

26. *Крат В.* Нетипові об'єкти цивільних прав. *Право України*. 2010. № 12. С. 62-67.

27. *Барбара В.* Особливості визначення векселя як об'єкта цивільних правовідносин. *Право України*. 2008. № 11. С. 34-41

28. *Сліпченко С. О.* Поняття об'єкта цивільного права за ЦК України. *Право України*. 2007. №12. С. 80-84

29. *Кривокок С.* Підприємство як об'єкт цивільних прав. *Підприємництво, господарство, право*. 2010. № 10

30. *Гелич А.* Поняття майна як особливого об'єкта цивільних прав. *Підприємництво, господарство, право*. 2010. № 1.

31. *Гелич А.* Космічні об'єкти як об'єкти цивільних прав. *Підприємництво, господарство, право*. 2009. № 12.

32. *Милославський С.* Щодо системи цінних паперів. *Підприємництво, господарство, право*. 2010. № 8.

33. *Слободянюк С.* Сутність нерухомого майна та його правова природа. *Підприємництво, господарство, право*. 2010. № 5.

34. *Шимон С.* Сутнісні ознаки майнових прав як об'єктів цивільних правовідносин./ *Право України*. 2013. № 1-2. С. 332-337

35. *Гнатів О. М.* Правовий режим цінних паперів: цивілістичний аспект : автореф. дис. ... к.ю.н. за спец. 12.00.03. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. К.: 2014. 18 с.

36. *Гладь Ю.В.* Право вимоги як об'єкт цивільних прав: автореф. дис. ... к.ю.н. за спец. 12.00.03. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. К.: 2013. 20 с.

37. *Скрипник В.Л.* Об'єкти цивільних прав: теоретичні та методологічні проблеми: автореф. ... дис. д.ю.н.: 12.00.03. Науково-дослідний ін-т прив. права і підприєм. Імені Ф.Г. Бурчака НАПрН України. К.: 2021. 36 с.

38. *Чорна О.О.* Валютні цінності як об'єкти цивільних правовідносин: автореф. ... дис. к.ю.н.: 12.00.03. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків.: 2018. 20 с.

39. *Кравців Я.В.* Продукти харчування як об'єкти цивільних прав: автореф. ... дис. к.ю.н.: 12.00.03. Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль. 2019. 20 с.

40. *Сліпченко С. О.* Співвідношення понять «об'єкт цивільного права», «об'єкт цивільного правовідношення» та «об'єкт об'єктивного права». *Перші юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського*: матеріали міжнародн. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15-16 квітня 2011 р.) / відп. ред. І. С. Канзафарова. Одеса: Астропринт, 2011. С. 373–376.

41. *Гейнц Р. М.* Послуга як об'єкт цивільних прав за Цивільним кодексом України. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*: Збірник наукових статей. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2012. Випуск 30. С. 86–93. <http://lib.pnu.edu.ua/files/zbirnyky/zb30-2012.pdf>

ПРАВОЧИНИ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ, УМОВИ ДІЙНОСТІ

☞ **Методичні рекомендації:** При вивченні питання «*Поняття правочину та його ознаки*» слід звернути увагу на відмінності правочину від інших юридичних фактів: подій, юридичних вчинків, актів органів влади, правопорушень, а також на відмінність мети правочину від мотиву його вчинення. Правова мета правочину в науці цивільного права називається підставою правочину (causa). При визначенні легальних ознак правочину слід керуватися ст. 202 ЦК України.

Опрацьовуючи питання «*Види правочинів*» зверніть увагу, що окрім законодавчого поділу правочинів на види, їх класифікація проводиться в науковій літературі за іншими критеріями. Для кращого засвоєння матеріалу знайдіть приклади для кожного правочину. Зверніть увагу на відмінність правочинів з відкладальною та скасувальною умовами. Правочин буде кваліфікуватися як *дрібний побутовий правочин*, якщо він відповідає таким критеріям: задовольняє побутові потреби особи; відповідає фізичному, духовному чи соціальному розвитку особи, яка його вчинює; стосується предмета, який має невисоку вартість; виконується в момент вчинення.

При вивченні питання «*Способи волевиявлення. Форма правочину*» слід звернути увагу на конструкцію ст. 205 ЦК України. Керуючись ст. 206-208 ЦК України, з'ясуйте, для яких правочинів передбачена письмова форма. На основі ст. 209, 210 ЦК України, норм Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» необхідно визначити випадки, коли момент вчинення правочину залежить від його нотаріального посвідчення чи державної реєстрації, а також вимоги до письмової форми. Зверніть увагу на те, що договір може вчинятися і в електронній формі.

Опрацьовуючи питання «*Умови дійсності правочинів*», необхідно проаналізувати загальні вимоги, додержання яких є необхідним для чинності будь-якого правочину (ст. 203 ЦК України), з'ясувати як впливає обсяг цивільної дієздатності фізичної та юридичної особи на можливість вчинення ними правочинів (норми глави 4, ст. 92 ЦК України), законність змісту як умова дійсності правочинів повинна визначатись з урахуванням с. 3, 4, 6, 8 ЦК України.

При вивченні питання «*Тлумачення змісту правочину. Відмова від правочину*» слід звернути увагу на те, що закон надає право тлумачити зміст правочину насамперед його сторонам та невичерпний перелік способів тлумачення правочину (ст. 213 ЦК). Сторона або сторони можуть звернутися до суду з вимогою поставити судові рішення про тлумачення змісту правочину, яке матиме обов'язкову силу. При вивченні ст. 214 ЦК України слід звернути увагу на форму відмови від правочину. Також слід опрацювати науково-практичний коментар до ст. 213-214 ЦК України.

☞ **Питання для обговорення:**

1. Поняття правочину та його ознаки.
2. Види правочинів.
3. Способи волевиявлення. Форма правочину.
4. Умови дійсності правочину.
5. Тлумачення змісту правочину. Відмова від правочину.

☑ **Ключові поняття і терміни:** *правочин; односторонній, двосторонній правочин, багатосторонній правочин; оплатний правочин, безоплатний правочин; каузальний правочин, абстрактний правочин; строковий правочин, безстроковий правочин; фідуючарний правочин; умовний правочин, відкладальна умова, скасувальна умова; умови чинності правочину; воля, волевиявлення, форма правочину.*

❖ **Питання для самоконтролю:**

1. Дайте визначення правочину.
2. Що таке односторонній правочин?
3. Назвіть основні ознаки правочину.
4. Які існують види правочинів?
5. Назвіть умови дійсності правочину.
6. В якій формі може укладатися правочин?
7. Які законодавчі вимоги висуваються до письмової форми правочину?
8. В чому полягає законність змісту правочину?
9. У чому полягає відповідність між волею та волевиявленням у правочинах?
10. Розмежуйте мету та мотив вчинення правочину.
11. Наведіть приклади правочинів які слід вчиняти в письмовій нотаріально посвідченій формі.
12. Коли правочин вважається таким, що вчинений під відкладальною умовою?
13. Коли правочин вважається таким, що вчинений під скасувальною умовою?

✍ **Практичні завдання:**

Завдання 1. Випишіть норми ЦК України, в яких передбачено

- а) просту письмову форму правочинів;
- б) нотаріально посвідчену форму правочинів.

Задача 1. Які з перерахованих юридичних фактів є правочинами і до яких видів вони відносяться?

1. Купівля-продаж велосипеда.
2. Вчинення заповіту.
3. Виявлення скарбу.
4. Знахідка речі.
5. Викрадення речей із квартири.
6. Руйнування застрахованого будинку внаслідок удару блискавки.
7. Дарування автомобіля.
8. Випадок на виробництві, що спричинив втрату працездатності.
9. Видача рахунку для оплати продукції.
10. Передача житла в найм.

Задача 2. І. пред'явив позов до П. про стягнення 600 грн., які той у нього позичив і вчасно не повернув. І. просив суд допитати як свідків В. і С., в присутності яких він давав гроші. П. факту правочину не заперечував і пояснив, що гроші повернув задовго до визначеного домовленістю строку і, в свою чергу, просив допитати як свідка М.

Вирішіть справу. Відповідь обґрунтуйте.

Задача 3. Які способи волевиявлення при вчиненні правочину мали місце у наведених нижче ситуаціях? Відповідь обґрунтуйте.

1. П. придбав горнятко кави через автомат.
2. С. уклала договір житлового найму із наймодавцем В. строком на один рік. Після закінчення строку дії договору вона вже три місяці продовжує проживати у цьому ж самому приміщенні.
3. О. придбала проїзний квиток на поїзд Івано-Франківськ - Київ.

Задача 4. Л. уклав з Н. договір позики на суму 10 тис гривень. На підтвердження факту отримання позики Л. видав Н. боргову розписку із своїм підписом.

Чи можна вважати, що форма правочину в даному випадку дотримана? Проаналізуйте статті 207 і 1047 ЦК України.

Задача 5. Г., зважаючи на фізичну ваду – сліпоту, попросив свою сусідку по квартирі А. підписати від його імені договір позики на суму 5 тис. гривень з Т. Після спливу обумовленого строку дії договору Т. звернувся з вимогою до Г. про повернення суми боргу. Г. відмовився виконати цю вимогу, посилаючись на відсутність коштів. В судовому засіданні з'ясувалось, що підпис А. ніким не завірено, а сама вона вибула на постійне місце проживання до іншого міста.

Чи дотримана форма правочину в даній ситуації?

Задача 6. К. звернулася до суду з позовом до батьків 17-ти річного В. про визнання договору недійсним та відшкодування шкоди, посилаючись на те, що її онук – 13-ти річний О., перебуваючи під впливом більш дорослого підлітка – сина відповідачів – взяв без її дозволу 500 доларів США та передав їх В., який використав отримані гроші на власний розсуд.

При розгляді справи, обставини, викладені К. підтвердились показами свідків. Однак, було з'ясовано, що гроші В. і О. витрачали спільно.

Чи мала право К. звертатися до суду із вказаним позовом? Яке рішення, на вашу думку, повинен прийняти суд? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 7. Мати семирічного Сашка уклала від його імені правочин, за яким він став власником житлового будинку, який раніше належав громадянину Д. Через деякий час було підписано договір про дарування громадянину Р. автомобіля, який раніше отримав Сашко у спадщину від свого дідуся.

Чи відповідають правочини вимогам законодавства? Відповідь обґрунтуйте.

 Тематика рефератів:

1. Воля та волевиявлення в правочині.
2. Форма правочину.

 Нормативні акти та література

Основна

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Дата оновлення: 14.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 25.08.2021)
2. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. Дата оновлення: 05.08.2021. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12> (дата звернення: 15.08.2021)
3. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджений наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 року № 296/5. Дата оновлення: 03.07.2021. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12>
4. Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 29.05.2013 р. № 11. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0011600-13>
5. Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними: Постанова Пленуму Верховного суду України № 9 від 06 листопада 2009 року. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-09>
6. Заїка Ю. О. Українське цивільне право: навч. посібник / 2-ге вид. змін і доп. К. : Правова єдність, 2008. 368 с.
7. Цивільне право України: в 2-х томах: підручник / за ред. д-ра юрид. наук, проф. Є. О. Харитоновна; канд. юрид. наук Н. Ю. Голубевої. вид. друге. Х.: Одиссей, 2008. Т. 1. 832 с.
8. Цивільне право України. Загальна частина: підручник. За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. 3-тє вид., переробл. і допов. К. : Юрінком Інтер, 2010. с.501-521.

9. Цивільне право: підручник у 2 т. / В.І. Борисова (кер.авт. кол.) Л.М. Баранова, Т.І. Бетова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х. Право. 2012. Т. 1. 656 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/r56.pdf>

10. Цивільне право України (у запитаннях та відповідях): Навчальний посібник : Практикум / За ред. В. К. Матвійчука, І. С. Тімуша. К.: ВНЗ «Національна академія управління», 2013. 348 с. URL: <https://www.nam.kiev.ua/files/publications/978-966-8406-62-1-pos.pdf>

11. Цивільне право: загальна частина. Практикум: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / кол. авт. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. 232 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/4967/1/ЦП%20%28ПРАКТИКУМ%29.pdf>

12. Харитонов Є.О. Цивільне право України: Підручник. Харитонов Є.О., Харитонova О.І., Старцев О.В. Вид. 3, перероб. і доп. К.: Істина, 2011. 808 с. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/479-tsvilne-pravo-ukrani-haritonov-o.html>

13. Яновицька Г.Б., Кучер В.О. та ін. Цивільне право України: підручник Текст: в 2 т. Т. 1/ кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 444 с. <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/452/1/КУЧЕР%20ЦИВІЛЬНЕ%20ПРАВО%20ПІДРУЧНИК%20ТОМ%201.pdf>

14. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2-х т. 5-те вид., перероб. і допов. / за ред. О. В. Дзери (кер авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2013. Т.1. С. 341-371

Додаткова

15. *Таш'ян Р. І.* Односторонні правочини в цивільному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Спец. 12.00.03. Харків, 2009. 20 с.

16. *Бородовський С. О.* Спірні питання поняття одностороннього правочину. *Актуальні питання цивільного та господарського права.* 2010. № 4 (23). с. 4-8

17. *Бородовський С.О.* Глумачення змісту правочину. *Актуальні питання цивільного та господарського права.* 2010. № 6 (25). С. 18-22

18. *Бобко Т.В.* Зміст і форма правочину в цивільному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук спец. 12.00.03 / Т. В. Бобко. Харків, 2011. 20 с.

19. *Коструба А.* Дія механізму правоприпинення зі скасувальної та відкладальної умов правочину. *Право України.* 2013. № 10. С. 210-217

20. *Таран О.С.* Багатосторонні договори в цивільному праві України: автореф. дис. ... к. ю.н. за спеціальністю 12.00.03. К.: НДППіП ім. ак. Ф.Г.Бурчака 2014. 20 с.

21. *Гриценко Г.Г.* Множинність осіб у цивільно-правовому зобов'язанні: автореф. дис. ... к. ю.н. за спеціальністю 12.00.03. Харків: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2016. 20 с.

НЕДІЙСНІСТЬ ПРАВОЧИНІВ

☞ **Методичні рекомендації:** При вивченні питання «Підстави, поняття та види недійсних правочинів» в часині підстав недійсності правочинів необхідно звернути увагу на умови чинності правочину, недодержання яких в момент вчинення правочину, є підставою для визнання його недійсним (ч.1 ст. 215 ЦК України). Порухення вимог закону, допущені сторонами (стороною) після вчинення правочину, не можуть спричинити його недійсність, а призводять до інших правових наслідків, передбачених законом.

Слід розрізняти два види недійсних правочинів: абсолютно недійсні з моменту їх вчинення (нікчемні) та відносно недійсні (оспорювані (заперечні), які можуть бути визнані недійсними в судовому порядку. Перші є недійсними в силу прямої вказівки закону. Для визнання заперечного правочину недійсним слід звертатися до суду. Недійсність правочину може наставати лише за певні порушення закону. Такі порушення можуть торкатися змісту правочину (дефекти змісту); осіб, які його вчиняють (дефекти суб'єктного складу); відсутності в особи волі на вчинення правочину тощо (дефекти волі та волевиявлення). Дефекти змісту, суб'єктного складу та волі можуть мати торкатися як нікчемних, так і оспорюваних правочинів. Момент недійсності правочину визначається ст. 236 ЦК України.

При вивченні питання «**Правові наслідки недійсності правочинів**» слід звернути увагу на те, що ч.1 і 2 ст. 216 ЦК України передбачено загальні наслідки недійсності правочинів. Спеціальні наслідки недійсності правочинів (ч. 3 ст. 216 ЦК України) можна розглядати, зокрема, на прикладі ст. 230-233 ЦК України, ст. 207, 208 ЦК України. Крім того, слід враховувати спеціальні положення щодо наслідків недійсності нікчемних правочинів (ч. 4, 5 ст. 216 ЦК України). Зауважте, що для застосування правових наслідків недійсності правочину (незалежно чи це нікчемний, чи оспорюваний правочин) передбачається лише один порядок – судовий.

Опрацьовуючи питання «**Правові наслідки недотримання форми правочину**» (статті 218-220 ЦК України), зауважте, що недотримання простої письмової форми правочину, за загальним правилом, немає наслідком його недійсність. Виняток – пряма вказівка закону. У разі порушення вимог закону про нотаріальне посвідчення правочину, такий правочин є нікчемним. Однак, закон допускає визнання правочину з порушенням вимог щодо простої письмової чи нотаріальної форми дійсним в судовому порядку.

Вивчаючи питання «**Види нікчемних правочинів та їх характеристика**» варто звернути увагу на встановлення законодавцем вичерпного переліку видів нікчемних правочинів, тоді як перелік оспорюваних правочинів є відкритим. При цьому, у разі вчинення нікчемного правочину, у випадках встановлених ЦК, такий правочин може бути визнаний судом дійсним (ч.2 ст. 218, ч. 2 ст. 219, ч.2 ст. 220, ч. 2 ст.224 ЦК України). На основі аналізу статей 218-233 ЦК України, потрібно навчитися розмежовувати нікчемні та оспорювані правочини, а також розмежовувати поняття «обман», «помилка», «важкі обставини» тощо.

Вивчаючи питання «**Фіктивні та удавані правочини**» (ст. 234, ст. 235 ЦК України) зверніть увагу на правові наслідки їх недійсності, яка зумовлена недолікам їх змісту. Сам по собі факт невиконання сторонами умов правочину не робить його фіктивним. Позивач, який звертається з вимогою про визнання правочину фіктивним, має довести відсутність в учасників правочину наміру створити юридичні наслідки.

При вирішенні задач обов'язково користуватися судовою практикою, зокрема,

Постанова Пленуму ВСУ від 6.11.2009 р. №9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними»

☞ **Питання для обговорення:**

1. Підстави, поняття та види недійсних правочинів.
2. Правові наслідки недійсності правочину.
3. Правові наслідки недотримання форми правочину.
4. Види нікчемних правочинів та їх характеристика.
5. Види та характеристика оспорюваних (заперечних) правочинів:
 - а) правочини з дефектами у суб'єктному складі;
 - б) правочини з недоліками у формуванні волі.
6. Фіктивні та удавані правочини.

☑ **Ключові поняття і терміни:** *недійсний правочин; нікчемний правочин, оспорюваний правочин; помилка, обман, насильство як підстави недійсності правочину; повна (двостороння) та одностороння реституція; удаваний правочин, фіктивний правочин.*

☞ **Питання для самоконтролю:**

1. Що таке недійсний правочин?
2. Дайте визначення нікчемного правочину?
3. Які види нікчемних правочинів встановлені в ЦК України?
4. Дайте визначення оспорюваного правочину?
5. Які види оспорюваних правочинів передбачені ЦК України?
6. Які правові наслідки недодержання форми правочину?
7. У чому можуть полягати «недоліки волі» в правочині?
8. Назвіть загальні наслідки недійсності правочину.
9. Що таке двостороння реституція?
10. В яких випадках правові наслідки нікчемних правочинів можуть змінюватися домовленістю сторін?
11. Що таке фіктивний правочин?
12. Що таке удаваний правочин?

☞ **Практичні завдання:**

Задача 1. Ф. та П. вирішили вчинити договір купівлі-продажу будматеріалів на суму, що перевищує в 5 разів розмір неоподаткованого мінімуму доходів фізичних осіб, з розстроченням оплати товару на 14 місяців від дня укладення договору. При цьому у них виникла суперечка щодо форми цього договору. П. вважає, що цей договір не може укладатися в усній формі, оскільки згідно зі ст. 206 ЦК України він не є договором, що повністю виконується сторонами в момент його вчинення. Ф. виходить з того, що відповідно до ст. 208 ЦК України письмова форма договору між фізичними особами необхідна лише тоді, коли він укладається на суму, що перевищує не менше як у 20 разів розмір неоподаткованого мінімуму доходів фізичних осіб. Він не згоден з тим, що цей договір не є таким, що повністю виконується сторонами в момент його вчинення, оскільки ст. 694 ЦК України закріпила правило про те, що з моменту передання товару і до його оплати, товар, проданий в кредит, визнається таким, що перебуває у заставі в продавця для забезпечення виконання покупцем його обов'язку щодо оплати товару.

Як підлягає вирішенню це завдання? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 2. До юрисконсульта за порадою звернулася пані К. у зв'язку з такими обставинами. Під час її перебування у службовому відрядженні її 13-ти річний син обміняв мобільний телефон на велосипед, що належав товаришам по школі - братам

15-ти річному Ігорю та 17-ти річному Віктору. Після повернення з відрядження К. принесла велосипед батькам Ігоря та Віктора і попросила повернути їй мобільний телефон на тій підставі, що обмін був здійснений без її згоди.

Вирішіть справу. Відповідь обґрунтуйте.

Задача 3. А., на утриманні якого знаходилось дві малолітні сестри, продав Л. трикімнатну квартиру, яку вони успадкували після смерті батька. Правочин був укладений за ініціативою Л., який знав про скрутне матеріальне становище А. і його сестер. На отримані від продажу засоби А. із сестрами купили двокімнатну квартиру.

Через півтора року А. з'ясував, що продана ним квартира оцінювалась на ринку в той період значно більше від тієї суми, яка була сплачена Л. і пред'явив до суду позов про визнання правочину недійсним, мотивуючи свою вимогу тим, що Л. скористався скрутним матеріальним становищем А. та його малолітніх сестер. У судовому засіданні з'ясувалось, що Л. був обізнаний з цінами на квартири, оскільки очолював одне із агентств з продажу нерухомості.

Вирішіть справу. Відповідь обґрунтуйте.

Задача 4. О. засидівся допізна у свого друга. Повертаючись додому вночі, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, він зупинив таксі. Після того, як О. під'їхав на машині додому, з'ясувалося, що у нього немає грошей, щоб сплатити водію таксі за транспортну послугу і він оплатив послугу годинником.

Наступного дня О. знайшов таксиста і попросив повернути годинник, одночасно заявивши про готовність оплатити транспортну послугу грошима. Таксист у відповідь заявив, що правові відносини між ним та О. припинилися після виконання договору перевезення пасажера і тому ні про яке повернення годинника йтися не може.

Проаналізуйте ситуацію. Відповідь обґрунтуйте.

Задача 5. Олена разом із двома малолітніми дочками була на утриманні у свого чоловіка. Окрім будинку, вони мали у власності ще й автомобіль «Мерседес». Після загибелі чоловіка, Олена опинилася у непростому матеріальному становищі: не могла влаштуватися на роботу, а її старша дочка захворіла на хворобу, яка потребувала значних витрат на лікування.

Через відсутність в Олени грошей, остання звернулася до товариша чоловіка Володимира з проханням надання позики. Володимир, у свою чергу, запропонував купити у Олени автомобіль, оскільки остання не мала водійських прав і не вміла керувати автомобілем. Хвилюючись за здоров'я дочки, Олена уклала договір купівлі-продажу, але за дуже низькою ціною. Після того як операція пройшла успішно і Олена вийшла із стресового стану, вона запропонувала Володимирі, щоб він продав їй автомобіль за ціною, що свого часу вона продала автомобіль йому. Володимир відмовився, обґрунтовуючи це тим, що договір купівлі-продажу не може передбачати зворотний продаж майна.

Чи може Олена повернути автомобіль? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 6. Г. за договором купівлі-продажу купив у С. квартиру. Незабаром з'ясувалося, що квартира волога, перекриття під паркетом прогнило, горизонтальна гідроізоляція має дефекти, на стінах виявлено грибок.

У судовому засіданні було встановлено, що про вказані недоліки С. знав, напередодні продажу провів ремонт, завдяки чому була прихована вологість стін. Зі свого боку, С. пояснив, що по-перше, при продажі він і не стверджував, що квартира в

ідеальному стані і, по-друге, Г. була надана можливість оглянути квартиру і жодних претензій він не заявив.

Проаналізуйте ситуацію. Відповідь обґрунтуйте.

Задача 7. 16-ти річний О. під час відпустки своїх батьків придбав за 25 тис. грн. у магазині «Світ електроніки» комп'ютер. Через два тижні він вийшов з ладу не з вини П. і він звернувся до магазину з вимогою провести гарантійний ремонт або, у разі неможливості такого ремонту – повернути кошти. У магазині йому відповіли, що він неповнолітній і не має права на самостійне придбання такого товару. Відповідно, не має права на гарантію.

Проаналізуйте ситуацію. Відповідь обґрунтуйте.

Задача 8. Між Ш. та М. було укладено договір купівлі-продажу квартири у м. Львові, який було посвідчено Львівською товарною біржею. Всі умови договору були виконані – продавець звільнив квартиру, всі мешканці були виписані з квартири, покупець повністю оплатив вартість квартири, відповідно до умов договору. Згодом М. продав квартиру К., нотаріально посвідчивши договір у нотаріуса.

Після смерті Ш., його дочка заявила позов про визнання договору купівлі-продажу квартири недійсним у зв'язку з тим, що перший договір, укладений між Ш. і М., не відповідає вимогам закону щодо дотримання нотаріальної форми, тому договір, укладений в подальшому також повинен бути визнаний недійсним.

Для захисту своїх прав М. та К. заявили зустрічний позов про визнання першого договору дійсним.

Вирішіть спір. Відповідь обґрунтуйте.

📖 Тематика рефератів:

1. Нотаріальне посвідчення та державна реєстрація правочинів: цивільно-правова характеристика.
2. Аналіз судової практики про визнання правочинів недійсними.
3. Диспозитивність як принцип здійснення суб'єктивних цивільних прав.

📖 Нормативні акти та література

Основна

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Дата оновлення: 14.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 25.08.2021)
2. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. Дата оновлення: 05.08.2021. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12> (дата звернення: 15.08.2021)
3. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджений наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 року № 296/5. Дата оновлення: 03.07.2021. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12>
4. Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 29.05.2013 р. Дата оновлення: 24.11.2014. № 11. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0011600-13>
5. Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними: Постанова Пленуму Верховного суду України № 9 від 06 листопада 2009 року. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-09>
6. Заїка Ю. О. Українське цивільне право: навч. посібник / 2-ге вид. змін і доп. К. : Правова єдність, 2008. 368 с.
7. Цивільне право України: в 2-х томах: підручник / за ред. д-ра юрид. наук, проф. Є. О. Харитонова; канд. юрид. наук Н. Ю. Голубевої. вид. друге. Х.: Одиссей, 2008. Т. 1. 832 с.

8. Цивільне право України. Загальна частина: підручник. За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. 3-тє вид., переробл. і допов. К. : Юрінком Інтер, 2010. с.522-554

9. Цивільне право: підручник у 2 т. / В.І. Борисова (кер.авт. кол.) Л.М. Баранова, Т.І. Бєтова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х. Право. 2012. Т. 1. 656 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/r56.pdf>

10. Цивільне право України (у запитаннях та відповідях): Навчальний посібник : Практикум / За ред. В. К. Матвійчука, І. С. Тімуша. К.: ВНЗ «Національна академія управління», 2013. 348 с. URL: <https://www.nam.kiev.ua/files/publications/978-966-8406-62-1-pos.pdf>

11. Цивільне право: загальна частина. Практикум: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / кол. авт. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. 232 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/4967/1/ЦП%20%28ПРАКТИКУМ%29.pdf>

12. Харитонов Є.О. Цивільне право України: Підручник. Харитонов Є.О., Харитонова О.І., Старцев О.В. Вид. 3, перероб. і доп. К.: Істина, 2011. 808 с. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/479-tsvivlne-pravo-ukrani-haritonov-o.html>

13. Яновицька Г.Б., Кучер В.О. та ін. Цивільне право України: підручник Текст: в 2 т. Т. 1/ кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів:«Новий Світ-2000», 2014. 444 с. <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/452/1/КУЧЕР%20Цивільне%20Право%20ПІДРУЧНИК%20ТОМ%201.pdf>

14. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2-х т. 5-те вид., перероб. і допов. / за ред. О. В. Дзери (кер авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2013. Т.1. С. 371-402

Додаткова

15. *Жеков В. І.* Правочини, які порушують публічний порядок за цивільним законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. спец. 12.00.03. Одеса, 2006. 20 с.

16. *Ткаченко І.М.* Нікчемний та оспорюваний правочин: правова різниця між поняттями. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського Серія «Юридичні науки».* Том 21 (60). № 2. 2008. С. 372–377.

17. *Романюк Я. М.* Підстави і цивільно-правові наслідки визнання правочину недійсним (на матеріалах судової практики): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. спец. 12.00.03. К, 2010. 16 с.

18. *Семущина О. В.* Недійсні правочини та правові наслідки їх недійсності: автореф. дис. ... к. ю.н. спец. 12.00.03. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. К, 2010. 20 с.,

19. *Перова О. В.* Недійсність правочину, який порушує публічний порядок: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. спец. 12.00.03 . Харків, 2010. 16 с.,

20. *Давидова І. В.* Недійсність правочинів, укладених внаслідок помилки та обману: автореф. дис. ... канд. юрид. наук спец. 12.00.03 . Одеса, 2011. 20 с.

21. *Косінова К.* Проблеми, пов'язані з недійсністю правочинів. *Право України.* 2014. № 8. С. 253-258.

22. *Гришко О.* Зловживання правом і порушення договірною зобов'язання: співвідношення понять. *Юридична Україна.* 2011. № 9. с. 41-46

23. *Бородовський С. О.* Правові наслідки недійсності правочину. *Вісник господарського судочинства.* 2011. № 2. С. 93-97

24. *Нижний А. В., Ходаківський М. П., Юровська Г. В.* Визнання правочинів недійсними: основи теорії та судова практика. Посібник для суддів. /За редакцією А. В. Нижного. Київ: Алерта, 2020. 234 с.

ПРЕДСТАВНИЦТВО. ДОВІРЕНІСТЬ

☞ **Методичні рекомендації:** При вивченні питання *«Поняття та загальна характеристика представництва. Відмінність представництва від суміжних конструкцій»* зверніть увагу на те, що в цивілістичній науці існує дві концепції юридичної природи представництва: концепція дії та концепція правовідносин. Законодавче визначення представництва ґрунтується на концепції правовідносин (ст. 237 ЦК України). Зверніть увагу на особливості суб'єктного складу представництва, об'єкт правовідносин представництва, права та обов'язки учасників правовідносин представництва. Відповідно до ст. 237 ЦК України змістом представництва є вчинення представником правочинів, а не яких-небудь інших дій. Також слід з'ясувати відмінності представництва від інституту комісії (ст. 1011 ЦК України), посередництва, реалізації дієздатності юридичної особи її органами (ст. 92 ЦК України), надання згоди на вчинення правочину (ст. 32, 222 ЦК України), підписання правочину іншою фізичною особою (ст. 207, 1247 ЦК України).

При вивченні питання *«Підстави виникнення представництва та його види»* зверніть увагу на те, що в ст. 237 ЦК України міститься невичерпний перелік підстав виникнення представництва. Аналіз договірної представництва слід проводити з урахуванням спеціальних норм глави 68 ЦК України. З'ясовуючи особливості комерційного представництва, необхідно розглянути окремі види представництва, а саме – законне (обов'язкове), добровільне (договірне) та представництво, яке виникає на підставі акта органу юридичної особи та окремо зупинитися на комерційному представництві як різновиді добровільного представництва.

Вивчаючи питання *«Цивільно-правова характеристика довіреності»* зверніть увагу на вимоги норм ЦК України, яких слід дотримуватися при вчиненні довіреності як одностороннього правочину (глава 16 ЦК України) та ст. 248 ЦК України, яка містить перелік підстав припинення представництва за довіреністю, спеціальні норми, що встановлюють підстави збереження повноважень представника. Розкриваючи це питання, потрібно дати визначення довіреності, аналіз її видів, вимог до оформлення довіреності, порядку та наслідків скасування довіреності. Особливої уваги вимагає довіреність юридичної особи та безвідклична довіреність.

Розгляд питання *«Представництво без повноважень або з їх перевищенням. Передоручення»* передбачає детальний аналіз статей 240-241 ЦК України. Пам'ятайте про співвідношення загальних норм про недопустимість передоручення та спеціальних правил ст. 240 ЦК, які встановлюють винятки з цього правила.

Зверніть увагу: суть представництва полягає в діяльності представника щодо реалізації повноважень в інтересах і від імені особи, яку представляють. Не всі правочини можуть бути вчинені представником – ст. 238 ЦК України. Мета представництва – вчинення представником правочинів в інтересах та за рахунок особи, яку представляє. Правочини, які вчиняються представником, є його власними діями, які створюють, змінюють або припиняють цивільні права і обов'язки в особи, яку він представляє. У відносинах представництва беруть участь три суб'єкти: особа, яку представляють, представник і третя особа.

Види представництва: 1) представництво, яке ґрунтується на договорі; 2) представництво, яке ґрунтується на законі; 3) представництво, яке ґрунтується на адміністративному акті. Перший вид є договірним або добровільним представництвом. Другий і третій – обов'язковим.

Види довіреностей: генеральні (загальні), спеціальні і разові.

☞ *Питання для обговорення:*

1. Поняття та загальна характеристика представництва. Відмінність представництва від суміжних конструкцій.
2. Підстави виникнення представництва та його види.
3. Цивільно-правова характеристика довіреності:
 - a. поняття та форма довіреності; строк дії довіреності;
 - b. припинення представництва за довіреністю;
 - c. скасування довіреності.
4. Представництво без повноважень або з їх перевищенням. Передоручення.

☑ *Ключові поняття і терміни:* представництво, повноваження представника, законне представництво, договірне представництво; комерційне представництво; довіреність, доручення, передоручення.

☞ *Питання для самоконтролю*

1. В яких випадках може застосовуватись представництво?
2. На вчинення яких дій уповноважений представник?
3. Які правочини не має права вчиняти представник?
4. Що таке повноваження представника? Які правові наслідки перевищення цих повноважень?
5. Що таке передоручення? В яких випадках допускається передоручення?
6. У чому полягає відмінність між представництвом та відносинами комісії; агентськими відносинами?
7. З яких юридичних фактів може виникати представництво?
8. Які існують види представництва?
9. У чому полягають особливості комерційного представництва?
10. Які існують види довіреностей?
11. В якій формі видається довіреність?
12. Коли припиняється дія довіреності?
13. Які існують підстави припинення представництва?
14. Які правові наслідки припинення представництва?

☞ *Практичні завдання:*

Завдання 1. Перелічіть, яким чином та на підставі яких документів можна підтвердити представництво.

Задача 1. У якій із нижченаведених ситуацій є достатні підстави для виникнення представництва і якого саме виду:

1. О. усиновила 10-ти річну С.
2. В. уклав договір доручення із М.
3. у подружжя К. народилася дочка.
4. Д. звернулася з усним проханням до І. донести до квартири, що знаходиться на 5-му поверсі, валізу.
5. К. було призначено опікуном над майном чоловіка, якого було визнано безвісно відсутнім.
6. на прохання О. Кіндрат займався пошуком контрагентів.
7. комісійний магазин взяв від М. костюм з метою продажу.
8. С. підписав заповіт замість П. на його прохання у зв'язку з тим, що у П. була паралізована права рука, а ліву ампутували уже більш ніж 10 років.

Задача 2. К. видав довіреність П. на продаж нею частини будинку, належного йому на праві приватної власності, і посвідчив її за своїм місцем роботи (у

приватному підприємстві). На підставі цієї довіреності П. оформила у письмовій формі договір купівлі-продажу частини будинку Б.

Які правові наслідки договору купівлі-продажу частини належного К. будинку Б.? Чи відповідає видана К. довіреність вимогам законодавства?

Задача 3. 70-річна С., не маючи можливості через стан здоров'я зайнятись пошуком покупця на свій будинок і здійсненням його продажу, вирішила видати довіреність на укладення договору купівлі-продажу Д.

Через необхідність оформлення довіреності Д. звернувся до нотаріуса, який у посвідченні довіреності відмовив, вказавши що особа, яку представляють, через свій фізичний стан не може відповідати за свої дії.

Вирішіть спір. Відповідь обґрунтуйте.

Задача 4. Р. склала заповітне розпорядження щодо свого вкладу в Ощадному банку, за яким вклад заповідала сину. 23 січня 2015 р. Р. померла. 24 січня 2015 р. К. за довіреністю, виданою 21 січня 2014 р., одержала в Ощадбанку 5000 грн., якими розпорядилася на власний розсуд. За позовом сина суд виніс рішення, яким постановив визнати недійсним правочин в частині одержання К. вкладу, і стягнув з неї на користь позивача 5000 грн.

Проаналізуйте ситуацію. Відповідь обґрунтуйте.

Задача 5. Пенсіонер М., який проживає за адресою: м.Тернопіль, вул. Василя Стуса, 1/9, не маючи можливості внаслідок незадовільного стану здоров'я отримати належну йому пенсію за серпень 2020 р., доручив отримати її своєму сину, який проживає в м. Тернопіль по вул. Привокзальна, 6/9.

Хто має право посвідчити дійсність підпису на довіреності?

Задача 6. З. 1 лютого 2019 р. видав довіреність П. строком на два місяці на продаж останнім телевізора ціною не менше ніж 1000 гривень. Довіреність була посвідчена командиром військової частини, де З. працював водієм. Оскільки комісійний магазин відмовився прийняти телевізор на комісію, а покупця П. не знайшов, він, не повідомивши свого довірителя, 10 травня того ж року видав довіреність (у порядку передоручення) у простій письмовій формі строком на шість місяців своєму синові. Останній продав телевізор, але за ціною 5000 грн. З. зажадав від П. відповідної доплати або повернення телевізора, на що останній відповів, що всі претензії слід адресувати не йому, а його синові.

Вирішіть спір. Відповідь обґрунтуйте.

Задача 7. Б. перед від'їздом за кордон видав довіреність Ф. на продаж своєї приватизованої квартири, а С. видав Ф. довіреність на продаж автомобіля. Оглянувши квартиру і дізнавшись про повноваження Ф., С. запропонував купити цю квартиру. Коли С. і Ф. звернулись до нотаріуса за посвідченням договору купівлі-продажу, він їм відмовив, посилаючись на ч.3 ст. 238 ЦК України.

Чи обґрунтована відмова нотаріуса? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 8. 22-річний військовослужбовець О. з метою продажу квартири, яку він приватизував, видав своїй матері довіреність на вчинення дій щодо продажу квартири. Довіреність була посвідчена командиром військової частини, де відбував службу О. Нотаріус відмовився посвідчувати договір купівлі-продажу квартири,

зазначивши, що мати М. не вправі розпоряджатися нерухомим майно, оскільки довіреність нотаріально не посвідчена.

Вирішіть спір. Відповідь обґрунтуйте.

Задача 9. 1 липня 2016 р. була посвідчена довіреність на продаж двокімнатної квартири, в якій як представник зазначався І., а довіритель – П. 15 серпня 2016 р. довіритель помер, а 25 серпня 2016 р. І., діючи на підставі довіреності, продав згадану квартиру Л. Під час передачі грошей за квартиру дружині П. представник І. дізнався про смерть довірителя. Дочка П. подала позов до суду з вимогою визнати договір купівлі-продажу недійсним, оскільки його було укладено після смерті її батька.

Вирішіть спір. Відповідь обґрунтуйте.

Тематика рефератів:

1. Довіреність як правочин.
2. Юридична природа повноважень представника.
3. Комерційне представництво.

Нормативні акти та література

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Дата оновлення: 14.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 25.08.2021)
2. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. Дата оновлення: 05.08.2021. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12> (дата звернення: 15.08.2021)
3. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджений наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 року № 296/5. Дата оновлення: 03.07.2021. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12>
4. Сімейний кодекс України: від 10.01.2002 р. Дата оновлення: 01.01.2021. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 25.08.2021)
5. Заїка Ю. О. Українське цивільне право: навч. посібник / 2-ге вид. змін і доп. К. : Правова єдність, 2008. 368 с.
6. Цивільне право України: в 2-х томах: підручник / за ред. д-ра юрид. наук, проф. Є. О. Харитонова; канд. юрид. наук Н. Ю. Голубевої. вид. друге. Х.: Одиссей, 2008. Т. 1. 832 с.
7. Цивільне право України. Загальна частина: підручник. За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. 3-тє вид., переробл. і допов. К. : Юрінком Інтер, 2010. с.555-574.
8. Цивільне право: підручник у 2 т. / В. І. Борисова (кер.авт. кол.) Л. М. Баранова, Т. І. Бетова та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасиво-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х. Право. 2012. Т. 1. 656 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/r56.pdf>
9. Цивільне право України (у запитаннях та відповідях): Навчальний посібник : Практикум / За ред. В. К. Матвійчука, І. С. Тімуша. К.: ВНЗ «Національна академія управління», 2013. 348 с. URL: <https://www.nam.kiev.ua/files/publications/978-966-8406-62-1-pos.pdf>
10. Цивільне право: загальна частина. Практикум: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / кол. авт. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. 232 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/4967/1/ЦП%20%28ПРАКТИКУМ%29.pdf>
11. Харитонов Є. О. Цивільне право України: Підручник. Харитонов Є. О., Харитонova О. І., Старцев О. В. Вид. 3, перероб. і доп. К.: Істина, 2011. 808 с. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/479-tsivlne-pravo-ukrani-haritonov-o.html>
12. Яновицька Г. Б., Кучер В. О. та ін. Цивільне право України: підручник Текст: в 2 т. Т. 1 / кол. авторів; за ред. Г. Б. Яновицької, В. О. Кучера. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 444 с. <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/452/1/КУЧЕР%20Цивільне%20Право%20ПІДРУЧНИК%20ТОМ%201.pdf>

13. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2-х т. 5-те вид., перероб. і допов. / за ред. О. В. Дзери (кер авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2013. Т.1. С. 403-422

Додаткова

14. *Харитонов Є.О.* Добровільне представництво у цивільному праві України: навч. посіб. Є.О. Харитонов, О.І.Харитонova, А.І.Дрішлюк К.: Істина, 2007. 176 с.

15. *Шаповал Л. І.* Представництво в цивільному праві: автореф. дис.. ... канд.. юрид. наук за спец. 12.00.03. К, 2007. 20 с.

16. *Косінова Д.* Деякі аспекти інституту представництва в сучасному цивільному праві. *Право України.* 2014. № 9. С. 201—206

СТРОКИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

☞ **Методичні рекомендації:** При підготовці питання *«Поняття та види строків і термінів, їх правове значення»* слід звернути увагу на законодавче розмежування понять строку та терміну (ст. 251 ЦК України). Зауважте, що місце строків у системі юридичних фактів визначається неоднозначно. Цивільно-правові строки є часовою (темпоральною) формою руху цивільних правовідносин, формами існування і розвитку суб'єктивних прав та обов'язків, що становлять їх зміст. Змістом строку є дія або подія. Поза цими фактами встановлення та існування строків не має сенсу. Тому настання або закінчення строку набуває значення не само по собі, а в сукупності з подіями або діями, для вчинення або утримання від вчинення яких цей строк встановлено. Строки не належать ні до дій, ні до подій, як і не мають самостійного місця у загальній системі юридичних фактів. Відповідь на це питання також передбачає розгорнуту класифікацію строків за різними класифікаційними критеріями.

Опрацювання питання *«Обчислення строків»* передбачає опрацювання статей 252-255 ЦК України.

При вивченні питання *«Строки захисту цивільних прав. Позовна давність»* слід з'ясувати призначення позовної давності та її місце у загальній системі цивільно-правових строків та звернути увагу на легальні класифікації позовної давності (ст. 257, 258 ЦК України). Важливе практичне значення має вивчення диспозитивних та імперативних правил щодо застосування позовних давностей (ст. 267 ЦК України) та зміни її тривалості (ст. 259 ЦК України). Також зверніть увагу на те, що встановлений у ст. 268 ЦК України перелік вимог, на які позовна давність не поширюється є невичерпним.

При підготовці питання *«Початок перебігу та закінчення позовної давності»* слід звернутися до загальних правил ст. 261 ЦК та винятки з цих правил, які можуть бути встановлені законом (ст. 925 ЦК). Окремі положення, які стосуються початку перебігу позовної давності при вирішенні господарських спорів, містяться у постанові Пленуму Вищого господарського суду України *«Про деякі питання практики застосування позовної давності у вирішенні господарських спорів»* № 10 від 29.05.2013 р.

При вивченні питання *«Зупинення, переривання та поновлення позовної давності»* необхідно виконати порівняльний аналіз ст. 263-265 ЦК, визначивши відмінності у підставах і наслідках вказаного зупинення та переривання та звернути увагу на те, що переривання позовної давності, на відміну від її зупинення, пов'язано із вольовими діями особи.

☞ **Питання для обговорення:**

1. Поняття та види строків і термінів, їх правове значення.
2. Обчислення строків.
3. Строки захисту цивільних прав. Позовна давність:
 - а) поняття та види позовної давності;
 - б) вимоги, на які позовна давність не поширюється.
4. Порядок визначення та обчислення позовної давності
 - а) початок перебігу та закінчення позовної давності;
 - б) зупинення, переривання та поновлення позовної давності.
5. Правові наслідки спливу позовної давності.

Написання контрольної роботи.

☑ Ключові поняття і терміни: *строк, термін, гарантійний строк, преклюзивний строк, позовна давність; зупинення позовної давності, переривання позовної давності.*

❖ Питання для самоконтролю:

1. У чому полягає відмінність між строком та терміном?
2. Які види строків існують у цивільному праві?
3. Який порядок обчислення строків?
4. Що таке позовна давність? Які наслідки впливу позовної давності?
5. Якою є загальна і скорочена позовна давність?
6. В яких випадках нормам ЦК про позовну давність надано зворотної сили?
7. Які загальні правила встановлення початку перебігу позовної давності?
8. Яке правове значення має встановлення моменту, коли особа могла довідатися про порушення свого права?
9. В яких випадках початок позовної давності обчислюється за спеціальними правилами (у кожному випадку слід вказати, як визначається цей момент)?
10. В яких випадках зупиняється, а в яких – переривається перебіг позовної давності?
11. Які правові наслідки зупинення і переривання позовної давності?
12. На які вимоги позовна давність не поширюється?

✍ Практичні завдання:

Завдання 1. Відшукайте у ЦК України і запишіть у зошит статті, які передбачають спеціальну позовну давність.

Завдання 2. 28 лютого 2012 року між П. і О. було укладено письмовий договір позики строком на 1 рік.

З якого моменту можна звертатися до суду з вимогою про примусове стягнення відповідної суми?

Завдання 3. С. уклав з Л. та Ш. договір на будівництво гаража. В договорі зазначалося, що позов з приводу відхилення підрядчика від умов договору підряду, що погіршують роботу, може бути пред'явлений впродовж одного року з дня прийняття роботи.

Встановіть, чи присутні порушення норм, які регулюють позовну давність?

Задача 1. 19 листопада 2011 року А. у магазині мобільний телефон. Через деякий час він вирішив поміняти телефон на інший. 6 грудня А. з'явився в магазин і попросив обміняти телефон на телефон іншого кольору. Однак, працівник магазину відмовився це зробити, мотивуючи тим, що А. пропустив встановлений Законом України «Про захист прав споживачів» 14-денний строк.

А. наполягав на своїх вимогах, вказуючи на, що: 30 листопада та 1 грудня були вихідними днями, а з 2 по 5 грудня він перебував у відрядженні, що підтверджується посвідченням про відрядження .

Проаналізуйте зміст ст. ст. 85 і 234 ЦК України та відповідні положення Закону України «Про захист прав споживачів» і дайте правову оцінку спору.

Задача 2. 20 січня 2004 р. громадянин М звернувся до громадянина Ш. про повернення суми боргу, строк виплати якого настав 10 грудня 2000 р. З 10 лютого

по 10 вересня 2002 року Ш. перебував у складі військового формування миротворчих сил в одній із країн Африки. Після звільнення зі служби Ш. повернувся додому.

Як впливає строк перебування на військовій службі на перебіг позовної давності? Коли спливе строк позовної давності щодо повернення суми боргу.

Задача 3. А. та Б. уклали договір позики, оформивши 12 листопада 2008 року відповідну боргову розписку. 19 листопада 2011 року А. в письмовій формі звернувся до Б. з вимогою повернути суму боргу. 25 листопада 2011 року Б. з власної ініціативи повернув суму боргу. Через десять днів Б заявив, що оскільки А. було пропущено строк позовну давність, він повернув кошти помилково. Тому, Б. Звернувся до А. з вимогою повернути йому кошти, інакше Б. Буде змушений витребувати їх через суд.

Проаналізуйте ситуацію та дайте правову оцінку діям Б.

Задача 4. 4 вересня 2013 р. Т. передала дочці своєї сусідки І. браслет з діамантами з умовою, що остання надіне його на весілля і через 3-4 дні поверне. 11 вересня І. повернула браслет Т. Через деякий час, впродовж якого Т. браслетом не користувалася, вона виявила, що в браслеті, який мав 5 діамантів, одного не вистачає. Це сталося 20 жовтня 2016 року. Лише через пів року, 20 квітня 2017 року, Т. вдалося розшукати І., яка виїжджала за кордон. І. зізналася, що в день весілля вона помітила, що один діамант з браслету випав, але знайти його не вдалось. Оскільки І. відшкодувати вартість діаманта відмовилась, Т. 15 травня 2017 року звернулася до суду.

З якого моменту повинен обчислюватися строк позовної давності? Чи закінчився строк позовної давності? Чи має значення для обчислення строку позовної давності визнання І. факту втрати одного діаманту?

Задача 5. 1 січня 2012 року К. здав в оренду на 5 років свій будинок Л. Орендна плата була встановлена у розмірі 10 тис. грн. на рік при щорічному внесенні плати в січні за рік наперед. Оскільки Л. умови договору не виконав і орендної плати не вносив, К. 20 лютого 2016 року пред'явив позов до Л. про відшкодування орендної плати за останні п'ять років у сумі 50 тис. грн. Л. просив у позові відмовити, оскільки позивач пропустив строк позовної давності.

Вирішіть спір. Відповідь обґрунтуйте.

Задача 6. У лютому 2014 року у С. була вкрадена шкіряна куртка, яку С. випадково впізнав у травні 2017 року у В. Через місяць С. подав позов про повернення йому куртки, компенсації витрат на придбання іншого одягу і відшкодування шкоди за зношення куртки. В суді відповідач пояснив, що куртку він отримав від друзів у 2015 році як подарунок до дня народження і він її не поверне, тим більше, що з моменту втрати куртки С. минуло вже більше 3-х років. Позивач, навпаки, вважає, що перебіг строку позовної давності розпочався з моменту, коли він подав позов, оскільки раніше не було відомо до кого подавати позов.

Вирішіть справу. Відповідь обґрунтуйте.

📖 **Тематика рефератів:**

1. Місце строків в системі юридичних фактів.
2. Юридична класифікація строків та термінів.

📖 **Рекомендована література:**

Основна

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Дата оновлення: 14.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 25.08.2021)

2. Про деякі питання практики застосування позовної давності у вирішенні господарських спорів: Постанова Пленуму ВГС України від 29.05.2013 р. № 10. Дата оновлення: 10.07.2014. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0010600-13>
3. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 р. в редакції Закону від 01.12.2005 р. Дата оновлення: 01.08.2021. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>
4. Цивільне право України. Академічний курс: підруч.: у двох томах. Т. 1. Загальна частина / За заг. ред. Я. М. Шевченко. К.: Ін ЮРЕ, 2003. 520 с.
5. Цивільне право України: в 2-х томах: підручник / за ред. д-ра юрид. наук, проф. Є. О. Харитонова; канд. юрид. наук Н. Ю. Голубевої. вид. друге. Х.: Одиссей, 2008. Т. 1. 832 с.
6. Цивільне право України. Загальна частина: підручник. За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. 3-тє вид., переробл. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2010. с.575-585.
7. Цивільне право: підручник у 2 т. / В. І. Борисова (кер.авт. кол.) Л.М. Баранова, Т.І. Бетова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х. Право. 2012. Т. 1. 656 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/r56.pdf>
8. Цивільне право України (у запитаннях та відповідях): Навчальний посібник : Практикум / За ред. В. К. Матвійчука, І. С. Тімуша. К.: ВНЗ «Національна академія управління», 2013. 348 с. URL: <https://www.nam.kiev.ua/files/publications/978-966-8406-62-1-pos.pdf>.
9. Цивільне право: загальна частина. Практикум: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / кол. авт. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. 232 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/4967/1/ЦП%20%28ПРАКТИКУМ%29.pdf>.
10. Харитонов Є.О. Цивільне право України: Підручник. Харитонов Є.О., Харитонова О.І., Старцев О.В. Вид. 3, перероб. і доп. К.: Істина, 2011. 808 с. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/479-tsivlne-pravo-ukrani-haritonov-o.html>.
11. Яновицька Г.Б., Кучер В.О. та ін. Цивільне право України: підручник Текст: в 2 т. Т. 1 / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 444 с. <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/452/1/КУЧЕР%20Цивільне%20Право%20ПІДРУЧНИК%20ТОМ%201.pdf>
12. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2-х т. 5-те вид., перероб. і допов. /за ред. О.В. Дзери (кер авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2013. Т.1. С. 423-442.

Додаткова

13. Луць В. В. Строки і терміни у цивільному праві: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2013. 320 с.
14. Цікало В.І. Давність у цивільних правовідносинах. автореф. дис. ... канд. юрид. наук спец. 12.00.03/В. І. Цікало. – Львів, 2004. – 20с.
15. Вахонева Т. М. Строки (терміни) в цивільному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук спец. 12.00.03. Т. М. Вахонева. Київ, 2005. 20с.
16. Вахонева Т. М. Поняття та юридична природа строків (термінів) за новим цивільним законодавством України. Право України. 2003. № 12. С. 40-44
17. Вахонева Т. Деякі питання дії та застосування позовної давності в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2005. № 2. С. 80–83.
18. Шовкова О. В. Позовна давність як різновид цивільно-правових строків: автореф. дис. ... к. ю. н. спец. 12.00.03. Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків. 2008. 20 с.
19. Романюк В.А. Позовна давність в цивільному праві: автореф. дис. ... к. ю. н. спец. 12.00.03. Хмельницький університет права. Харків. 2018. 20 с.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Положенням про порядок організації навчального процесу та оцінювання успішності здобувачів вищої освіти у Навчально-науковому юридичному інституті Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, затвердженого Вченою радою ННЮІ (протокол № 5 від 28 лютого 2017 р.) зі змінами, внесеними Вченою радою ННЮІ (протоколи: № 11 від 25 червня 2018 р., № 6 від 25 червня 2020 року, № 2 від 22 жовтня 2021 року та № 6 від 10 лютого 2022 року) передбачено, що виконання індивідуальних завдань є однією із форм самостійної роботи студента (п. 2.1.2.2 Положення).

Метою індивідуальної роботи з дисципліни «Цивільне право України» є самостійне додаткове осмислення програмного результату, поглиблення, систематизація та практичне застосування студентом компонент навчальної дисципліни і розвиток самостійних навичок роботи з теоретичним матеріалом та нормативно-правовими актами.

Види індивідуальних завдань:

- *реферат (есе) за вузько - спеціальною проблематикою;*
- *складання списку бібліографічних джерел;*
- *складання термінологічного словника;*
- *підготовка презентації;*
- *анотація наукових поглядів.*

Вибір студентом індивідуальної завдання здійснюється за погодженням з викладачем, який проводить семінарські заняття. Студент обирає одну із тем навчальної дисципліни та вид індивідуального завдання. Організацію, контроль та оцінку якості виконаного індивідуального завдання здійснює викладач, який веде практичні заняття. За індивідуальне завдання студент має можливість отримати максимально **5 балів**.

Виконані індивідуальні завдання за тематикою дисципліни **слід подавати студентами на семінарські заняття, на яких розглядаються відповідні теми**. Подача виконаних індивідуальних завдань в кінці семестру допускається виключно з дозволу викладача.

Індивідуальні завдання у формі есе (реферату за вузько - спеціальною проблематикою)

Теми есе (рефератів), які пропонуються до індивідуального виконання, розміщені у розділі «Тематика та зміст семінарських занять» даних Методичних вказівок. Використання даної форми індивідуальної роботи забезпечує формування у студентів самостійного мислення та логічності застосування наявного фактичного матеріалу.

Під час оцінки результативності написання реферату враховується наявність власного бачення щодо розуміння винесеної для опрацювання тематики. Загальний обсяг реферату повинен становити 10-12 сторінок.

Есе (реферат) складається із «Вступу», основної частини, «Висновків». У кінці додається «Список використаних джерел», на початку «Зміст» із нумерацією сторінок структурних частин.

У «Вступі» розкривається мета дослідження, відображається актуальність теми, дається характеристика напрацювань по даній темі. Основна частина має бути виконана у вигляді одного розділу. Виклад матеріалу повинен бути систематизованим, чітким, лаконічним та логічним. У «Висновках» слід висвітлити результати проведеного автором дослідження. Список використаних джерел подається в алфавітному порядку і має налічувати не менше ніж 5 джерел з яких не менше 3-х за останні три роки.

Об'єм «Вступу» – одна сторінка, основної частини – до восьми сторінок, «Висновки» — одна сторінка.

Індивідуальне завдання «**Складання списку бібліографічних джерел**» виконується студентом шляхом пошуку, добору і опрацювання за однією із тем дисципліни навчальних та наукових джерел (статей, тез, монографій, авторефератів тощо) і нормативно-правової бази, якою регулюються відносини з обраної теми навчальної дисципліни, їх оформлення, відповідно до вимог бібліографічного опису. Джерела не повинні носити загальний характер і не бути тотожними списку літератури, що міститься у цих Методичних вказівках. Кількість джерел – 10-ть і більше, з яких не менше половини – наукові праці, опубліковані за останні 5-ть років.

Індивідуальне завдання «**Складання термінологічного словника**» повинно містити не менше 20 термінів за однією із тем навчальної дисципліни для висвітлення яких студент працював навчальні та наукові джерела (статті, монографії, автореферати тощо) та нормативно-правові акти(закони, підзаконні нормативно-правові акти тощо). Біля кожного терміну необхідно вказати джерело і номер відповідної сторінки.

Індивідуальне завдання «**Анотація наукових поглядів**» – це підбір 3-5 наукових статей, які торкаються проблематики, обраної студентом теми та їх анотація студентом. До роботи додаються ксерокопії анотованих статей.

Тематика індивідуальних завдань за видами робіт:

- *складання списку бібліографічних джерел;*
- *складання термінологічного словника;*
- *анотація наукових поглядів.*

1. Цивільне право України як галузь права.
2. Принципи цивільного права.
3. Цивільне (приватне) право зарубіжних країн.
4. Фізична особа як учасник цивільних правовідносин.
5. Юридична особа як учасник цивільних правовідносин.
6. Цивільно-правова відповідальність.
7. Правочини: поняття, види, умови дійсності.
8. Захист суб'єктивних цивільних прав та інтересів.
9. Поняття, види та зміст цивільних правовідносин.
10. Джерела цивільного права України.
11. Об'єкти цивільних правовідносин.

12. Здійснення цивільних прав та виконання цивільних обов'язків.
13. Строки в цивільному праві.
14. Представництво. Довіреність.
15. Цивільне право як наука та навчальна дисципліна.

Індивідуальне завдання «**Підготовка мультимедійної презентації**» має на меті узагальнення та систематизацію знань, які студенти отримують у процесі вивчення окремих інститутів цивільного права.

Мультимедійна презентація – набір слайдів і спецефектів (слайд-шоу), текстовий зміст презентації, нотатки доповідача, а також роздатковий матеріал для аудиторії, що зберігається в одному файлі. Слайд-шоу – відеокліп, що формується з фотографій. Метою презентації є візуальне подання систематизованої автором інформації з обраної тематики. Виконується, як правило, в програмі MS PowerPoint або з допомогою аналогічних програмних засобів для створення презентацій.

Створення презентації передбачає дотримання відповідних правил щодо її змісту та оформлення: 1) висвітлення на слайді основної думки; 2) ілюстрація із застосуванням графічних, аудіо- та відеоматеріалів (звукових та графічних ефектів) основної думки, що дозволяє її розкрити в зручний для слухача спосіб; 3) логічність подання матеріалу, що забезпечується хронологічною (тематичним) послідовністю слайдів.

Для досягнення високого результату слід керуватися такими рекомендаціями:

- не перевантажуйте слайд великим обсягом інформації;
- текстовий матеріал формулюйте лаконічно;
- оформлення слайду не повинно відволікати слухачів від змісту;
- анімаційні ефекти повинні створювати краще сприйняття інформації, що розміщена на слайді

ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ЗАДАЧ

Послідовність розв'язання задачі схематично може бути представлена таким чином:

1. Ознайомлення з ситуацією

Уважно прочитайте умови задачі.

2. Встановлення фактичного змісту відносин між учасниками ситуації та інститутів права, якими ці відносини регулюються

Встановіть а) фактичний (економічний чи нематеріальний) зміст відносин між учасниками ситуації (купівля-продаж, завдання шкоди тощо); б) якими інститутами права регулюються ці відносини. Обидва питання (а) і (б) тісно взаємопов'язані. Для відповіді на них слід використовувати нормативні акти, вказані у планах семінарських занять та матеріали навчального курсу.

3. Попередня юридична кваліфікація обставин справи та визначення основних питань

Визначте суть юридичної проблеми, яка постає з фабули задачі та головне(-і) питання, на котре(-і) необхідно дати відповідь.

4. Визначення норм права, котрі підлягають застосуванню

Слід використовувати положення цивільно-правових законів, рішення Конституційного Суду України з цивільно-правових питань, а у відповідних випадках – чинні міжнародні договори та прецедентну практику Європейського суду з прав людини, постанови Пленуму Верховного Суду України, роз'яснення вищих спеціалізованих судів України та юридичну доктрину. При цьому слід пам'ятати про те, які з вказаних вище актів офіційно визнані в Україні як джерела цивільного права, а які мають лише другорядне, допоміжне значення й джерелами права не визнаються.

Посилання на юридичну доктрину (коментарі законодавства, монографії, наукові статті тощо) можуть наводитись лише на додаток до посилань на законодавство та на роз'яснення вищих судових інстанцій.

У вказаних вище актах знайдіть цивільно-правові норми, які регулюють поведінку учасників ситуації. Перевірте, чи правильно визначені основні питання, які потребують з'ясування (п. 3).

5. Постановка допоміжних питань («логічний ланцюжок»)

Встановіть, які правові обставини мають значення для відповідей на основні питання (дійсність правочину, обсяг право- чи дієздатності учасників ситуації, наявність чи відсутність у них тих чи інших прав або обов'язків, пропуск позовної давності тощо).

Визначте ті правові питання, від яких залежить відповідь на основне питання задачі. Ці питання повинні утворювати своєрідний логічний ланцюжок, в якому відповідь на кожне наступне питання зумовлена відповіддю на попереднє. Таким чином необхідно встановити якомога повніший та точніший перелік питань, на які слід дати відповідь для юридичної кваліфікації ситуації.

У практичних ситуаціях, що потребують правової оцінки, часто виникають питання, котрі вивчаються в різних темах навчального курсу. Для правильного аналізу подібних ситуацій слід активізувати логічні зв'язки між

розділами та темами дисципліни. Щодо кожного поставленого питання необхідно пригадати, якої теми воно стосується; у разі необхідності рекомендується повторити початковий матеріал за відповідною темою. Значення цієї стадії розв'язання задачі вельми важливе. Адже від вірної постановки правових питань залежить весь подальший хід аналізу ситуації та остаточна відповідь.

6. Виокремлення юридично значущих фактів

Звернувшись до норм цивільного законодавства, уточніть коло фактів, які мають юридичне значення для розглядуваної ситуації. Проаналізуйте фактичні обставини, викладені в умовах задачі і оцініть їхнє значення з огляду на питання, які попередньо поставлені (пп.3, 5). Потрібно взяти до уваги лише ті обставини, яким норми цивільного права в даному випадку надають певного юридичного значення.

7. Остаточна юридична кваліфікація обставин справи

Дати детальну й обґрунтовану правову оцінку ситуації, задля чого потрібно:

- визначити усі цивільно-правові наслідки, що виникають з описаних у фабулі задачі юридичних фактів;
- визначити цивільні права та обов'язки учасників наведеної ситуації
- у відповідних правовідносинах;
- встановити, чи були порушені, не визнані чи оспорені цивільні права та інтереси сторін, а якщо були, то які саме і ким;
- вказати конкретні способи захисту цих прав та інтересів.

За наявності цивільно-правового спору слід також:

- дати правову оцінку кожному з їх аргументів сторін;
- вирішити спір по суті.

Якщо за фабулою задачі справа вже вирішена судом чи іншим юрисдикційним органом, слід дати оцінку обґрунтованості такого рішення.

На цьому етапі має відбутись остаточне встановлення відповідності між змістом застосовуваних норм та конкретними фактичними обставинами справи. Проте на практиці трапляються випадки, коли в процесі аналізу ситуації стають очевидними неправильність у первинній постановці питань, помилки у визначенні застосовуваних норм права тощо. В такому випадку слід заново виконати всі операції, вказані у відповідних пунктах пропонованої методики.

З огляду на це умовно можна виділити підготовчий (1–3), основний (4–6) та підсумковий (7) етапи розв'язання задачі.

Правовий аналіз ситуації являє собою своєрідний рух по «спіралі»:

від попередньої загальної оцінки обставин справи (фактів), яка здійснюється на основі вивчених тем дисципліни – до уточнення кола норм права, які врегульовують розглядувані відносини, а згодом подальший рух від цих норм – до обставин справи, котрі переоцінюються вже з позиції точно встановлених та розглянутих у системі правил, якими регулюється відповідна ситуація.

Найбільш важливі правила застосування юридичних норм:

– ієрархія законів та підзаконних нормативно-правових актів за юридичною силою: за наявності двох нормативно-правових актів різної

юридичної сили, кожен з яких регулює розглядувані відносини, правила, встановлені нормативно-правовим актом нижчої юридичної сили, застосовуються лише остільки, оскільки вони не суперечать правилам нормативно-правового акта вищої юридичної сили;

– *новий закон скасовує попередній закон*: за наявності двох нормативно-правових актів однакової юридичної сили, кожен з яких регулює розглядувані відносини, застосуванню підлягає акт, прийнятий пізніше;

– *спеціальна норма заміняє норму загальну*: загальні норми, які розраховані на невизначене коло випадків, застосовуються субсидіарно – лише остільки, оскільки вони не замінені спеціальними нормами (тобто нормами, розрахованими на вужче коло випадків);

– за відсутності норм цивільного законодавства, які врегульовують відносини між учасниками конкретної ситуації, за наявності визначених у законі підстав може бути застосована аналогія цивільного закону або аналогія цивільного права (ст. 8 ЦК).

На завершення аналізу необхідно перевірити, чи всі норми права, які регулюють дану ситуацію, враховано; чи правильно їх витлумачено та застосовано.

Послідовність викладу правового аналізу

1. Основне питання задачі.
2. Юридичні питання, на які слід дати відповідь для правової оцінки ситуації.
3. Фактичні обставини, що мають бути встановлені.
4. Необхідні нормативні акти та роз'яснення вищих судових інстанцій.
5. Аргументація (виклад змісту норм, які регулюють відносини сторін та правова оцінка ситуації: визначення, із посиланням на наведені норми, тих наслідків, які виникають з описаних у задачі юридичних фактів; встановлення цивільних прав, обов'язків та охоронюваних інтересів учасників ситуації, а також того, чи були вказані права чи інтереси порушені, не визнані чи оспорені (якщо були, то які саме і ким); правова оцінка кожного з аргументів сторін та/або відповідного рішення юрисдикційного органу.
6. Загальні висновки (визначення конкретних способів охорони та захисту відповідних цивільних прав та інтересів, рішення по суті цивільно-правового спору тощо).

Розв'язання задач підвищеної складності

У задачах, котрі допускають кілька варіантів розв'язання, для отримання оцінки «відмінно» від студента, окрім загальних вимог, вимагається встановлення усіх юридично значущих обставин, у тому числі й тих, які можуть бути не згадані в умовах задачі, але, тим не менше, мають бути з'ясовані для всебічного і повного аналізу справи.

У низці задач від студентів вимагається не просто «підведення» розглядуваних фактів під певні формально визначені правила, а знаходження належного балансу між правозгідними інтересами, що стосуються даної ситуації. Особливу увагу тут слід звернути на аналіз майнових та немайнових інтересів, наявних у безпосередніх учасників ситуації, а у відповідних випадках – також і публічних інтересів, котрі потребують урахування.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. <http://zakon.rada.gov.ua> – законодавство України: офіційний сайт Верховної Ради України
2. <https://www.president.gov.ua/> – офіційний сайт Президента України.
3. <http://www.kmu.gov.ua/> – офіційний сайт Кабінету Міністрів України.
4. <http://www.nbuv.gov.ua/> – офіційний сайт Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського.
5. <http://lib.pu.if.ua> – офіційний сайт наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

